

TARTALOM

TANULMÁNYOK

DR. DALLOS NORBERT – DR. PÉK RICHÁRD TAMÁS 5
Adó-e az ÁFA, avagy újabb kérdésfelvetések az ÁFA-csalásról

DR. TÖRÖK ZSOLT 19
Titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés során
beszerzett bizonyítékok értékelése a bíróság előtt

DISPUTA – KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

DR. ANTAL SZILVIA 33
Kriminalisztika a gyakorlatban
*(Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben
2005. november 8-án megtartott kerekasztal-beszélgetésről)*

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

DR. FAZEKAS GÉZA 39
KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2005
(Visszatekintés)

DR. FAZEKAS GÉZA 43
Krétarajzok és költemények
(Merkel Zsuzsanna és Máté Viktória bemutatkozása)

FIGYELŐ – ÜGYÉSZI HÍREK

DR. LIGETI MIKLÓS 45
A legfőbb ügyész és az országgyűlés közjogi kapcsolata

A katonai ügyészség tevékenységét érintő változások 55
a Szlovák Köztársaság jogi rendszerében
*(Részletek Mikulas Gardeczky ezredes, a szlovák legfőbb ügyész helyettes,
katonai főügyész előadásából. Elhangzott a Magyar Katonai Jogi
és Hadjogi Társaság 2005. szeptember 2-i ülésén)*

FIGYELŐ – OKRI FIGYELŐ

DR. ANTAL SZILVIA – DR. KÁRMÁN GABRIELLA – DR. KISS ANNA 61
Beszámoló a Magyar Kriminológiai Társaság
szegedi vándorgyűléséről

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

- DR. STEINER GÁBOR 63
Terrorizmus az Európai Unióban - II. rész
(*Nemzeti szeparatista terrrorszervezetek*)

ANYANYELVI ÜGYELET

- SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA 73
Fölvetések a vesszőhasználatról – 2.

KÖNYAJÁNLÓ

- SÜMEGINÉ DR. TÓTH PIROSKA 77
Válogatás a szakirodalomból

MELLÉKLET

- Az EB Zöld Könyve a Közösség pénzügyi érdekeinek a védelméről,
valamint az Európai Ügyész intézményének a felállításáról – 11. rész
(*A fordítást készítette: dr. Fodor Bea, dr. Ükös Gabriella, dr. Kiss Anna*) 79

ADÓ-E AZ ÁFA, AVAGY ÚJABB KÉRDÉSFELVETÉSEK AZ ÁFA-CSALÁSRÓL

I.

Még hogy adó-e? Micsoda kérdés! Persze, hogy az. De ez érdekes módon a büntető joggyakorlatban talán nem is annyira nyilvánvaló. Mert hát mi másra lehet következtetni abból az egyre inkább érvényesülő tendenciából, amely a jogosulatlan áfa-visszaigénylést egységesen adócsalás helyett csalásnak minősíti?

A Szombathelyi Városi Ügyészségen dolgozunk évek óta, gyakran emeltünk vádat olyan személyekkel szemben, akik jogosulatlanul igényeltek vissza általános forgalmi adót, és bizony nem egyszer fordult már elő, hogy ezt magunk is csalásnak minősítettük. Most akkor mire a bevezetőben írt harcos felbuzdulásunk? Vagy talán revideálni szeretnénk korábbi álláspontunkat?

Szó sincs róla. Csak úgy tűnik, hogy az adócsaláshoz nem merünk úgy viszonyulni, mint bármely más bűncselekményhez, hanem valamiféle sajátos belső szabályokkal rendelkező „csodabűncselekménynek” tartjuk, melynek logikáját nem érdemes feszegetni, és ha egy bírósági határozat címében az szerepel, hogy „az általános forgalmi adó visszaigénylése a vállalkozó részéről tényleges forgalom lebonyolítása nélkül csalásnak – és nem adócsalásnak minősül”¹, akkor, ha jogosulatlan áfa-visszaigénylésekkel találkozunk, eszünkbe ne jusson másra gondolni, mint csalásra.

A gazdasági bűncselekmények körében sajnos nem kényeztetnek el minket a BH-k, ehhez képest viszont meglepően sok bírósági határozat foglalkozik az adócsalás és a csalás elhatárolásával

¹ BH. 1993.660.

(BH.2005.94; BH.1993.660; BH.1993.271; BH.1993.218.). Ennek ellenére az ítéleti indokolásokban toposzként visszatérő, „töretlen bírói gyakorlat” nem alakult ki ebben a kérdésben. A fenti – véleményünk szerint egyébként helytálló – BH-k alapján csupán egyetlen dologban jutottak a jogalkalmazók többé-kevésbé azonos – és álláspontunk szerint súlyosan téves – következtetésre, mégpedig abban, hogy amennyiben valaki a valótlan tartamú áfabevallással igényel vissza jogtalanul adót, akkor nem adócsalást, hanem csalást követ el.²

Ez annyit tesz, hogy jogosulatlan áfa-visszaigénylés esetén azért nem adócsalást, hanem csalást követünk el, mert általa nem az adóbevételt csökkentjük, hanem az adóbevétel címén már befolyt összeget vonjuk el utólag csalárdul. Vagyis:

ténylegesenél kevesebb áfa bevallása = adócsalás
 jogosulatlan áfa-visszaigénylés = csalás.

II.

Vizsgáljuk meg ezt az értelmezést egy gyakorlati példán keresztül:

Vállalkozónknak negyedévente befolyó 3 000 000,-Ft árbevétele után 600 000,-Ft áfát kellene befizetnie, ami nem áll szándékában, ezért hamis számlákat vásárol egy „számlagyárból”. Mégpedig:

I. negyedévben: 7 500 000,-Ft-ról (ebből 1 500 000,-Ft áfa),

II. negyedévben: 3 000 000,-Ft-től (ebből 600 000,-Ft áfa),

III. negyedévben: 7 500 000,-Ft-ról (ebből 1 500 000,-Ft áfa) kiállítottat, ezeket rögzíti

a könyvelésben, majd az APEH-nak benyújtja az áfa bevallását, és:

I. negyedévben: 900 000,-Ft-ot visszaigényel,

II. negyedévi egyenlege: 0,-Ft,

III. negyedévben: 900 000,-Ft-ot visszaigényel.

A vállalkozó a fenti értelmezés szerint az alábbi bűncselekményeket követi el (a nyilvánvaló magánokirat-hamisítást az áttekinthetőség kedvéért az elkövetkezőkben hagyjuk figyelmen kívül):

I. és III. negyedéves 900 000 – 900 000,-Ft visszaigénylés (ugyebár a fél éves időköz miatt nem lehet szó folytatólagoosságról):

2 rb. a Btk. 318. § (1) bekezdésébe ütköző és a (4) bekezdés a.) pontja szerint minősülő csalás bűntette.

I-III. negyedéves elmulasztott 1 800 000,-Ft befizetendő áfa után:

1 rb. – a Btk. 12. § (2) bek. szerint folytatólagosan elkövetett – a Btk. 310. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő adócsalás bűntette.

² Vas Megyei Főügyészség Bf. 320/2002/1. számú indítványa, illetve a Vas Megyei Bíróság Bf. 395/2002/9. számú ítélete.

A kiszabható büntetés: két hónaptól 4 és fél évig terjedő börtön. Vizsgáljuk meg, hogy egy büntetőjogi szempontból teljességgel irreleváns változtatással – nevezetesen, hogy vállalkozónk 500 000,-Ft-tal kisebb forgalmat bonyolít, és ezért negyedévente 100 000,-Ft-tal kevesebb, azaz 500 000,-Ft áfát kellene befizetnie – a legapróbb részletekig ugyanezen történeti tényállás alapján mit állapíthatunk meg:

- I. negyedévben 1 000 000,-Ft-ot
- II. negyedévben 100 000,-Ft-ot,
- III. negyedévben 1 000 000,-Ft-ot igényel vissza.

Minősítsük: I. és III. negyedéves 1 000 000 – 1 000 000,-Ft, valamint a II. negyedéves 100 000,-Ft – folytatólagoosság alapján 2 100 000,-Ft – visszaigénylés:

1 rb. – folytatólagoosan – a Btk. 318. § (1) bekezdésébe ütköző és az (6) bekezdés b.) pontja szerint minősülő jelentős kárt okozó, üzletszerűen elkövetett csalás büntette,

I-III. negyedéves 1 500 000,-Ft befizetendő áfa után továbbra is marad az:

1 rb. – folytatólagoosan elkövetett – a Btk. 310. § (1) bekezdésébe ütköző és a (2) bekezdés szerint minősülő adócsalás büntette.

A büntetési tétel felső határa az eredeti 4 és félről ezáltal 11 évre (mínusz 1 nap), alsó határa pedig két évre emelkedik. Az elkövető magatartása ugyanaz, „egyetlen hatalmas bünt” követett el, ami miatt a büntetési tétel ilyen drasztikus módon emelkedett: kisebb a forgalma. Álláspontunk szerint a fentiekből nyilvánvaló, hogy ez az értelmezés abszurd és teljességgel tarthatatlan, mivel egy büntetőjogilag irreleváns körülménytől – adott esetben a negyedéves forgalomtól – teszi függővé a cselekmény minősítését. Azt már csak zárójelben jegyezzük meg, hogy a minősítés teljességgel elválik a védett jogtárgytól, nevezetesen, hogy a költségvetést mekkora vagyoni hátrány (3 600 000,-Ft) éri.

Ez minden bizonnyal szemet szúrhatott a Baranya Megyei Bíróság 4. számú Bf. tanácselnökének, dr. Krémer Lászlónak is. Az ő állásfoglalása szerint, ha az elkövető a valótlán tartalmú áfa-bevallásban az értékesítést terhelő (vagyis befizetendő) áfa vonatkozásában tesz valótlán nyilatkozatot, akkor adócsalást, ha pedig a beszerzést terhelő (azaz visszaigényelhető) áfa vonatkozásában, akkor csalást követ el. Függetlenül attól, hogy visszaigénylő pozícióba kerül-e, vagy csak a befizetendő áfáját csökkenti általa.³

A fenti gyakorlati példán keresztül nézve megállapíthatjuk, hogy ez az álláspont nem visz bennünket az előbbi csapdába, mivel függetlenül attól, hogy az elkövetőnek negyedéves árbevételei után 500 000,-Ft vagy 600 000,-Ft befizetendő áfája merült-e fel, cselekményének minősítése ugyanaz,

³ Szilovics Csaba – Takács István Néhány gondolat az adócsalásról és az adócsalás hazai szabályozásáról – Belügyi Szemle, 2003/9. 113. p.

vagyis a 7 500 000,-Ft + 3 000 000,-Ft + 7 500 000,-Ft, azaz 18 000 000,-Ft-ről kiállított fiktív számla (amelyek áfatartalma 3 600 000,-Ft), könyvelése, és ezek szem előtt tartásával a valótlan áfa-bevallás benyújtása után:

1 rb. – folytatólagosan – a Btk. 318. § (1) bekezdésébe ütköző és a (6) bekezdés b.) pontja szerint minősülő jelentős (3 600 000,-Ft) kárt okozó, üzletszerűen elkövetett csalás büntette.

Tehát az okozott kár egyrészt megegyezik a költségvetés bevételének csökkenésével, másrészt nem változik büntetőjogilag irreleváns körülmények hatására, vagyis – az előző értelmezéssel ellentétben – a joggyakorlatban is alkalmazható. Ez a koncepció látszólag nem tér el olyan jelentős mértékben az előbbtől, de csak látszólag, amire újfent egy kreált jogesettel kívánunk rámutatni:

Vállalkozónknak 2003. I. negyedévében árbevétele után 600 000,-Ft befizetendő áfát kellene bevallania, ugyanakkor visszaigényelhető áfája 500 000,-Ft. Amennyiben jogkövető magatartást folytatna, úgy 2003. I. negyedévében 100 000,-Ft elszámolandó áfát vallana be, ezt az összeget kellene befizetnie az APEH-nek. De vállalkozónk nem akar eleget tenni adófizetési kötelezettségének, így árbevételei egy része után nem állít ki számlát, és ezért 600 000,-Ft helyett csak 300 000,-Ft befizetendő áfát vall be, ezáltal az elszámolandó áfája *mínusz* 200 000,-Ft lesz, vagyis ennyit igényelhet vissza jogosulatlanul.

A Krémer-féle értelmezés szerint ekkor – a jogosulatlan visszaigénylés ellenére – nem csalást, hanem (az adóbevételt 300 000,-Ft-tal csökkentő) adócsalás büntettét kell megállapítani.

Akkor viszont mire véljük dr. Krémer László azon álláspontját, amely szerint a jogosulatlan visszaigénylés vagyon elleni bűncselekményként – csalásként – értékelendő? A jogosulatlan visszaigénylésnek a fenti módja mégsem minősül vagyon elleni bűncselekménynek? Ez a jelen koncepció feloldhatatlan belső ellentmondása.

Ezen túl felmerül egy komoly gyakorlati probléma is, mégpedig az, hogy a befizetendő és a visszaigényelhető áfa vonatkozásában tett valótlan nyilatkozatnak minősítésbeli elválasztása az alábbi helyzetbe hozhatja a jogalkalmazót.

Elkövetőnk indít egy betéti társaságot, de mivel az 1 000 000,-Ft ráfordítás mellett nem realizál olyan mértékű jövedelmet, mint amire számít, ezért úgy gondolja, hogy némi áfa visszaigényléssel egészíti ki a családi kasszáját. Egyetlen bökkenő, hogy a frissen alakult bt. árbevétele nem haladja meg a 4 000 000,-Ft-ot, hanem csak 1 000 000,-Ft-ot tesz ki, tehát nem igényelhet vissza áfát. Ezért először a saját bt-je nevében kiállít egy fiktív számlát 8 500 000,-Ft-ről „BUGA JAKAB” magánszemély végfelhasználó részére, így árbevétele máris meghaladja a 4 000 000,-Ft-ot, és visszaigénylő po-

4 Előterjesztés a Baranya Megyei Bíróság Büntető Kollégiumának ülésére – 2002. május 24. (a továbbiakban Előterjesztés) 16. p, valamint dr. Krémer László: Az általános forgalmi adó vonatkozásában elkövetett csalás és adócsalás elhatárolása – Bírák Lapja (a továbbiakban dr. Krémer László) 2002/2. 34. p.

zíciónba kerülhet. Ezután beszerez a saját bt-je részére egy 9 000 000,-Ft-ról kiállított fiktív számlát. Most lássuk, hogy ezek alapján milyen áfa-bevallást nyújt be.

29. sor – befizetendő áfa (a tényleges 1 000 000,-Ft + a fiktív 8 500 000,-Ft után): 1 900 000,-Ft

61. sor – visszaigényelhető áfa (a tényleges 1 000 000,-Ft + a fiktív 9 000 000,-Ft után): 2 000 000,-Ft

67. sor – elszámolandó áfa: mínusz 100 000,-Ft

Amennyiben a valóságnak megfelelően készítette volna el ÁFA-bevallását, az így nézne ki:

29. sor – befizetendő áfa: 200 000,-Ft

61. sor – visszaigényelhető áfa 200 000,-Ft

67. sor – elszámolandó áfa: 0,-Ft

A bt-nek a következő két negyedévben mindössze 50.000–50.000,-Ft árbevétele keletkezik, amelynek befizetendő áfa vonzata 10.000–10.000,-Ft, de mindkét negyedévben további bruttó 250 000–250 000,-Ft-ről (amelyek áfa vonzata: 50.000–50.000,-Ft) kiállított fiktív számla alapján 40.000–40.000,-Ft áfát igényel vissza jogosulatlanul.⁵

Vitán felül áll, hogy az állami költségvetés bevétele 200 000,-Ft-tal (I. negyedév: 100 000,-Ft + II-III. negyedév: 50 000–50 000,-Ft) csökken. De a Krémer-féle koncepció szerint függetlenül attól, hogy a költségvetést „rongyos” 200 000,-Ft bevételkiesés éri, a cselekményt folytatólagosan, jelentős (I. negyedév: 2 000 000,-Ft, II. negyedév: 50 000,-Ft, III. negyedév: 50 000,-Ft = 2 100 000,-Ft) kárt okozó, üzletszerűen elkövetett csalás bűntettének minősíti, olyan súlyos – két évtől 8 évig terjedő – börtönbüntetéssel fenyegetve, mintha vállalkozónk ugyanezen összeget Pörge Dani késői utódaiként, útonálló módon, békés görög vándorkereskedő kirablása útján harácsolná össze (Btk. 321. § (1) bekezdése).

A 67. sor rubrikáiba hamis adat bevezetése álláspontunk szerint is súlyosan elítélendő magatartás.

III.

A fenti példákkal a „csaláspárti” koncepciók súlyos gyakorlati buktatóira és belső ellentmondásaira kívántunk rámutatni. Most következik a nehezebb feladat, nevezetesen annak bizonyítása, hogy ezek az értelmezések dogmatikailag is tévesek. A „csaláspárti” koncepciók – tömören megfogalmazva – azon az elméleti alapon nyugszanak, hogy a jogosulatlan áfa-visszaigénylések az adócsalás (Btk. 310. §) törvényi tényállását ab ovo nem merítik ki. Erre az alábbi érveket hozzák fel:

1) Előszőr is: aki a valótlan tartalmú áfa-bevallással jogosulatlanul igényel vissza áfát, azért nem követ el adócsalást, mert azzal *nem az adóbevételt csökkenti*, hanem az adóbevétel címén már korábban

⁵ Jelen példa közel sem életszerűtlen, lásd a Szombathelyi Városi Bíróság B. 436/2005/21. számú ítéletét.

befolyt összeget vonja el csalárdul utólag⁶. Eszerint adott esetben azért nem adócsalás, hanem csalás megállapításának van helye, mert az elkövető a költségvetésbe már (adóbevételként) befolyt összeget utaltatja ki magának jogosulatlanul, ami viszont az adócsalás törvényi tényállásban meghatározott eredménynek, az adóbevétel csökkenésének – amely elmaradt vagyoni előnyként értékelhető⁷ – nem felel meg.

2) Másodsor: aki fiktív számlák felhasználásával igényli vissza az áfát, az *nem adóalany*, függetlenül attól, hogy egyébként folytat-e áfa-köteles tevékenységet, avagy sem. Ugyanis áfa-adónemben az adócsalást csak ennek az adónemnek az adóalanya követheti el. Adóalannyá pedig csak valós gazdasági tevékenység kapcsán válhat bárki. Azt, hogy valós gazdasági tevékenységről van-e szó, nem általánosságban, hanem az adóbevallásban szereplő tény (adat) kapcsán – ha úgy tetszik, jogügyletenként – minden alkalommal külön-külön kell vizsgálni. Így tehát akkor, ha a hatóság előtt tett előadásban – nyilatkozatban, adóbevallásban stb. – szereplő tény (adat) mögött nincs valós gazdasági tevékenység, az elkövető annak kapcsán nem tekinthető adóalannak, így cselekménye nem minősül adócsalásnak.⁸

3) Harmadsor: aki a ténylegesnél magasabb visszaigényelhető áfát vall be, az *nem az adókötelezettség megállapítása tárgyában tesz valótlan nyilatkozatot*, nem sorolhatók ugyanis az adókedvezmények közé az adó-visszatérítések, illetve az adó-visszaigénylések.⁹

Ad 1.) Csökken-e az adóbevétel a jogosulatlan visszaigénylés által?

Az 1. pontban megfogalmazott okfejtés világos, egyszerű megoldása lehetne a problémának, ha nem vérezne ezer sebből. Az adójogi szabályozás ismeretében ugyanis nyilvánvalóvá válik, hogy igencsak sántít a „már befolyt adóbevétel csalárd elvonása” érv, mivel akinek a beszámítandó áfája meghaladja a befizetendő áfájának összegét, még korántsem kerül visszaigénylő helyzetbe, azaz nem biztos, hogy a már befolyt adóbevétel megcsapolására egyáltalán lehetősége van.

Az általános forgalmi adóról szóló 1992. évi LXXIV. törvény (továbbiakban: áfatörvény) 48. § (1) bekezdése mondja ki, hogy az adóalany a fizetendő adót csökkentheti az adómegállapítási időszakban levonható előzetesen felszámított adó összesített összegével. Az így meghatározott különbözet jelenti az elszámolandó adót. Az áfa-visszaigénylési jogosultság ugyanezen szakasz (3) bekezdésének b.) pontján alapul, amely szerint, ha az elszámolandó adó előjele az (1) bekezdés szerinti számítás eredményeként negatív, az adóalany az adóbevallás benyújtásával egyidejűleg kérheti az adóhatóságtól az adó visszatérítését, amit viszont a törvény további vagylagos feltételekhez köt, mégpedig:

6 Lásd a Vas Megyei Bíróság Bf. 395/2002/9. számú ítéletét.

7 Lásd a Vas Megyei Bíróság Bf. 395/2002/9. számú ítéletét.

8 Dr. Mészár Róza: Újra az általános forgalmi adó vonatkozásában elkövetett adócsalás és csalás elhatárolásáról. Magyar Jog, 2005. 8. (a továbbiakban dr. Mészár Róza) 467. p.

9 Dr. Krémer László 37. p.

– az adóalany éves árbevétele az adóév elejétől / a bejelentkezés időpontjától meghaladja a 4 000 000,-Ft-ot (áfatörvény 48. § (4) bekezdés a.) pont),

– az adóalany által beszerzett és – az apport kivételével – kifizetett, vagy saját vállalkozásban előállított tárgyi eszközre jutó levonható, korábban vissza nem igényelt előzetesen felszámított adó göngyöltett összege legalább 200 000 forinttal meghaladja az ugyanezen időszakban fizetendő adó göngyöltett összegét (áfatörvény 48. § ba-cb) pontok),

– jogutód nélküli megszűnés esetén az adóalany a megszűnéshez kapcsolódó utolsó, záró adó-bevallását benyújtotta (áfatörvény 48.§ d.) pont),

– a külföldi utas részére külön jogszabály alapján az ún. „Mehrwertsteuer” (áfatörvény 48.§ (9) bekezdése).

A törvény még ezen felül is több akadályt gördít az adó-visszaigénylés elé, hogy csak egy példával éljek: a áfa-visszaigénylés összege csökken azzal a befizetendő áfával, amit az adózó a visszaigénylésig nem egyenlített ki. Feltétlenül említést érdemel még az is, hogy az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (továbbiakban: art.) 43.§ (5) és (6) bekezdése értelmében az adóalany jogosult a negatív elszámolandó áfát – visszaigénylés helyett – beszámítani más adónemben fennálló adófizetési kötelezettségébe, vagyis ebben az esetben sem vesz ki a büdzséből utólag egyetlen fillért sem.¹⁰

De a fenti adóigazgatási csapdán túl más – dogmatikailag megkerülhetetlen – buktatója is van ennek az értelmezésnek. Mégpedig az, hogy minden jogszabályi alap nélkül – álláspontunk szerint önkényesen – határozza meg, hogy mely esetben beszélhetünk adóbevétel-csökkenésről, és mely esetben nem. Viszont ebben a kérdésben csak az adóbevétel fogalmának definíciója után lehetne kielégítően állást foglalni.

Először is vizsgáljuk meg, hogy számíthatunk-e jogszabályi segítségre:

Az art. értelmező rendelkezései között nem szerepel az adóbevétel fogalma, sőt meglepő módon erre a személyi jövedelemadóról 1995. évi CXVII. törvény (a továbbiakban szja. tv.) sem vállalkozik, *horribile dictu* a jelen dolgozatunk szempontjából talán legfontosabb áfatörvényben az „adóbevétel” szó egyáltalán nem is szerepel. Bátran kijelenthetjük, hogy az értelmező rendelkezések között hiába is keresgélünk. De ez ne szegje kedvünket, mert ha kicsit mélyebben kutakodunk, kielégítő választ kaphatunk kérdésünkre a mindenkori költségvetési és zárszámadási törvényekből. Nézzük a legújabbat, a Magyar Köztársaság 2005. évi költségvetéséről szóló 2004. évi CXXXV. törvényt (továbbiakban: Költs. tv.). Ennek 2. számú melléklete tartalmazza a központi költségvetés mérleg-előirányzatát, amin belül minket témánkból kifolyólag elsősorban a bevételi oldal érdekel!¹¹

¹⁰ Erre az ellentmondásra reflektált a Baranya Megyei Bíróság 4.Bf.141/2002/4. számú, valamint a Legfelsőbb Bíróság Bfv. IV.1.128/2000/5. számú végzése, mely szerint ebben az esetben is kár éri a költségvetést, de ezzel mi is egyetértünk, álláspontunk szerint a specialitás elve alapján van helye adócsalás megállapításának, de ennek kidolgozására terjedelmi okokból most nem vállalkoztunk.

¹¹ Complex DVD Jogtár.

BEVÉTELEK	2005. évi előirányzat
GAZDÁLKODÓ SZERVEZETEK BEFIZETÉSEI	
Társasági adó	467 802,0
A hitelintézetek és pénzügyi vállalkozások különadója	37 800,0
Egyszerűsített vállalkozói adó	75 300,0
Energia adó	10 700,0
Környezetterhelési díj	9 000,0
Bányajáradék	20 100,0
Játékadó	64 244,4
Egyéb befizetések	21 500,0
Egyéb központosított bevételek	106 731,0
Összesen:	813 177,4
FOGYASZTÁSHOZ KAPCSOLT ADÓK	
<i>Általános forgalmi adó</i>	2 048 000,0
Jövedéki adó	672 300,0
Regisztrációs/fogyasztási adó 62 300,0	
Összesen:	2 782 600,0
LAKOSSÁG BEFIZETÉSEI	
Személyi jövedelemadó	1 011 804,4
Adóbefizetések	3500,0
Illeték befizetések	97 600,0
Egyéb kiemelt díjbevétel	20 000,0
Összesen:	1 132 904,4
KÖLTSÉGVETÉSI SZERVEK ÉS FEJEZETI KEZELÉSŰ ELŐIRÁNYZATOK	
Költségvetési szervek bevételei	513 905,8
Szakmai fejezeti kezelésű előirányzatok saját bevétele	20 606,6
Központi beruházások saját bevételei	
Együtt:	534 512,4
Fejezeti kezelésű előirányzatok és központi beruházások EU támogatása	177 117,7
Összesen:	711 630,1
BEFIZETÉS AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS ALRENDSZEREIBŐL	
Központi költségvetési szervektől származó befizetések	13 500,0
Elkülönített állami pénzalapok befizetése	81 300,0
Helyi önkormányzatok befizetése	6 500,0
Összesen:	101 300,0
ÁLLAMI, KINCSTÁRI VAGYONNAL KAPCSOLATOS BEFIZETÉSEK	222 868,2
MNB BEFIZETÉSE	
EGYÉB BEVÉTELEK	4 530,0
ADÓSSÁGSZOLGÁLTATLAL KAPCSOLATOS BEVÉTELEK	95 817,4
UNIÓS ELSZÁMOLÁSOK	
EU visszatérítés	7 915,7
Vámbeszedési költség megtérítése	10 000,0
Cukorilleték beszedési költség megtérítése	414,6
Összesen:	18 330,3
BEVÉTELI FŐÖSSZEG:	5 883 157,8
A KÖZPONTI KÖLTSÉGVETÉS HIÁNYA:	699 735,6

Ez alapján megfogalmazhatjuk azt a közhelyszerű definíciót, hogy: az *általános forgalmi adó bevétel* a központi költségvetésnek az *általános forgalmi adóból származó bevétele*.

De konkrétan mit is takar ez, azaz miből áll az általános forgalmi adó bevétel? Erre nagyon könnyen választ kaphatunk, ha felmegyünk a Pénzügyminisztérium honlapjára¹², ahol az államháztartás és egyes alrendszerének 2005. június havi helyzetéről szóló tájékoztatóban szerepel a központi költségvetés bevételeinek részletes áttekintése, amelynek 2. pontjában ez áll:

„Júniusban *általános forgalmi adóból* 94,2 milliárd forint *bevétele* keletkezett a költségvetésnek, amely 4,2 milliárd forinttal múlta felül az előzetes prognózist. A nettó általános forgalmi adó egyenleg a 222 milliárd forint összegű APEH, az 5,4 milliárd forintnyi VPOP által beszedett áfa befizetések, valamint a 133,2 milliárd forintot kitevő visszautalások eredője”, azaz különbözete. Vagyis:

az APEH által beszedett	222,0 milliárd Ft
+ a VPOP által beszedett	5,4 milliárd Ft
összesen:	227,4 milliárd Ft áfa- befizetés
-	33,2 milliárd Ft. áfa – visszautalás
	94,2 milliárd Ft ÁFA bevétel.

A megfogalmazás világos.. De ha bármely okból valaki ennek ellenére is kételkedne, ugyanezen honlapról lehívható a központi költségvetés 2004. és 2005. júniusi összehasonlító előzetes mérlege, amely a Költs. tv. fent hivatkozott melléklete szerint tünteti fel a 2005. júniusi bevételi oldalon a fogyasztáshoz kapcsolt adók között az *általános forgalmi adó bevételt*, és ott bizony nem a 227,4 milliárd Ft befizetett áfát, hanem annak az áfa visszautalással csökkentett összegét, azaz a 94,2 milliárd Ft-ot szerepelteti. Látható ugyanakkor az is, hogy a központi költségvetés kiadási oldalán nem szerepel az áfa-visszatérítés, tehát megállapítható, hogy a jogosulatlan áfa-visszaigénylés az állami vagyont *nem* az adóbevételeként már befolyt összegnek a kiadási oldal csalárd módon való növelésével, hanem a központi költségvetés általános forgalmi *adóbevétel csökkentésével*¹³ dézsmálja meg. Ez pedig nem más, mint az adócsalás eredménye.

Fenti levezetés alapján megállapítható, hogy az (általános forgalmi) adóbevételt csökkenti az, aki:
 – jogosulatlanul igényel vissza általános forgalmi adót, csakúgy, mint aki
 – kevesebb fizetendő általános forgalmi adót vall be,
 mivel ezen magatartása következtében a költségvetés bevételi oldalának az általános forgalmi adó bevételi összege lesz kevesebb. Mindezek alapján kijelenthető, hogy tarthatatlan az az álláspont, amely szerint a jogosulatlan áfa-visszaigénylés által az adóbevétel nem csökken.

¹² <http://www1.pm.gov.hu>

¹³ [http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/41F1FDE77793AD7CC125703E003323D9/\\$File/mrg2005_06_junius.pdf](http://www1.pm.gov.hu/web/home.nsf/portalarticles/41F1FDE77793AD7CC125703E003323D9/$File/mrg2005_06_junius.pdf)

Szorosan kapcsolódik ezen ponthoz, hogy az adóbevétel csökkenése büntetőjogi értelemben vett kárnak, avagy – mint azt a Vas Megyei Bíróság vallja¹⁴ – elmaradt haszonnak tekintendő-e. E körben egyetértünk dr. Krémer Lászlóval, aki szerint az államnak minden egyes termékértékesítéskor és szolgáltatásnyújtáskor követelés formájában növekszik a vagyona, így az e körben megvalósított tévedésbe ejtés, illetve tévedésben tartás által az államot büntetőjogi értelemben vett kár éri.¹⁵ Ugyanakkor dr. Krémer Lászlóval szemben maximálisan oszthatjuk dr. Fürcht Pál Zsolt álláspontját a körben, hogy az adókötelezettség, és ezzel párhuzamosan a követelés (vagyis az állami vagyon) a szolgáltatás/termékértékesítés teljesítésének, és nem az adóbevétel benyújtásának időpontjában keletkezik, vagyis független az állam tudomására jutásától¹⁶. Hiszen egyrészt adóbírsággal sújtható az is, aki egyáltalán be sem jelentkezik az APEH-nél, másrészt az elkövetés időpontjának sem az állam tudomására jutás (pld. APEH revízió) idejét tekintjük.

Ad 2.) Ki tekinthető adóalanynak

Dr. Mészár Róza fent hivatkozott érvelésének azon kiindulópontjával egyetértünk, hogy az adócsalás és a csalás elhatárolásánál alapvető szerepet játszik az adóalanyiség léte – mint az áfatörvény személyi hatályának, alkalmazhatóságának, valamint az adócsalás megállapíthatóságának feltétele –, azonban álláspontunk szerint az absztrakt módon, a törvény erejénél fogva létrejövő adóalanyiség fennállása nem vizsgálható külön-külön jogügyletenként.

A magyar adójogi rendszerben megkülönböztethetjük az egyes adófajtákat, adónemeket külön-külön szabályozó jogszabályok (pl. szja-, áfatörvény) alkotta ún. *anyagi adójogot*, és az összes adófajtaéhoz kapcsolódó eljárási kérdéseket egységesen szabályozó, az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény (továbbiakban: art) alkotta ún. *alaki adójogot*. Az egyes adójogviszonyokban az anyagi adójogi norma az adóeljárás során realizálódik. Ennek megfelelően az art. *személyi hatálya* elsősorban azon személyekre terjed ki, akiknek adókötelezettségét anyagi jogszabály állapítja meg (adóalany, adózó, adó megfizetésére kötelezett személy). És itt jutunk el az *adókötelezettség* meghatározásához, amely mást jelent anyagi, és mást alaki adójogi szempontból. Az anyagi adókötelezettség az adóalany adófizetési kötelezettségét mint főkötelezettséget foglalja magában, amely az – art. 14. § (1) bekezdésében taxatív meg határozott – eljárásjogi adókötelezettségek alapja. Tehát adóalany az, aki az anyagi jogi normában meghatározott fizetési kötelezettség mint fő kötelezettség címzettje.

Az anyagi adójogviszony az adóköteles tevékenység megkezdésével, míg az alaki adójogviszony az art-ban írt bejelentkezéssel kezdődik.¹⁷ Az áfatörvény mint anyagi jogi norma a fentebb vázoltaknak megfelelően határozza meg, hogy adózóként kit terhel az anyagi értelemben vett adókötelezettség.

14 Lásd a Vas Megyei Bíróság Bf. 395/2002/9. számú ítéletét.

15 Dr. Krémer László 37. p.

16 Dr. Fürcht Pál Zsolt: Az „ÁFA-csalás”. Ügyészek Lapja, 2005/4. (a továbbiakban: Dr. Fürcht Pál Zsolt) 9-10. p.

Figyelemmel azonban arra, hogy az áfatörvény az adójogi elméleteknek megfelelően¹⁸ nemcsak adóalanyról tesz említést, ezért először nézzük meg, hogy kik kerülhetnek kapcsolatba az áfatörvénnyel:¹⁹ – Az áfatörvény 2. § (1) bekezdésében és 4. §-ában foglaltak alapján a törvény személyi hatálya elsődlegesen az *adóalanyokra* terjed ki, akiknek főkötelezettsége az adófizetés, de mellékkötelezettségükből adódik, hogy egyben adózóknak is minősülhetnek, és így eljárásjogi adókötelezettség is terheli őket (pl. bejelentkezés, nyilvántartás vezetése stb.).

– Az áfatörvény hatálya a 2. § (2) bekezdése és a 4/B. § alapján kiterjed azon *adózókra* is, akik az *adó megfizetésére kötelezett személyek*, valamint *eljárásjogi adókötelezettség teljesítők* lehetnek.

Tehát fentiek lehetnek az anyagi norma címzettjei, és így az adózásukkal kapcsolatban rájuk hárulhatnak a törvényben meghatározott jogok vagy kötelezettségek. Most vizsgáljuk meg, hogy anyagi jogi értelemben kik válhatnak adóalannyá. Az áfatörvény 4. § (1) bekezdésében²⁰ és az 5. §-ában írt alábbi konjunktív feltételeknek kell megfelelni ahhoz, hogy valamely természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet áfa adóalannyá válhasson:

– *saját neve alatt jogokat szerezhet, kötelezettségeket vállalhat, perelhet* (így a megbízott már eleve nem lehet adóalany). Ezen feltétel megállapításával kapcsolatban a gyakorlatban általában nem merül fel probléma.

– *saját nevében gazdasági²¹ – a bevétel elérése érdekében rendszeresen vagy üzletszerűen folytatott²² – tevékenységet végezzen, tekintet nélkül annak céljára és eredményére.*

A rendszeresség fogalma ugyan a törvényben nincsen meghatározva, azonban nyilvánvaló, hogy az egy bizonyos szintű folyamatosságot, forgalmat feltételez, így könnyen belátható, hogy a magánszemély

17 Ld. art. 16-23.§. illetve az anyagi és alaki adójogról részletesebben Földes Gábor Pénzügyi Jog II. kötet Adójog, KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Budapest, 2000, 120-124. p., 132-133. p., 154-159. p., 163-172. p. – (továbbiakban: Földes Gábor)

18 Az adó jogi értelemben az állam, illetve a jogi normában feljogosított közigazgatási szerv (adóhatóság) és az egyén vagy szervezet közötti viszony, amelyet az egyének (szervezetek) gazdasági tevékenységéhez, jövedelmi-vagyoni helyzetéhez igazodó jövedelemszabályozás érdekében az anyagi és eljárási normák határoznak meg, és amelyek anyagi és eljárási jogviszonyokban realizálódnak. (Földes Gábor: 31. p).

19 Az áfatörvény 4/A.§ bizonyos feltételek megléte esetén kizárja a közhatalom gyakorlására jogosult szervezetet, míg az 5.§ (2) és (3) bekezdései az adóalanyiság egyik fogalmi elemének – a gazdasági tevékenység – hiányában zárja ki az adóalanyok köréből pl. a munkavállalókat.

20 Az eddigiekben és a továbbiakban adóalanyon kizárólag a 4.§ (1) bekezdésében meghatározott adóalanyt értjük, és a törvényben foglalt kivételes adózók és szabályok tárgyalását is mellőzzük az egyszerű áttekintés, érthetőség érdekében.

21 Az áfatörvény 5.§ (1) bekezdése értelmében a gazdasági tevékenység köré tartozik különösen: a mezőgazdasági, a kitermelő-ipari, az építőipari, a feldolgozóipari, a kereskedelmi, az egyéb szolgáltatói tevékenység, ideértve a szellemi szabadfoglalkozásként folytatott tevékenységeket is.

22 Az üzletszerűség a büntetőjogász számára a Btk. 137.§ 9. pontjára emlékeztetve ugyan feltételezi a nyereségre irányultságot, azonban az áfatörvény ezt nem írja elő, ugyanis a gazdasági tevékenységet annak eredményére tekintet nélkül vizsgálja, illetve említést érdemel az is, hogy bűncselekmények elkövetése nem vonható az adójogi üzletszerűség fogalmi körébe.

azzal, hogy egy darab személygépkocsit értékesít adott adóévben, még nem lesz áfa-adóalany. Az anyagi jogi értelemben vett adóalanyiság a fenti törvényi feltételek megvalósulása esetén automatikusan, mérlegelés nélkül létrejön, és az ilyen személy az áfatörvény hatálya alá kerül, így véleményünk szerint nem tartható dr. Mészár Róza azon álláspontja, hogy az adóalanyiság léte jogügyletenként vizsgálendő, nem pedig a gazdasági tevékenység folyamatában.

Álláspontunk szerint az elkövető cselekménye akkor minősül adócsalásnak, ha az adóköteles tevékenység végzése során keletkezett adóalanyiságával összefüggésben fennálló adófizetési kötelezettségének nem tesz eleget, akár mert be sem jelenti tevékenységét az adóhatóságnál, és így az adóhatóság előtt ismeretlen, vagy, mert bevallásában az adó-megállapítás vonatkozásában lényeges adatnak minősülő tényre, adatra tesz valótlan tartalmú nyilatkozatot, és ezzel befolyásolja az elszámolás „szaldóját”. A cselekmény viszont akkor és csak akkor merítheti ki a csalás törvényi tényállását, ha az elkövető adóköteles tevékenység hiányában még adóalanynak sem minősül, ugyanis az adóalanyiság és az ebből kifolyólag fennálló adókötelezettség hiányában az elkövető nem tehet (nem létező) adókötelezettsége szempontjából valótlan tartalmú nyilatkozatot, és így magatartása nem merítheti ki a Btk. 310.§-ában írt adócsalás bűncselekményének törvényi tényállását.²³

Ad 3.) Az adó-visszatérítés, illetve az adó-visszaigénylés az adókötelezettség szempontjából jelentős körülménynek minősül-e?

Szintén egyetértünk dr. Krémer Lászlóval abban²⁴, hogy az adó-visszatérítés, valamint az adó-visszaigénylés a helyes értelmezés szerint valóban nem minősül sem adókedvezménynek²⁵, sem adómentességnek²⁶. Dogmatikailag leginkább a költségvetési támogatáshoz állnak közel annyiban, hogy általuk a befolyt adót juttatják vissza, ugyanakkor annyiban eltérnek a költségvetési támogatástól, hogy az adózónak az általa már előzetesen megfizetett összeg egészét, illetve részét áramoltatja vissza az államháztartás valamely alrendszerébe.²⁷ Valójában az eljárásjogi értelemben megjelenő adó-visszaigénylés nem más, mint egy, a törvényben meghatározott időszakonként visszatérő, az adójogviszony két alanyának a jogszabályokban meghatározott módon és mértékben²⁸ működő kölcsönös beszámításon alapuló elszámolása, amelynek eredményeként a jogviszony két

23 Ezt az álláspontunkat aggálytalanul alátámasztják a 2005.94; 1993.660; 1993.271; 1993.218. BH-k is.

24 Dr. Krémer László 37. p.

25 Az adókedvezmény olyan adókönyvités, amelynél a konkrét adójogviszony alapján keletkezik adófizetési kötelezettség, de az eredeti adó mértékét a jogalkotó egyes adópolitikai célok megvalósítása érdekében olyan módon csökkenti, hogy a ténylegesen befizetendő adó mértéke csökken.

26 Az adómentesség olyan adókönyvités, amelynél adófizetési kötelezettség eleve nem keletkezik, mert az adójogviszony absztrakt szinten marad.

27 Földes 43-44. p.

28 A visszaigénylés szabályait ld.: tanulmány 6. p.

alanya az egymással szemben fennálló követeléseit/tartozásait rendezi, és ennek eredményeként az elszámolás „szaldója” alapján az adózónak befizetési kötelezettsége keletkezik, vagy visszaigénylési jogosultsága nyílik meg, míg az adóhatóságnak ennek ellentétéként „várománya” vagy visszafizetési kötelezettsége keletkezik. A kölcsönös elszámolás eszköze az art. 31.§ (1) bekezdés 2. mondata értelmében az art. 1. számú mellékletének B) részében meghatározott időközönként az erre a célra rendszeresített nyomtatványon megtett adóbevallás, amelyen mind a beszerzést (47. – 65. sorok), mind az értékesítést terhelő (1–46. sorok) áfát fel kell tüntetni, és maga az említett beszámításon alapuló elszámolás 66–71. sorokban való megvalósítása során bármely, akár a beszerzés, akár az értékesítés bármely tétele vonatkozásában tett valótlan nyilatkozat kihat a „szaldóra”,²⁹ azaz az elszámolandó áfára, és így az adókötelezettség megállapítása szempontjából lényeges adatnak minősül. Ennek megfelelően az ilyen adat az art. 14.§ (1) bekezdés b.) pontjában írt adó-megállapítás immanens része, mivel az art. 31.§ (1) bekezdésben írt adóra kihatással van.

Fentiekből kifolyólag álláspontunk az, hogy az adóbevallás során a kölcsönös beszámítás eredményeként megállapított *elszámolandó áfa* tekintendő az adófizetési kötelezettség alapjának, ezért az annak mértékét befolyásoló bármely tény, adat, nyilatkozat az adó megállapítása szempontjából *lényeges adatnak* minősül, függetlenül attól, hogy ennek következményeként a visszaigénylési jogosultság vagy a befizetési kötelezettség mértéke változik-e.

Jelen ponthoz kapcsolódóan tisztázandó kérdés az is, hogy mi minősül valótlan nyilatkozattételnek. E körben maximálisan egyetértünk dr. Fürcht Pál Zsolttal abban, hogy az adócsalás törvényi tényállásának megvalósításához teljességgel szükségtelen a fiktív tartalmú számlának a könyvelésben való rögzítése,³⁰ mivel nem ez az adócsalás elkövetési magatartása, hiszen ugyebár nem a fiktív számlát, hanem az adóbevallást küldi meg az elkövető az APEH-nak. Nem vitás, hogy az adócsalás, illetve a csalás megvalósításához elegendő a valótlan tartalmú adóbevallás benyújtása, és ettől teljességgel független az, hogy beszereztek-e ennek igazolására szolgáló fiktív számlát, avagy sem. A fiktív számla könyvelése az adócsalás tényállásszerűsége vonatkozásában semmivel sem több, mint a lopásnál az ujjnyomok letörölgetése, hisz csupán egyetlen célt, az APEH-ellenőrök megfélemlítését, figyelmük elterelését szolgálja.

29 A beszerzést növelő valótlan nyilatkozat a visszaigénylési pozícióra, vagy adófizetési kötelezettségre hat ki, míg az értékesítést növelő ilyen tartalmú nyilatkozat egyrészt kihat a visszaigénylés megnyitására, másrészt más adóalánynak a beszerzési tételére kihatva szintén hatással van az adóvisszaigénylésre.

30 Dr. Fürcht Pál Zsolt 10–11. p.

IV.

A jogirodalom és a joggyakorlat továbbra is küzd a csalás és az adócsalás elhatárolásának problémájával, azonban azt öröndetesnek tartjuk, hogy dr. Fürcht Pál Zsolt az Ügyészek Lapjában végre elindított egy szakmai párbeszédet, amelynek során az érvek-ellenérvek ütköztetése folyamán létrejöhet az egységes gyakorlat, illetve ez a jogalkalmazókat közelebb viheti a probléma hézagmentes megoldásához. Reméljük, ezen rövidre szabott és terjedelméből adódóan csupán néhány kérdés felvetésére lehetőséget adó írásunkkal sikerült ehhez hozzájárulnunk.

TITKOS INFORMÁCIÓGYŰJTÉS ÉS TITKOS ADATSZERZÉS SORÁN BESZERZETT BIZONYÍTÉKOK ÉRTÉKELÉSE A BÍRÓSÁG ELŐTT

2003. július 1-jén hatályba lépett új Be. nyomozásról szóló IX. fejezetének V. címe a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szabályait rendezi, ezzel világosan elkülönítve és megkülönböztetve egymástól a büntetőeljárás megindítása előtti, ill. azt követő különleges eszközök alkalmazásának szabályait. A hatályos szabályozás szerint a nyomozás elrendelése előtt titkos információgyűjtés, míg a büntetőeljárás megindulását követően titkos adatszerzés folytatható, ez utóbbi a Be., az előző – a legfontosabbakat kiemelve – a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv., a Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. tv., valamint az Ügyészségről szóló 1972. évi V. tv. felhatalmazása alapján. A Be. 206.§-a a titkos adatszerzés eredményének felhasználásáról rendelkezik és a (3) bekezdésben további szűkítő feltételeket szab a titkos adatszerzés eredményének más büntetőeljárásban történő, illetve a nyomozás elrendelését megelőzően elrendelt titkos információgyűjtés eredményének felhasználását illetően. Ez utóbbival kapcsolatban felmerül az ún. célhoz kötöttség helyes értelmezése.

A bíróság felmentő ítéletének kihirdetése előtt végzésével kizárta a bizonyítékok köréből a titkos információ gyűjtés során beszerzett bizonyítékokat. (Molnár Csaba r. alezredes ellen a Fővárosi Bíróságon folyamatban volt büntetőügy, felterjesztve a Fővárosi Ítéletáblára.)

Komoly kétségek merültek fel azzal kapcsolatban, hogy ún. Bácskai-ügyben a titkos eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyítékok elfogadhatóak-e a bírósági eljárásban, pedig az ügyészség vádirata jelentős részben az ezúton beszerzett bizonyítékokon alapszik, és az elsőfokú bíróság ítéletének tény-

állását jelentős részben a titkos információgyűjtés során beszerzett adatokra alapította. A másodfokú bíróság, ítéletében kifogásolta, hogy az elsőfokú bíróság nem indokolta meg, hogy az ezúton beszerzett bizonyítékok alkalmazhatóságát mely jogszabályhelyek vagy ítélkezési gyakorlat teszi lehetővé. (A Fővárosi Ítéletábrla Katonai Tanácsa 1.Kbf. 109/2004/17 sz. végzésével az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte.)

Az elsőfokú bíróság a bizonyítékok köréből kirekesztette a titkos információgyűjtéssel – telefonlehallgatás – keletkezett bizonyítékokat. A bíróság álláspontja szerint az új Be. hatályba lépése után csak a Be. 201. §-ban meghatározott feltételek fennállása esetén vehetők figyelembe az így szerzett adatok bizonyítékként. Bár beszerzésük elrendelésére törvényesen került sor, de a büntetőeljárás tárgyát képező bűncselekmény büntetési tétele – mivel öt évnél enyhébb – már nem teszi lehetővé bizonyítékként való értékelésüket. Annak a személynek a tekintetében pedig, akire nézve az engedélyezés nem is történt meg – az információgyűjtés őt szükségszerűen érintette, amikor a megfigyeléssel kapcsolatba lépett – a célhoz kötöttség elve zárja ki a bizonyíték felhasználását. A titkos információgyűjtés célja ugyanis nem az általa megvalósított bűncselekmény felderítésére irányult. (Fővárosi Bíróság KB.I.002/2003 sz. ügy – másodfokú elbírálás alatt)

A másodfokú bíróság nem fogadta el az elsőfokú bíróság azon álláspontját, hogy a titkos információgyűjtés során az engedélyek időtartama alatt a szolgálati helységben szolgálatot teljesítő bármely szolgálati személy vonatkozásában keletkezett, a bűncselekmény alapos gyanújára vonatkozó bizonyíték beszerzése és annak felhasználása törvényes. A másodfokú bíróság álláspontja szerint az elsőfokú bíróságnak tisztáznia kellett volna, hogy a vádlottak vád tárgyává tett cselekményei közül melyek azok a bizonyítékok, amelyeket az engedély térbeli és időbeli keretein kívül történő megfigyelés során szereztek be. Továbbá állást kellett volna foglalnia abban a kérdésben, hogy ezek milyen jogszabályi felhatalmazás alapján használhatók fel. (A Fővárosi Ítéletábrla Katonai Tanácsa 1.Kbf. 38/2004/8 sz. végzésével az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte)

A Legfőbb Ügyészség szükségesnek látta a 8/2004. (ÜK.6.) főov. körlevél kibocsátását, a Nemzetbiztonsági Hivatal által objektumvédelem címén nem hatáskörébe tartozó bűncselekményekre folytatott titkos információgyűjtés adatainak a büntetőeljárásban történő felhasználásáról.

Az iménti tények számbavétele alapján azt lehet mondani, hogy bizonytalanság tapasztalható a nyomozó hatóság, az ügyészség, illetve a bíróság részéről, hogy miként lehet értékelhetővé tenni, elfogadni a büntetőeljárásban a különleges eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyítékokat. A Be. 206. § (1) bekezdése értelmében az ügyész döntésétől függ, hogy bizonyítékként kívánja-e használni a titkos adatszerzés során szerzett adatokat. Amennyiben ez megtörténik, kérdés, hogy a bíróság helyesen foglal-e állást, a felajánlott bizonyítékok elfogadása vagy a bizonyítékok köréből történő kizárása tárgyában, figyelemmel az új Be. rendelkezéseire. A bírósági gyakorlat még nem

kellőképpen kimunkált ezen a területen, és kidolgozásra vár annak az ellentmondásnak a feloldása is, hogy miként érvényesül egyik részről a szabad bizonyítás elve, másik részről e körben hogyan kell értelmezni a bizonyítás törvényességének alapelvét. Milyen követelményeket kell támasztani ahhoz, hogy a bíróság elfogadja ítékezése alapjául a különleges eszközök útján beszerzett bizonyítékokat. A bíróságnak azon túl, hogy el kell döntenie, hogy miként értékeli ezeket a bizonyítékokat, állást kell foglalnia abban a kérdésben is, miként kezeli azokat a bűnügyi iratokat, amelyben a titkos adatszerzést engedélyezte, illetve amelyekben a különleges eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyítékok találhatóak. A titkos ügykezelés szabályai szerint kell-e ezeket kezelni, majd ki kell-e zárni a nyilvánosságot a bírósági tárgyalásról, amikor ezeket a bizonyítékokat a tárgyalás anyagává teszi a bíróság? Sok olyan adminisztratív kötelesség merülhet fel a nyomozási bíró, majd a tárgyaló bíróság eljárásában, amelynek teljesítése nélkül esetleg maga a hatóság követhet el titoksértést – éppen ezért a résztvevők sokszor nyűgnek érzik, ha az említett bizonyítékokkal kell dolgozni. Ellentmondás feszül a bírósági eljárás nyilvánosságának elve és a titkos eszközök nyomozás, illetve azt megelőző alkalmazása miatti titkos ügykezelés és az ebből adódó következmények között. (Ld. Be. 70/B § (1).)

A már említett példák alapján a bíróságok fokozottan ügyelnek arra, hogy az ún. célhoz kötöttség elve érvényesüljön, szigorúan a bírói engedély keretein belül beszerzett bizonyítékokat fogadnak el, és idegenkednek attól, hogy bizonyítékként értékeljék azokat az adatokat, amelyek a bírói engedélyben megjelölt személyen túl olyan személyre szolgáltatnak terhelő adatokat, akit a különleges eszköz alkalmazása csupán szükségszerűen érint. A titkos eszközök alkalmazói pedig nem látnak problémát ott, ahol bírói engedély alapján, jogszerűen folytatott titkos adatszerzés, illetve információ gyűjtés eredményeként jutnak olyan adatok, információk birtokába, amely egy büntetőügyben releváns lehet. Miért kéne kidobni a véletlenül megszerzett terhelő bizonyítékot, ha az olyan személyt érint, aki szükségszerűen kapcsolatba került a bírói engedéllyel megfigyelt személlyel?

Az, hogy miként válaszoljuk meg az iménti kérdéseket, alapjaiban dönthet el büntetőügyeket. Amikor a szervezett bűnözés elleni harcban, illetve a kiemelkedően súlyos bűncselekmények felderítése során kikerülhetetlen az ún. titkos eszközök felsorakoztatása, szükséges azoknak az irányoknak a kijelölése is, amelyek mentén a bíróságnak állást kell foglalnia, hogy miként értékeli az ily módon beszerzett bizonyítékokat. Az előzőekben vázolt probléma felvetés után a saját álláspontomat kívánom kifejteni, amely egy szakmai vita alapjául szolgálhat. Mindezt csupán gondolatébresztőnek szánom, és tisztában vagyok azzal, hogy az általam alkalmazott megközelítés csak egy a lehetséges variációk közül. Ennek során a következő kérdésköröket kívánom érinteni:

1/ a bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és adatszerzés sajátosságai és ennek következményei

2/ a különleges eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyítékok felhasználása – az ún. célhoz kötöttség elvének értelmezése

3/ az ügykezelés kérdése, amennyiben titkos információ gyűjtés vagy adatgyűjtés során beszerzett bizonyítékok szerepelnek a büntetőeljárásban.

1. A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés és adatszerzés sajátosságai és ennek következményei

A bírói engedélyhez kötött titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés tartalmában, a vonatkozó jogszabályok – Rendőrségi tv. 69. § (1) bek. a)-d), Nemzetbiztonsági tv. 56. § a)-d), Be. 200. § (1) a)-c) pontjai – alapján megegyezik. Ezek:

- magánlakás titkos átkutatása, a megfigyelték technikai rögzítése (titkos házkutatás)
- magánlakásban történtek megfigyelése és annak rögzítése (lehallgatás)
- levél, postai küldemény, elektronikai levelezés, hírközlési rendszer útján továbbított közlés tartalmának megismerése, rögzítése (telefonlehallgatás).

Összehasonlításukat dr. Fenyvesi Csaba az *Ügyészek Lapjában* (2004. 4.) közzétett tanulmányában elvégezte a hatályos jogi szabályozás alapján. Más szempontrendszer alapján érdemes kiemelni azokat a különbségeket, amelyek erre érdemesek a tárgyalt téma szempontjából.

Azon túl, hogy az alkalmazás ideje között határvonalként húzódik a nyomozás elrendelése – nyomozás elrendelése előtt titkos információgyűjtésről, azt követően titkos adatszerzésről kell beszélni – nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy bár ezek alkalmazásának indokai hasonlóak, az alkalmazás mégis más célok érdekében történik. Pontosabban fogalmazva, a súlypontok máshol találhatók. A titkos információgyűjtés elsődleges célja nem a bűncselekmények elkövetésének bizonyítása, az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, hanem azt a nemzetbiztonsági szolgálatok sajátos feladataik teljesítése érdekében, (Nbtv. 4-9 §-ok) míg a Rendőrség tagjai bűnüldözési feladataik teljesítése érdekében (Rtv. 63. §(1) bek.) végzik. Az elsődleges cél itt még nem lehet a bűncselekmény elkövetésének, az elkövető felelőségének bizonyítása, mivel azt, hogy történt-e bűncselekmény egyáltalán, még nem állapították meg. Ebből adódóan nem lehet a titkos információgyűjtés elsődleges rendeltetése az elkövető kézre kerítése sem. Az elsődleges cél a bűncselekmények felderítése, a lehetséges elkövetői kör feltérképezése, bűnözői csoportok bomlasztása stb. E tevékenységnek azonban vele járó hozadéka lehet a későbbi büntetőeljárás számára olyan bizonyítékok beszerzése, amelyek alkalmasak az elkövető bűnösségének bizonyítására is.

A titkos adatgyűjtés kifejezett célját a Be. 200. § (1) bekezdésébe meghatározza. Az elkövető kilétének, tartózkodási helyének megállapítása, elfogása, valamint bizonyítási eszköz felderítése mind a

büntetőeljárás sikerét hivatott biztosítani, ez az elsődleges és egyetlen célja, szemben a titkos információgyűjtéssel.

Az előzőekből logikusan következik, hogy a különleges eszköz alkalmazását engedélyező státusza is más. A nyomozás elrendelése után a nyomozási bíró engedélyezi a titkos adatszerzést (Be. 203. § (1) bek.; Be. 207. § (2) bek. b) pont), a titkos információgyűjtést pedig Fővárosi Bíróság elnöke által e feladatra kijelölt bíró Nbtv 58. § (1) bek.), illetve a helyi bíróságnak a megyei (fővárosi) bíróság elnöke által kijelölt bírója engedélyezi. (Rtv. 71. § (1) bek.) Titkos információgyűjtést a törvényben meghatározott esetekben az igazságügy-miniszter engedélyez. (Nbtv. 58. § (2) bek.)

További különbség, hogy ha az ügyész bizonyítékként kívánja felhasználni a titkos adatszerzés eredményét, a Be 206.§ (1) bekezdése kötelezővé teszi az adatszerzés engedélyezése iránti indítvány és a bíróság határozatának csatolását, míg a titkos információgyűjtés bizonyítékként való felhasználása során nincs ilyen törvényből fakadó kötelezettsége.

Mind a titkos információgyűjtés, mind a titkos adatszerzés a vonatkozó törvényekben meghatározott korlátok között alkalmazható. Általános elv, hogy ezeket az eszközöket csak akkor lehet alkalmazni, ha más módon a beszerezni kívánt adatok, illetve bizonyítékok nem szerezhetőek meg, vagy azok megszerzése aránytalan nehézséggel járna. (Nbtv. 53.§ (2), Be. 202.§ (6) bek.). További korlát, hogy csak súlyos bűncselekmények esetén alkalmazhatóak. A cselekmény súlyossága egyrészt a bűncselekmények büntetési tétele, másrészt a védett jogi tárgy, az elkövetési mód, a cselekmény jellege szerint ítéltető meg a hatályos szabályozás szerint. (Rtv. 69. § (3) bek., Be. 201. § (1) a)-g) pont.) Az Nbtv. nem határozza meg, hogy csak ötévi vagy ennél súlyosabb bűncselekmények esetén van helye a titkos információgyűjtésnek, de célszerű ezt a szempontot itt is szem előtt tartani, amikor az engedély megadásáról vagy az indítvány elutasításáról kell határozni.

Ezen eljárások – a titkos információgyűjtés, titkos adatszerzés – kettős természetűek; egyrészt súlyosan korlátozzák az érintett alkotmányos jogait, másrészt alkalmasak arra, hogy nemzetbiztonsági, bűnüldözési érdekből, illetve a büntetőeljárás sikere érdekében információkat szolgáltatassanak az arra illetékes szerveknek rendeltetésükből adódó feladataik eredményes végrehajtása érdekében. Ebből a nézőpontból tehát egyfajta kényszerintézkedéseknek tekintendők, amelyeket az érintett tudta nélkül, de külső, bírói vagy igazságügy-miniszteri engedély alapján alkalmaznak, továbbá olyan eljárások is, amelyek alkalmasak bizonyítékok beszerzésére, azaz megalapozhatják az érintett büntetőjogi felelősségének a bizonyítását.

Az előző okfejtésből kiindulva – mivel ezek az eljárások sajátos kényszerintézkedésnek is tekintendők – a különleges eszközök alkalmazása mind a nyomozás elrendelése előtt, mind azt követően csak szigorúan a bírói engedély keretei között lehetséges. Nem engedhető meg az engedély személyi, területi, időbeli és tárgyi kereteinek túllépése. A bíró engedélyének – akár úgy is, hogy az előterjesztésben

foglaltakra utal vissza – pontosan tartalmaznia kell, hogy kivel szemben, hol, mettől meddig és milyen, ún. különleges eszköz alkalmazható. Ebből adódóan a tárgyaló bíróságnak mindig rendelkezésre kell állnia a vonatkozó bírói, vagy igazságügy-miniszteri engedélynek, amennyiben különleges eszköz alkalmazásával beszerzett bizonyítékot kell értékelnie. Ez vonatkozik a titkos információgyűjtés eredményének büntetőeljárásban történő felhasználására is, még ha ezt a Be. – ellentétben a titkos adatszerzés eredményének felhasználásával – kifejezetten nem teszi is kötelezővé. Nem mellőzheti ugyanis a bíróság annak vizsgálatát, hogy az engedély kereteit nem lépték-e át. Mivel e tevékenység eredménye bizonyítási eszközként felhasználható, az engedély kerete túllépésének eljárásjogi következménye, hogy az ilyen módon beszerzett bizonyíték nem vehető figyelembe. Mindez a bizonyítás egyik alapelvéből, a bizonyítás törvényességének elvéből (Be. 78. § (4) bek.) fakad. A különleges eszközök alkalmazásának eredménye, hogy okiratként felhasználható bizonyítékok szolgáltatására alkalmas. Ezek megjelenési formájukat tekintve főként jelentések, lehallgatási jegyzőkönyvek, videofelvételek. Amennyiben a vádhatóság ilyen bizonyítékokat csatol, nem mellőzhető a tárgyalás során azok megvizsgálása és a terhelt elé tárása.

Az előbbiekkal összefüggésben kérdésként merül fel az ily módon beszerzett bizonyítékok értékelése, felhasználása, esetleg kirekesztése a bizonyítékok köréből. Lehet-e olyan személy tekintetében bizonyítékként figyelembe venni ezeket, akik csak véletlenül kerültek kapcsolatba a megfigyelt személlyel? Ha igen, miként lehet azt kiküszöbölni, hogy a titkos információgyűjtés keretében a megkért engedély már az indítványozó szándékai szerint eleve más személyt célozzon, mint aki az engedélyben szerepel. Kérdés, hogy ismeretlen személy tekintetében lehet-e engedélyezni a titkos információgyűjtést, illetve adatszerzést, az így megszerzett bizonyítékok felhasználhatóak-e a bizonyítás során. Mindez átvezet a célhoz kötöttség elvének értelmezéséhez.

2. A különleges eszközök alkalmazásával beszerzett bizonyítékok felhasználása – az ún. célhoz kötöttség elvének értelmezése

Az ügyészi és a bírói gyakorlatban kialakulni látszik, hogy nem lehet a titkos információszerzés eredményét felhasználni akkor, ha az engedélyezés az 1995 évi CXXV. tv. 5.§-ának e/ pontján alapult, és célja az objektumvédelem volt, a titkos információ gyűjtés eredményét a nemzetbiztonsági szolgálat azonban valamely ezúton tudomására jutott bűncselekmény bizonyítására kívánta felhasználni. (8/2004 (ÜK.6) főv.körlevél. A Fővárosi Ítéltábla IH 2005.3. számon közzétett eseti döntése.) Miként arra az idézett körlevél rámutatott, nemcsak az ún. célhoz kötöttség elve sérült ezekben az esetekben (Be. 206. § (3) bek.), hanem nagyobb problémát jelentett, hogy az engedély kérője több ügyben hatáskörébe nem tartozó bűncselekmények gyanújára vonatkozó adatokat így szerzett be.

Az előzőek alapján az a következtetést, vonható le, hogy az ilyen módon, azaz objektumvédelem – vagy akár személyvédelem vagy ellenőrző tevékenység – címén alkalmazott titkos információgyűjtés útján megszerzett terhelő adatok esetén meg kell keresni a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervet, aki – ha a felderítés érdekében a vonatkozó törvényi előfeltételek alapján lehetségesnek és szükségszerűnek tartja – a külső engedély beszerzéséről intézkedik. Így a titkos információgyűjtés már a törvényes jogcím alapján folytatható, és nem lesz akadálya a büntetőperben mindennek bizonyítékként való felhasználásának.

Kérdés persze az, hogy az az információ, amely korábban *nem megfelelő jogcím alapján „véletlenül” került valamelyik szolgálat vagy a rendőrség birtokába*, miként használható. A Be. jelenlegi szabályozása és a kialakuló bírói és ügyési gyakorlat arra enged következtetni, hogy az bizonyítékként *nem vehető figyelembe a büntetőeljárás során*, még akkor sem, ha nehéz lemondani adott esetben egy fontos és megismételhetetlen bizonyítékról. Ugyanakkor a felderítés szakaszában a nemzetbiztonsági szolgálatokat vagy a rendőrséget orientálhatja a megszerzett információ, tehát az mégsem veszik el teljesen. Az előzőeket is figyelembe véve célszerű az engedélyek megkérésénél lehető legpontosabban meghatározni az engedély jogcímét és személyi körét, és kerülni azt, hogy a különleges eszköz alkalmazása már a kérő szándékai szerint eleve egy szükségszerűen érintett másik személyre irányuljon. Ez a probléma különösen a mentességet élvező személyek megfigyelése kapcsán merülhet fel. Ilyen esetben olyan személy tekintetében indítványozzák a különleges eszköz alkalmazását, aki szükségszerűen kapcsolatba áll a mentességet élvező személlyel, de az igazi cél a mentességet élvező személy megfigyelése, telefonbeszélgetésének vagy tevékenységének dokumentálása, jogellenes magatartásának bizonyítása érdekében. Ebben az esetben az engedélyező bíróság nincs minden információ birtokában, amikor dönt a titkos eszköz engedélyezésének kérdésében, és az engedély kérője azt kockáztatja, hogy a Be. célhoz kötöttségének elvét vizsgálva az ítélkező bíróság kirekeszti a bizonyítékok köréből az ily módon beszerzett bizonyítékokat. A célhoz kötöttség elvét mint garanciális szabályt éppen azért iktatta be a jogalkotó, hogy megakadályozza a visszaélést ezzel az állampolgári jogokat súlyosan korlátozó lehetőséggel.

Vannak azonban esetek, amikor a Nemzetbiztonsági törvény 5. § b,d,h – j a 7. § b,d,i –k pontjai alapján a nemzetbiztonsági szolgálatok és rendőrséről szóló törvény 63.§ (1) alapján a rendőrség felderítő tevékenységet folytat, és ennek során olyan információi keletkeztek, amelynek megerősítése érdekében indokolt lehet titkos eszköz alkalmazása, azonban nem lehet azt konkrét személyre vonatkoztatni. Ilyen lehet például, ha csapdát telepítenek a lehetséges elkövető bűncselekményének bizonyítására, és a történeteket rögzíteni akarják, vagy egy nyilvános távbeszélő állomást kell ilyen eszközzel megfigyelni. Kérdés, hogy lehet-e ismeretlen elkövetőre kérni a bírói engedélyhez kötött eszköz alkalmazását, és csak az alkalmazás helyét, valamint az alkalmazott eljárást megjelölni, majd az így beszerzett bizonyítékot már az ismertté vált terhelt tekintetében felhasználni.

Véleményem szerint, lehet, a vonatkozó törvényekben meghatározott feltételek megléte esetén. Nem kizárt tehát, ha a titkos információgyűjtés bírói engedély alapján például egy helyiség lehallgatására irányul, ahol a lehetséges elkövetők bűnös tevékenységüket folytatják, de a konkrét személyek még nem ismertek. A felderítés ezen szakaszában elvárható-e a lehetséges személyek név szerinti megjelölése az engedély iránti kérelemben, amikor erről a felderítő tevékenységet folytatónak sincs tudomása, és éppen a megfigyelés eredményétől várja az elkövető pontos meghatározását? Ki kell-e zárni a bizonyítékok köréből az ilyen úton beszerzett bizonyítékot arra figyelemmel, hogy a bírói engedély nem nevesítette a titkos információgyűjtéssel érintettet, értékelhető-e úgy, hogy a bizonyíték beszerzése törvénytelen volt az ő vonatkozásában? Az ilyen jogértelmezés, álláspontom szerint, indokolatlanul megnehezítené a későbbi bizonyítást.

Mint ahogy, szerintem, az sem kizárt, hogy olyan személy az érintette a titkos információgyűjtésnek, akit egyébként még nem terhel bűncselekmény alapos gyanúja, azonban bűnüldözési célból vagy nemzetbiztonsági érdekből ennek alkalmazása vele szemben szükséges, és az alkalmazás egyéb feltételek is fennállnak a vonatkozó törvények szerint. Az ily módon beszerzett bizonyítékok – természetesen a célhoz kötöttség elvének figyelembevételével – a büntetőeljárásban a Be. 206. § (3) bekezdésére figyelemmel a Be. 76. § (2) bek. alapján felhasználhatóak.

Más a helyzet a titkos adatszerzés esetén. A büntetőeljárás megindulását követően a hatóság jóval több információ birtokában van, mint annak előtte, biztos ismeretei vannak legalább arról, hogy bűncselekmény történt, még ha annak elkövetője egyelőre ismeretlen is. A nyomozó hatóság konkrét célja a bűncselekmény elkövetőjének megállapítása, bűnösségének bizonyítása, kézre kerítése. Az eljárás ezen szakaszában már az esetek többségében az alapos gyanú konkrét személyt terhel, de legalábbis a lehetséges elkövetők köre behatárolt. A Be. 202. § (1) és (2) bekezdése meghatározza azokat a személyeket, akikkel szemben a titkos adatszerzés alkalmazható. Ez egyrészt a gyanúsított, illetve aki a nyomozás addigi adatai alapján gyanúsítható a bűncselekmény elkövetésével, illetve más, akinek az ilyen személlyel való bűnös kapcsolattartására adat merül fel, vagy ilyen kapcsolat feltehető. Az eljárás ezen szakaszában – a titkos információ gyűjtéssel ellentétben – már nehezen képzelhető el, hogy a titkos adatszerzés engedélyezésére irányuló kérelemben csak a titkos adatszerzés eszköze és helye legyen meghatározva anélkül, hogy az konkrétan meghatározott személyre vonatkozzon, és ennek megfelelő határozatot hozzon a nyomozási bíró. (Talán csak az ismeretlen tetteses ügyek jelenthetnek kivétel, de ez is igen vitatható.) Ebből az is következik, hogy az ilyen bizonyíték – szemben a titkos információgyűjtéssel – csak akkor használható fel, ha a nyomozási bíró határozata konkrétan meghatározott személyre vonatkozik, időhatáron belül történt a titkos adatszerzés, a határozatban megjelölt személy vonatkozásában, és az ott megjelölt különleges eszköz alkalmazása során került beszerzésre.

Lényeges kérdésként merül fel mind a titkos információgyűjtés, mind pedig a titkos adatszerzés tekintetében az, hogy bizonyítékként értékelhető-e az az információ, amely a törvényeknek megfelelően engedélyezett titkos eszközök alkalmazása során olyan személyre nézve terhelő, akit szükségszerűen érint a megfigyelés, mivel a megfigyelt helyen tartózkodik, vagy a megfigyelttel kapcsolatban áll, és olyan tényt közöl, vagy olyan tevékenységet végez, ami ránézve terhelő, esetleg bűncselekmény elkövetését ismeri be.

A Be. 206.§ (3) bekezdése fogalmazza meg az ún. célhoz kötöttség elvét, amely lényegét tekintve jelentősen korlátozza a titkos információ- illetve adatszerzés eredményének a felhasználását. Eszerint a titkos adatszerzés eredménye más büntetőeljárásban, valamint a nyomozás elrendelését megelőzően a bírói, illetőleg az igazságügy-miniszter engedélyéhez kötött titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban az általános szabályok szerint is csak akkor használható fel, ha a 201. §-ban meghatározott feltételek a büntetőeljárás, illetőleg a másik büntetőeljárás esetében is fennállnak, és a felhasználás célja megegyezik a titkos adat- vagy információgyűjtés eredeti céljával.

E törvényhely beiktatásával egyértelmű az a korábban már említett megállapítás, hogy az ún. objektum- vagy személyvédelem címén alkalmazott titkos információgyűjtés eredménye nem alkalmas hivatali vagy korrupciós bűncselekmény bizonyítására, mivel a felhasználás célja nem egyezik az elrendelés céljával. De a továbbiakban a BH. 2002 a 471. számon közzétett eseti döntésben megjelenő bírói gyakorlat sem folytatható annak módosítása nélkül. A Legfelsőbb Bíróság ezen eseti döntésében, az akkor hatályos eljárási szabályokra figyelemmel úgy foglalt állást, hogy a titkos információgyűjtéssel nyert adatok felhasználásában nincsenek olyan törvényben meghatározott személyi vagy tárgyi korlátozások, amelyek kizárólag a bírói engedélyben megjelölt személyre szűkítenék az információk bizonyítékként történő alkalmazását. Az új Be. által felállított korlátok azonban azt is jelentik-e, hogy a továbbiakban csak egyedül az engedélyben megjelölt személy tekintetében használhatók fel bizonyítékként a titkos eszközök útján beszerzett információk?

Az új Be. korlátozó szabálya értelmezhető akként – a bíróságok, megfigyelésem szerint, sok esetben így járnak el –, hogy szigorúan csak az engedélyben nevesített tekintetében fogadják el a titkos információgyűjtés eredményét bizonyítékként. Ez a szigorúbb értelmezés továbbra sem engedi meg az engedélyező határozatban nem szereplő személy tekintetében, aki kapcsolatba lépett a megfigyelt személlyel, hogy saját közléseit figyelembe lehessen venni bizonyítékként. Ez az álláspont véleményem szerint téves.

A helyes értelmezés szerint a titkos adatszerzés eredményének a felhasználása más büntetőeljárásban azt jelenti, hogy annak a tekintetében is felhasználható, aki az engedélyben nem nevesített, csupán szükségszerűen érintettje a titkos adatszerzésnek. A titkos információgyűjtés tekintetében pedig a már említett korlátozás a törvény nyelvtani értelmezéséből nem következik. Természetesen mindkét

esetben a Be. 201. §-ában írt feltételeknek fenn kell állniuk, és a büntetőeljárásban történő felhasználás céljának meg kell egyeznie a titkos adatszerzés, illetve információgyűjtés eredeti céljával. Ez a legegyszerűbb esetben az, ha mind a kettő célja a bűncselekmény felderítése és bizonyítása.

A bevezető részben írt egyik példánál maradva ez a következőt jelenti. Ha a titkos információgyűjtés célja az, hogy felderítse a határállomáson zajló korrupciós cselekményeket (a hivatalos személy által, kötelességszegéssel elkövetett vesztegetés büntetési tétele öt évnél súlyosabb, és adott esetben a nyomozást a katonai ügyész végzi, tehát a Be. 201. §-ában írt feltételek adottak) és az egyik ott szolgálatot teljesítő határőr tekintetében engedélyezett titkos információgyűjtés eredményeként megállapítható, hogy ugyanitt egy másik társa ugyanilyen bűnös tevékenységet folytat, akkor az ő vonatkozásában az bizonyítékként felhasználható akkor is, ha rá vonatkozóan nem áll rendelkezésre bírói engedély, hanem az egyébként törvényesen végrehajtott titkos információgyűjtés őt csupán szükségszerűen érintette.

Álláspontom szerint ugyanígy felhasználható annak a telefon- vagy helyiség-lehallgatásnak az eredménye az engedélyben nem érintett személy vonatkozásában, aki büntárásként még nem volt ismert a hatóság előtt, és ez éppen a titkos információgyűjtés vagy adatszerzés eredményeként válik ismertté és dokumentálhatóvá. Ellenkező esetben a külső engedély alapján megfigyelt személy tekintetében mindez felhasználható bizonyítékokat eredményezne, míg a tettestárs tekintetében nem. Ilyen értelmezés mellett, szélsőséges esetben – ha például egyéb bizonyítékok nem állnak rendelkezésre a lehallgatási jegyzőkönyvek mellett, és a tettestársak tagadnak, vagy a vallomás tételét megtagadták – az engedélyben nem nevesített terhelte fel kellene menteni, terhére ugyanis nincs figyelembe vehető terhelő bizonyíték – míg a másik büntetőjogi felelősségének megállapítása nem kizárt a bíróság mérlegelő tevékenysége alapján.

További értekezést igényel, hogy az engedélykérőnek mennyire pontosan kell meghatároznia a vonatkozó bűncselekményt ahhoz, hogy a beszerzett bizonyíték büntetőeljárásban való felhasználása ne sértse a célhoz kötöttség elvét. Irreális lenne elvárni az engedély kéreljőtől – különösen a nyomozás elrendelése előtti titkos információgyűjtés esetén –, hogy pontosan megjelölje a bűncselekményt és annak minősítését, ami miatt szükségesnek tartja a különleges eszköz alkalmazását. Ismert olyan álláspont, amely csak akkor látja felhasználhatónak az ily módon beszerzett bizonyítékot, ha a megadott engedélyben szereplő bűncselekmény és a büntetőeljárás tárgya teljesen egyezik. Vélhetően szükséges valamilyen tettazonosság, de az az álláspont is védhetőnek látszik, amely szerint elegendő a felhatalmazást adó törvényben megjelölt irány meghatározása – pld. a 1995. évi CXXV. tv. 5. § d) pontja alapján a Magyar Köztársaság pénzügyi biztonságát veszélyeztető leplezett tevékenység felderítése – és nem szükséges (mert még pontosan nem ismert) a lehetséges bűncselekmény megnevezése.

Ilyen probléma a titkos adatszerzés tekintetében kevésbé állhat elő, mivel a büntetőeljárás már megindult. De ebben az esetben is kétséges, hogy a bíróság a terhelt büntetőjogi felelősségét pont abban és ugyan úgy minősül bűncselekményben látja majd megállapíthatónak, mint ami a titkos adatszerzést engedélyező határozatban szerepel. A szigorú értelmezés szerint ebben az esetben nem lenne felhasználható a titkos adatszerzés útján beszerzett bizonyíték, mivel az a célhoz kötöttség elvét sérti. Véleményem szerint ez a szigorú értelmezés elrugaskodik a valóságtól, hiszen nyilvánvaló, hogy az ítélező bíróság még a vádirati minősítéstől is eltérhet, miért kéne ennek kihatással lennie a tényállás alapját képező bizonyítékok megítélésére.

Összefoglalva tehát, álláspontom szerint, az ún. célhoz kötöttség helyes értelmezése az, hogy a Be. 206. § (3) bekezdésében írt korlátozásokkal nemcsak a külső engedélyben megjelölt személy, hanem a titkos információgyűjtéssel, illetve titkos adatszerzéssel szükségszerűen érintett személy tekintetében is bizonyítékként felhasználhatóak a beszerzett adatok és információk. Ennek lényege, hogy olyan bűncselekmény tekintetében szolgáltatson bizonyítékot, amely a 201. § (1) (2) bekezdésében írt feltételeknek megfelel, és a titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés célja megegyezzen a felhasználás céljával. Ez pedig általában fennáll, ha a titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés célja bűncselekmény elkövetésére, illetve a lehetséges gyanúsított bűnösségére vonatkozó információk megszerzése, a felhasználás célja pedig a terhelt büntetőjogi felelősségének vagy éppen ártatlanságának a bizonyítására irányul. Nem szükséges továbbá, hogy az engedélyben írt minősítés és a büntetőeljárás tárgya teljes mértékben fedje egymást ahhoz, hogy a titkos információgyűjtés vagy adatszerzés eredménye felhasználható legyen.

Ezt az értelmezést támasztja alá a 2003. évi II. tv. 54. §-ához fűzött magyarázat, amely szerint „a célhoz kötöttség elvét nem sérti az, ha a törvény közérdekből (és a bűnüldözési érdek feltétlenül ilyen) olyan adatkezelési célt is meghatároz, amely alapján titkos információgyűjtéssel beszerzett adat nemcsak a konkrétan megfigyelt személlyel szemben, hanem a „látókörbe került” bűncselekménnyel, vagy a tervezett bűncselekménnyel összefüggésben az elkövetőként érintett személlyel szemben is felhasználható”.

3. Ügykezelési kérdések

A tapasztalat azt mutatja, hogy amennyiben titkos információgyűjtés eredményét használják fel bizonyítékként a büntetőeljárásban, sokszor indokolatlanul nem oldják fel a titkos minősítés alól a vonatkozó adatot, és ez kihatással van a büntetőügy kezelésére, és a nyomozati iratok a vádirattal együtt, továbbá a bírósági iratok is titkos minősítésűek lesznek. Mindez az ügykezelést, sokszor indokolatlanul, megnehezíti, és kihatással van a tárgyalás nyilvánosságára is. A kívánatos gyakorlat

az lenne, ha csak a legszükségesebb esetekben maradna meg az államtitokká történő minősítés, hiszen az esetek többségében egyszerűen arról van szó, hogy csak a titkos információgyűjtés ténye alapozza meg az államtitokká történő minősítést.

Az államtitokról és a szolgálati titokról szóló LXV. tv. 1 sz. mellékletének 26/bb, 30/A/b, 33., 46. pontjai rendelkeznek akként, hogy államtitok körébe sorolják a konkrét személyre, ügyre vonatkozó titkos információgyűjtő tevékenység során keletkezett adatot. A Be. 205. § (1) bekezdése szerint a titkos adatszerzés során keletkezett és rögzített adatok megóvásáról az ügyész, illetőleg a titkos adatszerzést folytatott nyomozó hatóság az államtitokról és szolgálati titokról szóló törvényben szabályozottak szerint gondoskodik. Amíg tehát az említett tevékenység folyamatban van, a titkos információgyűjtés, illetve adatszerzés ténye, valamint a megszerzett adatok államtitoknak minősülnek, maguk után vonva a megfelelő adatkezelést, a titkos ügyintézését.

Más a helyzet a büntetőeljárásban történő felhasználás esetén. Az ügyésznek diszkrecionális joga, hogy bizonyítékként fel kívánja-e használni az ily módon beszerzett adatokat. Vélhetően sok mindent számba kell venni ennek során, többek közt azt is, hogy államtitokkörbe tartozó adatok válnak ismertté a vádlott és védő előtt a büntetőeljárásban. A bűnüldözés, a büntetőeljárás sikeréhez fűződő érdek ütközhet a vonatkozó államtitok titokban maradásához fűződő érdekekkel. Amennyiben azonban a vonatkozó adatot használják fel, kérdés, hogy megőrzi-e államtitok jellegét.

A Nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló 1995. évi CXXV. tv.62. §-a, a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. tv. 63. § (2) bekezdése szerint a titkos információgyűjtés során beszerzett adatok a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként való felhasználásig minősülnek államtitoknak. Az a tény tehát, hogy ilyen bizonyíték kerül felhasználásra, nem indokolja a titkos minősítés fenntartását.

Az előzőekből következően már nem minősülhet államtitoknak az a tény sem, hogy titkos információgyűjtés eredménye a büntetőeljárásban felhasznált adat, tehát nem indokolt a titkos információgyűjtést engedélyező bírói határozat titkos minősítésének a fenntartása sem. Ez alól az a ritka kivétel képzelhető el, amikor az engedélyt megadó bírósági határozat indokolásában található egyéb, államtitoknak minősülő adatok, és a minősítő nem kívánta feloldani az adat államtitokká minősítését. A tapasztalat azonban az, hogy az ilyen bírósági határozatok bővebb indokolást nem tartalmaznak. Az engedély megadásáról szóló rendelkezésen és a felhívott törvényhelyeken kívül bővebb indokolást nem adnak, többnyire a titkos információgyűjtés engedélyezésére irányuló indítványra utalnak vissza. Ezért nem jelenthetnek olyan veszélyt a nyílt irathoz csatolásuk esetén sem, hogy államtitoksértéshez vezetnének. Az engedélyező bíró személye ugyancsak nem szerepel a titokköri jegyzékben, sem államtitoknak, sem szolgálati titoknak nem minősülhet.

Az előzőekből következően tehát csak különösen indokolt esetben lehetséges a titkos információgyűjtés során beszerzett adat államtitokként való kezelésének fenntartása, ha azt a büntetőeljárás

során bizonyítékként kívánják felhasználni, és nincs akadálya a titkos információgyűjtést engedélyező határozat titkos minősítése és kezelése fenntartásának sem.

A titkos adatszerzés során keletkezett bizonyítékok felhasználása esetén a Be. 206. § (1) bekezdése az ügyész kötelezettségévé teszi a titkos adatszerzés engedélyezése iránti indítvány, a bíróság határozata és az adatszerzés eredményéről készült jelentés csatolását. Szemben a Be. 205. § (1) bekezdésével, a törvény nem teszi a bíróság kötelezettségévé, hogy államtitokként kezelje ezeket, sőt a 206. § (2) bekezdése értelmében a titkos adatszerzés végrehajtásáról készült jelentés az iratokhoz csatolást követően az okiratokra vonatkozó szabályok szerint használható fel. Az előzőekből következően ritka kivételektől eltekintve szintén nem indokolt az iratok különleges kezelése, titkossá minősítése. Összefoglalva tehát, amennyiben az ügyész a titkos információgyűjtés eredményét kívánja bizonyítékként felhasználni, nem mellőzhető a titkos információgyűjtést engedélyező külső engedély beszerzése és az iratokhoz történő csatolása, mivel nem mellőzhető annak vizsgálata, hogy nem lépték-e túl a titkos információgyűjtést, titkos adatszerzést engedélyező határozat kereteit. Bizonyítékként csak azok az adatok vehetők figyelembe, amelyek a határozatban megjelölt időkereten belül, az ott megjelölt személy vonatkozásában, a megjelölt helyen és meghatározott eszköz útján került sor. Titkos információgyűjtés, szemben a titkos adatszerzéssel, ismeretlen személy tekintetében is engedélyezhető, az így beszerzett adat bizonyítékként a büntetőeljárásban értékelhető. A titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés eredményeként beszerzett adat bizonyítékként értékelhető annak a személynek a vonatkozásában is, aki tekintetében nem került ez engedélyezésre, a megfigyelés azonban szükségszerűen érintette, ha a Be. 206. § (3) bekezdésében írt feltételek maradéktalanul fennállnak. Önmagában az a tény, hogy titkos információgyűjtés, illetve titkos adatszerzés eredményét bizonyítékként értékelik a büntetőeljárás során, nem indokolja az államtitokként való minősítés fenntartását, az iratok titkos ügykezelését. Nem indokolt továbbá az engedélyt megadó határozat titkos minősítésének fenntartása, e határozat a nyílt iratokhoz csatolható.

KRIMINALISZTIKA A GYAKORLATBAN

(Beszámoló az Országos Kriminológiai Intézetben
2005. november 8-án megtartott kerekasztal-beszélgetésről)

2005. november 8-án az Országos Kriminológiai Intézet adott otthont az Ügyészek Lapja és a Belügyi Szemle által szervezett kerekasztal-beszélgetésnek, amelynek keretében a büntetőeljárás reformjának kriminalisztikai vetületéről volt szó.

A kerekasztal-beszélgetés témaválasztása tisztelgés dr. Pusztai László, az OKRI egykori igazgatója előtt, akinek 2006-ban emlékezzünk halálának tizedik évfordulójára. Ebből az alkalomból az általa oly fontosnak tartott témáról, a kriminalisztikáról beszélgettek a résztvevők.

A beszélgetés moderátora dr. Finszter Géza, az OKRI osztályvezetője, meghívott tagjai pedig dr. Dabi Mária, az Ügyészségi Nyomozó Hivatal ügyésze, dr. Fülöp Ágnes, az OKRI munkatársa, dr. Herke Csongor, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara, Büntető Eljárásjogi és Kriminalisztikai Tanszékének egyetemi docense és dr. Kassai László, a Bács-Kiskun Megyei Rendőr-főkapitányság osztályvezetője voltak.

Témafelvetésében Finszter Géza arra az 1994-es kormányhatározatra utalt vissza, amelyik kimondta: az új büntetőeljárás törvény szakítani kíván azzal az eljárási jogi felfogással, miszerint a nyomozás és a bírósági tárgyalás az eljárás egyenrangú szakaszai. Ugyanez a határozat kiemelte, hogy az előkészítő eljárásnak alárendelt szerepe van az igazságszolgáltatáshoz képest, és ennek megfelelően a bizonyítás súlyának át kell helyeződnie az előkészítő szakaszról a tárgyalásra. Ez önmagában is egy kriminalisztikai szemléletű üzenet volt. A beszélgetés résztvevői arra keresték a választ, hogy helyes volt-e a reformnak ez a törekvése, indokolt volt-e egyáltalán ez a törekvés, és az megnyiben valósulhat meg az új Be. gyakorlatában.

Első válaszadóként Herke Csongor szólalt fel, aki kifejtette, hogy meggyőződése szerint az alapcélkitűzés nem volt rossz, csak egyrésztől nem gondoltak arra az elmélet kidolgozása során, hogy mennyire vannak meg a gyakorlati megvalósításhoz szükséges személyi feltételek. – Herke úr szerint minimálisan. – Sem az ügyészi, sem az ügyvédi kar nem volt felkészülve a váltásra. Ha ez a koncepció következetesen érvényesült volna, akkor a vádhatóságnak és a védelemnek is rendkívül alapos kriminalisztikai ismeretekkel kellett volna rendelkeznie ahhoz, hogy az immáron igen rövid nyomozást követően a megfelelő krimináltaktikai, krimináltechnikai lépéseket meg tudja tenni. Másrészt a 2003-ban életbelépő Be. szövege már jelentős visszalépést mutat az eredeti koncepcióhoz képest. Gyakorlatilag ugyanazok az eljárási súlypontok, mint amik korábban voltak.

Dabi Mária szintén alátámasztotta, hogy jó volt a célkitűzés, azzal valamennyien egyet is értettek, mert úgy gondolták, a nyomozások gyorsabbak, hatékonyabbak lesznek. Szükségszerűen több felmentés születne az új koncepció alkalmazása kapcsán, mert a bírói eljárásban ütköznének a bizonyítékok. Az igény megfogalmazódott a törvényben, de a gyakorlatba nem ment át.

Fülöp Ágnes a szakbizonyítás, szakértői bizonyítás felé való hangsúlyeltolódásra hívta fel a figyelmet, ami szükség szerint bekövetkezik napjainkban, hiszen a bizonyítás eszköztárában a hangsúly számos esetben a tanúbizonyításról a szakértői bizonyításra helyeződött át. Ha a bírósági szakra kívánta a súlyt helyezni a jogalkotó, az Fülöp Ágnes szerint azért lehetett, mert nagyobb garanciát látott a bírósági eljárásban, mint a megismerhetőségében korlátozott nyomozati szakban. Egy régi struktúrára azonban nem lehet új ruhát ráhúzni. Az eredeti koncepció érvényesülése esetén bírói szakban az eredményes bizonyítás-felvételhez szükséges idő jelentősen megnövekedett volna, ez az eljárások időbeli tartalmának a további növekedését eredményezte volna. Ehhez járult volna hozzá az ügyek számának az emelkedése is – hiszen, ahogy Dabi Mária utalt rá, az ügyészi szakmai szűrők nem jutottak volna megfelelően szerephez. Egy ilyen helyzethez a szükséges szervezeti átalakítás a bíróságon nem történt meg, és nem fogalmazódtak meg a bírósági eljárások időtartalmával, funkciójával szembeni új elvárások sem. Az ügyek elhúzódása, a pertartam a legalább 15-20 éve szorongató probléma. A bíróság – hogy a pertartamok jelentős megnövekedését elkerülje – masszívan ellenállt a javaslatnak.

Kassai László szerint vannak pozitív eredményei az új Be.-nek (például, hogy új intézmények jöttek létre), azonban negatív hozománya is: szerinte leértékelődött az eljárás rendőrségi szakasza, miközben ezzel párhuzamosan az ügyészség továbbra sem aktívabb a nyomozás során. Egyelőre még szó sincs arról, hogy a rendőri szakban nem kell hihetetlenül túlbizonyítani, hogy elég csak a fővonalat meghatározni, és majd a tárgyalóteremben összecsapnak a felek, a bíróság pedig majd dönt. A szakértők jelentősége azonban Kassai úr szerint is nagyon felértékelődött. A következőkben a bizonyításról folyt a diskurzus a résztvevők között. Finszter Géza Bócz Endre

egyik cikkére utalt, amelyben a szerző kifejti az eljárásjogi bizonyítás fogalmát. Eszerint a nyomozás során nincs bizonyítás, mivel a bizonyítás az, amikor egy általam megismert tényállás valóságáról más meg akarok győzni. Tehát legalább kettő, de leginkább három szereplője kell, hogy legyen egy bizonyításnak.

Herke Csongor szerint a bizonyítás fogalmának több eleme is van. Valóban eljárási cselekmény is, de a hatóságnak saját magának is meg kell győződnie arról, hogy bizonyos cselekmények valójában úgy történtek, ahogy azt feltételezték (vagy éppen, hogy nem úgy). Herke úr szerint nem igaz, hogy csak a bíróság bizonyít. A terheltet – első kihallgatása során – figyelmeztetik, hogy amit mond, bizonyíték lesz, a tanút kihallgatják, az is bizonyíték lesz. A szakvélemény legtöbbször nem is változik. A bizonyítás 98 %-át a rendőrség végzi a mai napig.

Dabi Mária nem értett egyet az előtte szólókkal. Szerinte ugyanis Bócz Endre nem azt közvetítette tanulmányában, miszerint csak a bíróság előtt folyik bizonyítás, hanem azt, hogy a nyomozás célja bizonyítékok feltárása, amelyek alkalmasak a bírói belső meggyőződés kialakítására. Úgy kell felvenni a bizonyítékokat, hogy értékeik – a bizonyító erő, a hitelesség és az ügyre tartozás – a bírósági eljárásig megőrződjenek.

Fülöp Ágnes szerint a bizonyításnak két nagyon fontos mozzanata van: a megismerés és az értékelés. Ha elveszünk a bizonyítékok értékelésének a lehetőségét a nyomozó hatóságtól, megvonjuk a terhelttől azt a jogot, hogy az eljárás alapjául szolgáló cselekmény nem kellő bizonyíthatósága esetén a hatóság lezárja az eljárást, amely véleménye szerint ugyancsak lényeges alapértékeket sért.

Új témára terelve a szót, Finszter Géza fölvetette, hogy beszéljenek a szakértők szerepéről is, amire korábban már többen is utaltak. Minden jelenlévőnek konkrét és egymástól nem sokban eltérő véleménye volt az eljárásban részt vevő szakértőkről. Senki sem tagadta szükségességüket, de abban egyetértettek a vendégek, hogy túlságosan sokszor alkalmazzák már őket az eljárásokban.

Fülöp Ágnes kiemelte, hogy egyre több olyan kolléga van a rendőrségen, bíróságon, ügyészségen is, akik bizonyos területeken rendelkeznek a megfelelő speciális szakismerettel, ők is le tudnak vonni következtetéseket bizonyos összefüggésekből. A gyakorlat jelenleg nem foglalt állást abban a kérdésben, hogy ilyen feltételek között, mikor merül fel olyan „különleges szakismeret,” amelyet a Be. a szakértő igénybevételének a feltételül szab. Változatlanul él az a reflex, hogy minden jogon kívüli kérdés a szakértői kompetencia körébe tartozik. A fő probléma leginkább az, meddig terjedhet a rendőr, az ügyész és a bírósági szakmai kompetenciája, mikortól van szükség speciális szakértelemre. Kassai László szerint a rendőrségen a probléma ott van, hogy egy olyan alkalmazott, aki az eljárásban részt vesz, nem lehet szakértő, annak ellenére sem, hogy a képzése megvan. Nem hiszi el a törvényalkotó, hogy a hatóság független, azt gondolják, a törvényesség csak akkor biztosítható, ha teljesen kívülálló személyt bíznak meg a szakértői feladatok teljesítésével.

DISPUTA: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Herke Csongor szerint is túlzott mértékű a szakértők alkalmazása. Ő is osztja Kassai László véleményét abban a kérdésben, hogy a rendőr is lehet szakértő, az elvi követelmény ezzel kapcsolatban csak az, hogy ne ő legyen az adott ügy előadója is egyben.

Dabi Mária úgy határolná el egymástól a szakértő és a nyomozó hatáskörét, hogy amíg tény-megállapításról van szó, addig az származhat a nyomozótól, ahol viszont már a véleményé a döntő szerep, a szakértő kell, hogy eljárjon. Hiszen a nyomozó hatóság valamilyen szinten elkötelezett a saját szervezete irányába, valóban nem tudna teljesen objektív maradni.

Fülöp Ágnes helyesnek tartaná, ha az adott jogterület specialistája a kapcsolódó határtudományok egy jelentős szeletét ismerné, mivel csak így tudja elöntení, hogy elfogadja-e a szakértői véleményt. Hiszen ez is csak egy a bizonyítékok sorában, amit el is lehet fogadni, de felül is lehet bírálni. Ezzel a gondolattal Dabi Mária nem értett egyet. Nincs lehetősége a bírónak arra, hogy felül-bírálja a szakértői véleményt. A jog annyit enged, hogy a bíró újabb szakértőt vonjon be az eljárásba, de nem bírálhatja felül a szakértő véleményét.

Herke Csongor egy újabb problémát vetett fel a szakértői intézményhez kapcsolódóan: szerinte ugyanis a nyomozók is tesznek szakmai ténymegállapításokat. Például a helyszíni szemlén a rendőr értékeli a nyomokat (mi releváns, és mi nem), és ezzel már önmagában is értékeli. Még hozzá nagyon fontos értékelés, mivel ez lesz az alapja az egész bizonyításnak. Ez valójában tényrögzítés, de mégis ott van mögötte a szakmai értékelés.

A Finszter Géza által felvetett újabb téma szintén egyetértést váltott ki a meghívottakból, amikor nem értését hangsúlyozta a bűnügyi technikai laboratóriumok rendőrségen belüli új szervezeti helyével kapcsolatban. Felhozta, hogy 15 nyugat-európai alkotmányos demokráciában jól működik az a rendszer, amelyben a bűnügyi rendőrség szakmai kompetenciája nem lehet teljes a bűnügyi szakértői laboratóriumok nélkül, a bűnüldözésben pedig a bűnügyi technikusok jártasság a kriminalisztikai felkészültség elengedhetetlen része. Azon viszont lehet gondolkodni, hogy a technikusok tevékenysége nem szakértői véleményekben, hanem eljárási cselekményekben és az azokat rögzítő jegyzőkönyvekben jelenjen meg. Ez a megközelítés nehezen fér össze azzal a jogalkotói megközelítéssel, amelynek a középpontjában a polgári per konstrukciója áll, ahol ezért a felek előadását nem előzi meg nyomozás, sőt maga a bizonyítás tárgya is a felek rendelkezési joga által kerül meghatározásra.

A következőkben Finszter Géza a titkos adatszerzés vagy titkos információgyűjtés Be. szerinti alkalmazhatóságára terelte át a beszélgetést. Fölvetette, hogy a normavilágosság elvével ütközik az a helyzet, miszerint sem a rendőrségi törvény, sem pedig a Be. nem ad világos eligazítást abban: mikor van helye titkos információgyűjtésnek nyomozás elrendelése nélkül, és mikor kell titkos adatszerzést kezdeményezni a nyomozás elrendelése mellett? Kiemelte továbbá, hogy a titkos fel-

derítés nem csorbíthatja a védelem jogát abban, hogy a titkos információ bizonyítékként történő felhasználása esetén, annak hitelessége firtatható legyen.

Kassai László személyes tapasztalatáról számolt be Finszter úr felvetése kapcsán. Náluk is problémát okozott, hogy a Rendőrségi törvény alapján titkos információgyűjtést rendeljenek-e el, vagy – mivel megindult az eljárás – a Be. alapján titkos adatgyűjtést. Ő a saját osztályán úgy oldotta fel ezt a problémát, hogy titkos információgyűjtést általában akkor rendelnek el egyrészről, ha a rendelkezésre álló alapadatok, alapinformációk a valószínűség határát is éppen, hogy csak elérik. Másrészről pedig akkor, ha ez a valószínűsíthetőségnek a tőrés-határát is éppen elérni igyekvő adat köthető meghatározott személyhez úgy, hogy ehhez konkrétan nyomozati cselekményt nem kell elvégezni. Beszélt továbbá Kassai úr az általuk kidolgozott (RETISZER) rendszerről, vázolta a titkos információgyűjtés és titkos adatszerzés közötti átjárhatóságot, azok egymásba fordíthatóságát, illetve hangsúlyozta a folyamat bonyolultságát.

Két iskola áll egymással szemben, az egyik szerint teljesen a rendőrséghez kellene utalni a titkos információgyűjtés minden formáját, hiba volt ezt a jogintézményt a Be.-be helyezni, míg a másik iskola szerint – mivel ez a titkos adatgyűjtés is már az eljárásán belül van – az egészet a Be.-nek kell szabályoznia. Ez utóbbi nézet mellett szól (Herke Csongor szerint), hogy a valószínűség minden foka, még a legkisebb is, gyanú, így az eljárás keretében kell dönteni arról, megalapozott-e. Ezt a nézetet támasztja alá továbbá az is, hogy a feljelentés-kiegészítést elhagyták a Be.-ből, így valóban a legegyszerűbb gyanú is azt kívánja, hogy a nyomozás keretei között történjen a tisztázás. (A résztvevők megjegyezték, hogy a Be. napirenden lévő módosítása visszahozná a feljelentés kiegészítésének az intézményét.)

Következő témaként a hitelt érdemlőség tárgyaláson való vizsgálhatóságát beszélték meg a vendégek. Itt már nem volt teljes konszenzus a résztvevők között, mindenki a saját szakmája nézőpontjából közelítette meg a témát. A fő kérdés az volt, milyen mértékben lehet a hitelt érdemlőséget firtatni a tárgyaláson (ha például egy 17 perces titkos anyagból összesen 3 percet játszanak csak le). A teljes anyag szövege lekérhető a bírótól, de azt az információt, ami nem bír relevanciával, 8 napon belül meg kell semmisíteni. Kassai László kivételével mindenki egyetértett abban, hogy ez a szűkített bemutatás kivonatolás, de Kassai úr szerint – mivel szó szerint írják le a rendőrök a releváns részeket – nem az. És szerinte túlzás azt állítani a hatóságról, hogy manipulatíván rak össze egy anyagot. (Márpedig, ha nem hiszik el, hogy valóban csak a releváns részek szerepelnek szó szerint az aktában, akkor így vélekednek.)

Utolsó témaként a már említett kormányhatározathoz kapcsolódóan azt a gondolatot járták körbe a résztvevők, ami szerint a klasszikus kriminalisztika a nyomozás ismeretanyaga, de meg fog jelenni emellett a vádemelés és a bírósági tárgyalás kriminalisztikája is. Finszter Géza szerint viszont ennek

még nem lehet a nyomait felfedezni a gyakorlatban. Egyáltalán az is kérdés, volt-e az ötletben realitás. A vendégek más-más oldalról közelítve, de egyetértettek abban, hogy nem beszélhetünk külön vádemelési és külön bírósági kriminalisztikáról. Herke Csongor szerint esetleg a krimináltaktika jöhet szóba a bírói szakban, kihallgatás-technika semmiképp.

Kassai László szerint a kriminalisztika egyértelműen a nyomozástan tudománya, a vádemelés kriminalisztikájáról való gondolatok nem túl életképesek.

Zárszóként abban állapodtak meg a szakértő vendégek, hogy a büntetőeljárás reformja csak a büntetőeljárás és az igazságszolgáltatás szervezeti reformjával együtt lehet sikeres, de át kell alakulnia a büntetőjogi kultúrának is, amely jelenleg igen mostohán kezeli a kriminalisztikai ismereteket.

KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2005

(Visszatekintés)

Az Ügyészek Országos Egyesülete – a Legfőbb Ügyészség, a Belügyminisztérium és a Biztonságos Magyarországért Közalapítvány társrendezésében – 2005. november 2-4-e között rendezte meg az Egyetemi Kongresszusi Központban a KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2005 nemzetközi konferenciát és szakkiállítást.

Az immár 14. KRIMINÁLEXPO – hűen a rendezvény alcíméhez: „Kommunikáció a biztonságos világért, kommunikáció a biztonságos Magyarországért” – több nemzetközi szintű bűnmegelőzési és bűnüldözési célú konferencia helyszíne volt. A rendezvény komplexitását, a sokoldalú párbeszéd fontosságát dr. Polt Péter legfőbb ügyész úr is hangsúlyozta a KRIMINÁLEXPO-t megnyitó beszédében.

Az idei a rekordok éve volt, mivel soha nem ölelt fel még egyidejűleg ennyi témát a KRIMINÁLEXPO, hiszen – a szakkiállítás mellett – tizenöt féle program közül választhattak az érdeklődők.

A szervezett bűnözésről, az emberkereskedelemtől szóló, illetve az Európai Unió nálunk meghúzózó új határával kapcsolatos felkészültségünket elemző előadások mellett a KRIMINÁLEXPO egyik központi témája a városbiztonság volt. Az Európai Városbiztonsági Fórum hazánkban, a KRIMINÁLEXPO keretében tekintette át a városbiztonság teljes európai problémakörét. A Belügyminisztérium, a Biztonságos Magyarországért Közalapítvány és a BM Országos Bűnmegelőzési Központ – a nemzetközi találkozó mellett, a tavaly megkezdett programsorozat folytatásaként – idén is megrendezte az üzleti élet biztonságával, illetve a bevásárlóközpontok biztonságával foglalkozó konferenciáit.

A Bűnmegelőzési Napok idei egyik fő témája a családon belüli erőszak volt, amellyel kapcsolatban az Országos Kriminológiai Intézet osztotta meg az érdeklődőkkel a Legfőbb Ügyészség kezdeményezésére lefolytatott kutatásának tapasztalatait. A konferenciasorozatba az Ifjúsági-, Családügyi,

Szociális- és Esélyegyenlőségi Minisztérium, illetve az Országos Bűnmegelőzési Központ is bekapcsolódott. A sajnós nagyon is aktuális téma annyira érdeklődőt vonzott, hogy még a pótszékek sem bizonyultak elegendőnek. A résztvevők olyan – eddig kevésbé ismert – kutatási eredményeket is megismerhettek, mint például a családon belüli erőszak férfibántalmazottainak problémája.

Izgalmas témának ígérkezett az adatvédelmi konferencia, amelynek fókuszában a számítógépes visszaélések új irányai, illetve az ellenük való hatékony védelem kérdései, továbbá a különböző jogalkotói, jogalkalmazói problémák álltak.

Az ún. „zombie” számítógépek, a „pharming”, illetve a „phishing” mind egy-egy új keletű probléma elterjedt elnevezései. A zombie számítógépek olyan megfertőződött gépek, amelyek felett jogosulatlan és távoli felhasználók átvették az irányítást, és ezeket a gépeket spam küldésre vagy e-mail alapú weboldalak elleni támadásokra használják. A pharming ugyancsak egy csalárd módon felépített website-ot használ az adatok megszerzésére, csak annyival tetézi a dolgot, hogy valamilyen rosszindulatú szoftver segítségével az eredeti lapról egy másik, hamisított weblapra téríti el a felhasználót. A phishing – azaz az adathalászat – során telefonhívással vagy e-mail küldéssel próbálják rábírní a gyanútlan számlatulajdonost, hogy adja meg a jelszavát, áruljon el bizalmas adatokat, vagy töltsön le a számítógépére bankinak látszó alkalmazást.

A konferencia ugyanakkor nemcsak számba vette és rendszerezte a személyazonosság lopás és a hasonló számítógépes visszaélések különböző formáit, hanem igyekezett válaszokat is adni a felmerült problémákra. Az ORFK NNI elemző, értékelő és internet figyelő osztálya például összefoglalta az adathalászattal szembeni bűnmegelőzési tanácsait. A konferencia keretében új védelmi eszközök is bemutatkoztak. Ilyen például a PhishAlert nevű világszinten úttörő és egyedi újdonság, amely az adathalászat elleni védelem első valódi eszközének ígérkezik. A ZombieAlert szolgáltatással pedig a levélszemét terjesztésével megfertőzött gégek presztízs-veszélyeire hívják fel a figyelmet.

A „KULCS, avagy a Közösségi úton létrejövő cselekvési programok a kábítószer-probléma kezelésében” címet viselő konferencia célja a kábítószer-témával kapcsolatos adatgyűjtő és információs feldolgozó rendszerek bemutatása, az elmúlt időszak intézményi- és programfejlesztéseinek ismertetése volt. A konferencia a civil és állami szereplők együttes szereplése és eszmecsereje folytán lehetőséget adott a Nemzeti Stratégiában megfogalmazott közösségi együttműködési lehetőségek bemutatására, feltérképezésére. Az Igazságügyi Minisztérium „Nemzetközi konferencia a tisztább közéletért” című program-sorozata – a nemzetközi elvárások felvázolása mellett – az egyes tárcák, ellenőrzési és rendészeti szervek eredményeit és feladatait is áttekintette.

Az Országos Bűnmegelőzési Bizottság szervezésében azon pályázaton nyertes közösségi programok mutatkoztak be, amelyek a gyermek- és fiatalok bűnmegelőzését, illetve a bűnismétlés megelőzését szolgálják.

A konferenciasorozatot a Személy-, Vagyonvédelmi és Magánnyomozói Szakmai Kamara Budapesti Szervezete és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem személy- és vagyonvédelmi tanácskozása, továbbá közlekedés-biztonsági konferencia (az ORFK – Országos Balesetmegelőzési Bizottság szervezésében), büntetés-végrehajtási konferencia (az Igazságügyi Minisztérium és a BVOP szervezésében), illetve a kelet-közép európai igazságügyi javadalmazási rendszerekkel foglalkozó nemzetközi ügyészi szeminárium tette teljessé.

Az Ügyészek Országos Egyesülete a KRIMINÁLEXPO keretében ünnepi választmányi ülésen emlékezett meg az egyesület alapításának 15. évfordulójáról. Az ünnepségen az egyesület által alapított Finkey Ferenc-díjak átadására is sor került. Az Egyesület legmagasabb elismerésben dr. Lovas Katalin, az Egyesület korábbi alelnöke, dr. Fónay Tamás, az Egyesület korábbi elnöke, és Nicholas R. Cowdery AM QC úr, Ausztrália, Új Dél-Wales (NSW) legfőbb ügyésze, a Nemzetközi Ügyészi Egyesület volt elnöke részesült. Idén is megépült a Mini Civil Falu, amely a civilszervezetek drogprevenciósz tevékenységét mutatta be játékos vetélkedősorozat formájában. Ehhez kapcsolódva az ICSSZEM az e területen elért eredményeit és terveit foglalta össze. A civilszervezetek vetélkedőjén több kollégánk is részt vett, akik így a kábítószer-probléma egy másik nézőpontját ismerhették meg.

A KRIMINÁLEXPO harmadik napjára meghirdetett próbatárgyalásos vetélkedőnk közönsége bepillantást nyerhetett az igazságszolgáltatás kulisszái mögé, ahol a résztvevőknek tárgyalási helyzetben kellett bizonyítaniuk felkészültségüket. Tárgyalótermi díszletek között bírósági titkár vezette a tárgyalást, ahol a vádat ügyészségi titkár, míg a védelmet ügyvédjelölt látta el. A nézők a tárgyalás előtt a bűncselekmény magját képező filmrészlettel – Árpá Attila Argo című alkotásának egy műkinclópást bemutató jelenetével – is megismerkedtek.

A tanúk szerepét neves bíró kollégák – dr. Hrabovszki Zoltán, a Fővárosi Ítéletábla bírójája, dr. Nyilas Levente, a Pesti Központi Kerületi Bíróság bírójája – töltötték be zseniális átéléssel, míg a vádlott szerepében dr. Varga Gergely, a X-XVII. Kerületi Ügyészség fogalmazója alakított emlékeztetést.

A bizonyítási eljárás során – az új büntetőeljárás törvény adta lehetőséget kihasználva – a tanúknál a felek általi kihallgatás érvényesült, amelynek keretében a sértettet az ügyész, míg a vádlottat mentő tanút a védő hallgatta ki először. A „vádlott” és a „tanúk” mindent megtettek annak érdekében, hogy a vetélkedő résztvevőinek megnehezítsék a dolgát, akik azonban ebben a többszörösen nehezített – és a nagy nyilvánosság miatt egyébként is szokatlan – szituációban is remekül helytálltak.

A dr. Kovács Tamás altábornagy, legfőbb ügyész helyettes, katonai főügyész vezette zsűri az egymást követő három tárgyalás után hivatásrendként értékelte a vetélkedő résztvevőit. A bírósági titkárok közül dr. Szabó Helga (PKKB), az ügyészségi titkárok versenyében dr. Krizmanics Ágnes (Szombathelyi Városi Ügyészség), míg az ügyvédjelöltek közül dr. Juhász M. Gábor (Ernszt és Tóth Ügyvédi Iroda, Budapest) bizonyult a jók közül is a legjobbbnak.

Az elmúlt év törekvéseit tovább folytatva, a bűnüldözéssel, bűnmegelőzéssel, a köz biztonságával foglalkozó szakkiállítást helyszíni szolgáltatások és az ismeretterjesztést célzó bemutatók egészítették ki. Így például az írásmintánk alapján gyorselemzést kaphattunk a Grafológiai Intézet munkatársaitól, kipróbálhattuk a különböző bűnüldözést szolgáló eszközöket, illetve igénybe vehettük a helyszínen működő okmányiroda szolgáltatásait. A Magyar Autóklub nagy sikert aratott a bejáratnál felállított szimulációs eszközével, amelyben kipróbálhatták a vállalkozó szelleműek, hogy milyen érzés, amikor felborul velünk az autónk. Időről-időre nagy sor alakult ki a kiképzési célokat szolgáló, különböző lövészeti feladatokat szimuláló berendezés előtt, mint ahogy a speciális beléptető rendszerek és a különböző védelmi felszerelések is megállásra készítették a látogatót.

A rendezvénysorozatot az Ügyészek Országos Egyesülete által szervezett „Alkotó Ügyészek – Ügyészségi Alkotók” című művészeti kiállítás is színesítette. Az Aby-Szabó Csaba (a Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség informatikusa) festő, dr. Benczúr Csaba (a Ceglédi Városi Ügyészség ügyésze) író, Máté Viktória (a Legfőbb Ügyészség tisztviselője) költő, Merkl Zsuzsanna (a Legfőbb Ügyészség tisztviselője) festő, dr. Miskolczi László (a Fővárosi Fellebbviteli Főügyészség ügyésze) faszobrász és dr. Nagy Sándor (az Orosházi Városi Ügyészség ügyésze) festő részvételével létrejött kiállításon a rendezvény látogatói közül sokan elidőztek. A KRIMINÁLEXPO nyitóelőadását tartó Mr. Rob Boon, az ENSZ Bécsi Kábítószer- és Bűnmegelőzési Központjának igazgatója is méltatta az ügyészség egyébként is szerteágazó tevékenységének ezen rendhagyó installációját.

KRÉTARAJZOK ÉS KÖLTEMÉNYEK

(Merkl Zsuzsanna és Máté Viktória bemutatkozása)

Az ügyészségen belül, a kollégáink között megbúvó kulturális értékek után nyomozva, egyre újabb és újabb – kellemes – meglepetés éri az embert. Olyan elhivatott alkotókat ismerhet meg az elszánt kutató, amely impulzusok rögtön arra készítetik: mindezt közkinccsé kell tenni, a minél szélesebb nyilvánosságot is be kell avatni a „lelet” értékeibe.

Meggyőződésem, hogy ilyen – eddig többé-kevésbé – rejtőzködő alkotók Merkl Zsuzsanna és Máté Viktória, a Legfőbb Ügyészség tisztviselői, akik közül Merkl Zsuzsanna festőként, míg Máté Viktória költőként lépett a közelmúltban a nyilvánosság elé. Az ő eddigi életútjukat és művészi ars poeticájukat igyekeztem összefoglalni a velük történt beszélgetéseim során.

Merkl Zsuzsanna – aki korábban lapunk leírásában is közreműködött – a KRIMINÁLEXPO 2005 keretében megrendezett „Alkotó Ügyészek – Ügyészségi Alkotók” című kiállításon történő jelentkezése kapcsán a következőképpen foglalta össze emberi – művészi hitvallását:

– A Legfőbb Ügyészségen a Jogi Képviseleti és Koordinációs Osztályon dolgozom tisztviselőként. Kb. 5 éve rajzolok rendszeresen, előtte kreativitásomat textilmunkákkal, makraméval, lakberendezéssel próbáltam kiélni. A rajzolásban találtam rá arra a tevékenységre, amely pihentet, ugyanakkor koncentrálni. Így lassan minden szabadidőmet leköti. Nem tudom, hogy rajzaim jók-e, csak azt tudom, hogy én így rögzíthetem az élményeimet. Örülök, ha ezzel másoknak is örömet szerzek, vagy fölkeltem az érdeklődésüket.

A KRIMINÁLEXPO-val egyidejűleg, 2005. november 3-án nyílt meg Merkl Zsuzsanna első önálló tárlata a Dél-budai Kulturális és Szabadidő Központban. A kiállítás megnyitóján Bálványos Huba Munkácsy-díjas grafikus, főiskolai tanár nem véletlenül fogalmazott így: „művészt avatunk”.

Aki november 3-10. között láthatta Merkl Zsuzsanna krétarajzainak csöndes derűjét, meleg színeit, hosszú időre feltöltődhetett a művésznő képeinek szépségével.¹

Merkl Zsuzsanna további alkotásai megtekinthetők a www.merkl-wallner.hu honlapon.

Máté Viktória – a Legfőbb Ügyészség Büntetőbíróvási Ügyek Főosztályának tisztviselője – egészen más utat talált a művészi önkifejezésre.

– *Noha Budapesten születtem, gyermekkoromat a főváros olyan kerületében töltöttem, mely közművesítettége mellett kimondottan falusias jellegű volt – innen adódik a természethez való szoros kötöttségem, s a csönd utáni vágyakozásom; a csönd, melyet a kétmillió nagyváros dübörgése elsöpört.*

Kora gyermekkorom óta verselek, ám a biztatás hiánya – és a kiadók elzárkózása – miatt csak néhány évvel ezelőtt mertem a nyilvánosság elé lépni, még így sem önálló kötettel. Első ízben a „Lélek-lant” című antológiában 2003-ban, majd idén a „Szavak-Világtükörben” antológiában jelentek meg verseim, az Accordia Kiadónál. Voltak évtizedek, hogy egy sort sem írtam, majd némi ösztönzésre az elmúlt években egyre többször nyúltam – nem a tollhoz, hanem a számítógép billentyűihez. Máté Viktória költészetéről a legtöbbet a versei árulhatnak el, ezért álljon itt példaként egy a turizmus szépségeiről:

A turizmus szépségei

*Még hó borítja a szántót, a völgyet
(Bolond, ki ilyenkor útrakél)
Ablakomból a kertünkben, látom,
Alvó fáinkat hogy csitítgatja a szél.*

*Csak menni, menni, míg nyakamba
Vizes vattaként hull a hó,
Befagyott csermely jegén recsegni,
Zuzmót keresni hó alól.*

*És mégis, mégis Útra kelni vágyom
Sáros lucsokban, szűz hómezőn,
Hol kék árnyéka van a napnak,
És köd párnázza el estidőn.*

*S a tíz-hús hosszú kilométeren át
Eszembe jut sok keserű utam,
Mit társaim között egymagam, vacogva
Botorkáltam, én boldogtalan.*

(Megjelent a „Lélek-lant” című antológiában)

*Alattomos kis hideg fuvalom
Kicsípi bőröm, ingembe bújva,
Kergetve tanít játékos ujja...*

¹ A hátsó-belső borítón látható Merkl Zsuzsanna: Mécses c. képe

A LEGFŐBB ÜGYÉSZ ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉS KÖZJOGI KAPCSOLATA

A 2002. évben hivatalba lépett országgyűlés képviselőinek a korábbi gyakorlathoz képest megnövekedett számú, a legfőbb ügyészhez intézett interpellációja, kérdése és azonnali kérdése hatására a legfőbb ügyész két kérdéssel fordult az Alkotmánybírósághoz. Az első arra vonatkozott, hogy „Az országgyűlés által a legfőbb ügyészhez intézett interpelláció vonatkozhat-e az ügyész által a jogalkalmazás körében, konkrét ügyben meghozott döntésre, illetve foganatosított intézkedésre?”; míg a második kérdés így hangzott: „Az interpelláció, az interpellációra adott válasz elutasítása, vagy az országgyűlésnek az interpelláció tárgyában kiadott egyéb állásfoglalása tartalmazhat-e a jogalkalmazás körébe tartozó közvetlen vagy közvetett utasítást a legfőbb ügyész számára?” Az Alkotmánybíróság 3/2004. (II. 17.) AB határozatában¹ – a továbbiakban: határozat vagy AB határozat – adott választ e két kérdésre. A következőkben e határozat rendelkezéseit és indokolását elemezzük. A határozat rendelkező része négy pontban ad választ a legfőbb ügyész két kérdésére. Az Alkotmánybíróság az 1. pontban leszögezi, hogy az Alkotmány 27.§-a értelmében a legfőbb ügyészhez intézett interpelláció minden, a legfőbb ügyész feladatkörébe tartozó ügyre irányulhat, így a jogalkalmazás körében, egyedi ügyben meghozott döntésre, avagy ilyen ügyben foganatosított más intézkedésre is. Ennyiben tehát az Alkotmánybíróság szélesen értelmezte az országgyűlés informálódási jogát. Ugyanakkor a határozat rendelkező részének 1. pontja a legfőbb ügyész válaszadási kötelezettsége elé jelentős tartalmi korlátokat állít: nevezetesen a válaszadás nem veszélyeztetheti

¹ Megjelent a Magyar Közlöny 2004. évi 17. számában, 1565-1573. old.

az ügyészség mint önálló alkotmányos szerv Alkotmányban meghatározott feladatai teljesítését.² A legfőbb ügyész második kérdésére a határozat rendelkezéseinek 2. pontja reagál, amely kategorikusan kijelenti, hogy a legfőbb ügyész a feladatai ellátása során hozott egyedi döntésekért nem tartozik politikai felelősséggel az országgyűlésnek, az interpellációra adott válaszában el nem fogadása nem érinti közjogi helyzetét, ezzel összefüggésben nincsen mód felelősségre vonására. A határozat rendelkező részének 3. pontja – a 2. pontban meghatározott logika mentén továbbhaladva – tartalmazza, hogy a legfőbb ügyész és az ügyészség nincsen alávetve az országgyűlésnek, ezért a legfőbb ügyész sem közvetve, sem közvetlenül nem utasítható meghatározott ügy mikénti eldöntésére. A határozat 4. rendelkezése pusztán cizellálja az eddigieket, amely szerint a legfőbb ügyész, a már részletezett tartalmi korlátokkal, az interpellációra adott válaszában magyarázat adására, míg a kérdések és azonnali kérdések megválaszolása útján információ adására köteles. A határozat tehát disztinívál az interpelláció és a kérdés, illetve azonnali kérdés fogalma és célja között, anélkül azonban, hogy e differencia érdemét megvilágítaná. Alaposnak tetszik az a feltevés, hogy a magyarázat adás és az információ szolgáltatása közötti különbség lényege abban áll, hogy a legfőbb ügyész magyarázatot konkrét ügyekben köteles adni, míg információval az ügyészség általános tevékenységéről, vagy ügyek nagyobb csoportjával összefüggésben köteles szolgálni.

Az AB határozat – egyébként nem kötelező, és emiatt nem is kikényszeríthető, avagy számon kérhető – indokolása lényeges részletekkel szolgál a rendelkezések értelmezéséhez. Egyrészt az indokolás felvázolja a legfőbb ügyész intézményének közjogi, alkotmányos történetét, amiből megtudhatjuk, hogy az Alkotmány 1949. év augusztus hó 20. napján hatályos szövege kizárólag a legfőbb ügyészhez intézhető kérdést ismerte, az interpellációt nem, ellenben tartalmazta, hogy a legfőbb ügyészt az országgyűlés hat évi időtartamra választotta, és vissza is hívhatta.³ A visszahívás intézményét azonban nem az Alkotmány akkori szövege, hanem az ügyészségről szóló külön törvény⁴ részletezte, amely lehetővé tette, hogy az országgyűlés képviselői – az akkori kormányfőhöz, a minisztertanács elnökéhez vagy a miniszterekhez hasonlóan – a legfőbb ügyéssel szemben is bizalmatlansági indítványt nyújtsanak be. Az Alkotmány 1972. évi módosítása következtében a legfőbb ügyész megbízatása hat évről négy évre rövidült, majd az 1975. évtől az országgyűlés első ülésén választotta meg a legfőbb ügyészt, a következő országgyűlés első ülésének időtartamáig. A hatályos Alkotmány radikálisan szakított a legfőbb ügyész intézményének közvetlen parlamenthez kötöttségével,

² A határozat e megállapítása nyilvánvaló félreértés eredménye. Nem vitás, hogy az Alkotmánybíróság nem egyedül az ügyészség Alkotmányban meghatározott feladatának teljesülését kívánta védelemben részesíteni. E mondatot mindenképpen olyan módon kiterjesztve kell értelmeznünk, hogy az az ügyészség minden jogszabályban foglalt funkcióját védi. Ebbe a körbe mindenképpen beleértendők a főbb ügyészégi jogszabályok által meghatározott feladatok, viszont értelemszerűen azon kívül maradnak a szervezeti normákban tartalmazott tevékenységek.

megszüntetve a visszahíváson keresztül történhető direkt elszámoltatást, és elszakítva a mandátum időtartamát az országgyűléstől, ám az így függetlenné tett legfőbb ügyészt interpellálhatóvá tette.⁵ Az indokolás 2.2 pontja tételesen rögzíti a legfőbb ügyész alkotmányos helyzetének sarokpontjait. Eszerint a legfőbb ügyész:

- megbízatása az országgyűlés választásával keletkezik;
 - megbízatásának időtartama – eltérően az azt keletkeztető országgyűléstől – hat év;
 - nem visszahívható;
 - az Ütv. – időközben szintén módosított 20.§-a – által is kimondottan sem ő maga, sem az ügyészség nincsen alárendelve más szerveknek – lásd különösen: a kormány, avagy az Igazságügyi Minisztérium; viszont
 - interpellálható és évente köteles beszámolni az általa vezetett szervezet tevékenységéről, valamint köteles megjelenni az országgyűlés és annak bizottságai ülésén; és végül
 - mind ő, mind az ügyészek vonatkozásában szigorú összeférhetlenségi szabályok érvényesülnek.
- Mindezt összegezve az indokolás kimondja, hogy a legfőbb ügyészt beszámolási kötelezettség terheli, kérdés (azonnali kérdés) és interpelláció intézhető hozzá, ellenben alkotmányjogi értelemben vett politikai felelősséggel nem tartozik az országgyűlésnek.⁶ A beszámolási és válaszadási kötelezettséget a 3.2 és 4. pontok értelmezik, kimondva, hogy a beszámolás nem jelenti a kötelezett – azaz a legfőbb ügyész – illetve rajta keresztül az általa vezetett szervezet – az ügyészség – függetlenségének korlátozását, az pusztán az általános ellenőrzésnek egy formája, míg a válaszadási kötelezettség „a közérdekű adatok megismerésének lehetőségét biztosítja” az országgyűlés számára. A határozat az ügyészséget egyenesen az Állami Számvevőszékhez hasonlítja, amely meghatározott vizsgálat

3 A legfőbb ügyész tisztségének visszahívás útján történő megszüntetése nem feltétlenül annak a jele, hogy a korabeli alkotmányozó eleve politikailag felelősségre vonható intézményt kívánt kreálni. A visszahívhatóság alkalmasint tekinthető a hatalom egysége elvének, hiszen amennyiben elfogadjuk azt a szocialista tételt, hogy minden hatalom a népé, amelyet az a legfőbb népképviselői szerv keresztül gyakorol, akkor el kell fogadnunk azt is, hogy a legfőbb, minden hatalmat birtokló és kifejező népképviselői szerv bármely tisztséget kreálhat, és azt bármikor meg is szüntetheti. Vagyis a legfőbb ügyész visszahívhatósága elsősorban azzal volt magyarázható, hogy a minden hatalmat bíró országgyűléstől független hatalmi szerv – ellensúly, avagy fék – nem létezhetett. Ezzel összefüggésben érdemes még megjegyezni, hogy a szocialista alkotmányozó a nép teljes hatalma tekintetében következetes volt, hiszen a nép jogosult volt az általa hatalma gyakorlására választott képviselőit is bármikor visszahívni, anélkül azonban, hogy a képviselői mandátum kötöttsége felmerült volna. Ugyanakkor azt is le kell szögezni, hogy a szocialista alkotmányban lefektetett elvek nem váltak gyakorlattá, vagyis soha egyetlen legfőbb ügyészt nem hívtak vissza az országgyűlés, továbbá a nép sem hívta vissza soha országgyűlési képviselőit. A szocialista alkotmányról és hatalomfelfogásról bővebben lásd: Kukorelli István (szerk.): Alkotmánytan I., Osiris kiadó, Budapest, 2003;

4 1972. évi V. törvény a Magyar Köztársaság Ügyészségéről – Ütv. – 20.§.

5 AB határozat indokolás 1.4–2.1 pontok

6 AB határozat indokolás 3.1 pont

lefolytatása során csak a jogszabályoknak van alárendelve és konkrét döntés meghozatalára, avagy módosítására nem utasítható.⁷ A két említett testület közötti hasonlóságot az alapozza meg, hogy mindkét szervezet vezetője az országgyűléstől nyeri megbízatását, és mindkét szerv függetlensége *expressis verbis* szerepel a tevékenységüket szabályozó jogi normákban.⁸ A hasonlóság azonban ebben ki is merül, ugyanis az Állami Számvevőszék – lévén a parlament ellenőrzési funkcióját megtestesítő szervezet – a tevékenységét kimondottan az országgyűlés szerveként látja el. Ezzel szemben az ügyészség tevékenysége nem kötődik ennyire direkt módon egyetlen más államhatalmi szervhez sem.

Az ügyészség függetlenségét a határozat elsősorban annak köztisztviselői funkciója összefüggésében emeli ki, kimondva, hogy „a köztisztviselői büncselekmények esetén a vádemelésről, vagy [a vád] eljuttatásáról kizárólag az ügyészség dönthet ... amely döntést más szerv – így sem az országgyűlés, sem annak bizottsága – nem vizsgálhat, és nem kényszerítheti az ügyészséget a vádemeléssel, vagy a vád eljuttatásával kapcsolatos döntésének megváltoztatására.”⁹ Az Alkotmánybíróság – felismerve az ügyészség és az Állami Számvevőszék különbözőségét – az indokolás 3.5.5 alpontja imént idézett megállapítását azzal egészíti ki, hogy az ügyészséget „önálló alkotmányos szervezetnek” minősíti, amelyről azonban egyszersmind leszögezi, hogy nem önálló hatalmi ág.¹⁰ Ez az alpont azzal a – sajnos, tovább nem részletezett, ám eléggé nem hangsúlyozhatóan nagy horderejű – kijelentéssel zárul, miszerint a legfőbb ügyész az ügyészségnek a szakmai, nem pedig a politikai vezetője.¹¹ Az indokolás soron következő, 3.5.5 alpontja az ügyészség mint alkotmányosan önálló szervezet önállóságának törvényi és jogi garanciáit részletezi, kiemelve ezek közül a legfőbb ügyész kiterjedt szervezeten belüli és munkáltatói jogosultságait, valamint a szokás szerint említett hierarchiát.

7 AB határozat indokolás 3.2 pont

8 E jogi normákat az ügyészség vonatkozásában már említettük, és a későbbiekben is fogunk még azokra hivatkozni. Az Állami Számvevőszék esetében az Állami Számvevőszékről szóló 1989. évi XXXVIII. törvény (1.§ (1) bekezdés) a függetlenség garanciális alapja.

9 AB határozat indokolás 3.5.3 pont

10 Hiányolható azonban az indokolásból az önálló alkotmányos szervezet és az önálló hatalmi ág fogalmainak elhatárolása. Az alkotmányos jelző nem jelenthet mást, mint arra történő pusztá utalást, hogy az ügyészség szervezetét és tevékenységét az Alkotmány közvetlen módon is meghatározza. A szervezeti önállóság pedig számos más, az Alkotmányban szintén szereplő állami szerv sajátja. Vagyis az ügyészség mint önálló alkotmányos szervezet ebben a megfogalmazásban semmiben nem különbözik az országgyűléstől, a kormánytól, avagy éppenséggel az állampolgári jogok országgyűlési biztosától. Így az Alkotmánybíróság mindössze az ügyészség fogalmának *genus proximumát*, nem pedig annak *differentia specificáját* találta meg. Az önálló hatalmi ág kizártsága közelebb visz az elhatároló ismérvhez, hiszen az ügyészség egyetlen hatalmi ágat sem gyakorol kizárólagosan. Az ügyészség jelenleg hatályos szabályozására figyelemmel irodalmi definícióként talán az alábbi tűnik a leginkább elfogadhatónak: szervezeten belüli és szakmailag független, egyszemélyi vezetője irányítása alatt álló, közhatalmat gyakorló, alkotmányosan önálló, állami igazságszolgáltatási szerv.

Ugyanakkor az ügyészség önállóságának egy igen jelentős összetevőjét ismeri fel az Alkotmánybíróság, amikor kimondja, hogy az országgyűlésnek politikailag nem felelős legfőbb ügyészt a parlament nem menesztheti sem az iránta – esetlegesen csak korábban – fennálló szakmai, sem pedig a politikai bizalma megrendülése vagy megszűnése okán. A legfőbb ügyész hivatalszűrésére csak az ügyészségi szolgálati törvényben¹² meghatározott méltatlansági okok alapján kerülhet sor. Az ügyészi szervezet egyszemélyi vezetőjének ilyen okból történő elmozdítását ráadásul az országgyűlés nem, kizárólag a köztársaság elnöke kezdeményezheti. A függetlenség további garanciális eleme a pénzügyi önállóság: az ügyészség maga állítja össze költségvetését és azt a pénzügyminiszter – változtatásoktól mentesen – terjeszti az országgyűlés elé.¹³

Az indokolás 3.6 pontja az ügyészség szervezeti és szakmai különállásának, függetlenségének eddig részletezett szegmentumait a következő főbb pontokban összegzi:

- az ügyészségnek és a legfőbb ügyésznek – feladata ellátása során – csak az Alkotmányra és az egyéb jogszabályokra kell tekintettel lennie;
- az ügyészség, illetve a legfőbb ügyész más szervnek vagy közjogi méltóságnak nincsen alárendelve, tevékenységét nem más szerv általános irányítása alatt végzi;
- az ügyésznek utasítást kizárólag a felettes ügyész, illetve a legfőbb ügyész adhat;
- a legfőbb ügyész nem utasítható;
- az országgyűlés a legfőbb ügyészt pusztán általánosságban, az éves legfőbb ügyészi beszámolón, valamint az interpellációk, kérdések (azonnali kérdések) feltevése parlamenti képviselői jogának gyakorlásán keresztül ellenőrizheti.

Az indokolás következő pontjai a legfőbb ügyész kérdéseire adott konkrétabb válaszokat tartalmaznak. Így kimondják, hogy a parlamentnek a legfőbb ügyésszel és az ügyészséggel kapcsolatban

11 A felvetés legalábbis elgondolkodtató. Hogyan képzelhető el, hogy a független ügyészség élén politikai vezető álljon? Egyáltalán, a mai magyar közjogi berendezkedésben ki minősül politikai vezetőnek? A kormány tagjai és az államtitkárok jogállásáról és felelősségéről szóló 1997. évi LXXIX. törvény értelmében állami vezetők a miniszterelnök, a miniszterek, a politikai, a közigazgatási és a címzetes államtitkárok, valamint a helyettes államtitkárok. E tisztségviselők egy része politikus, ám e politikus állami vezetők többek között szakmai szervezetek élén állnak, tehát szakmai vezetők is. Ez utóbbi minőségükben államigazgatási döntéseket és más aktusokat hoznak és hajtanak végre. Vagyis tisztán még a miniszterelnök és a miniszterek sem tekinthetők politikai vezetőknek. Talán a politikai államtitkári intézmény áll a legközelebb a tisztán politikai vezetéshez, hiszen a politikai államtitkár nem államigazgatási vezetője a minisztériumnak, tehát funkciója elsősorban politikai. Ennek ellenére az ügyészség élén álló politikai vezető nem kellően tisztázott fogalom, nem egyértelmű ugyanis, hogy a vezetés politikai jellege, intézményesen, miben tér el a szakmai jellegtől. (Ahogyan az sem tisztázott, hogy a kormányon belül a miniszterek és a politikai államtitkárok felelősségi körét és illetékességét – intézményesen – hogyan lehetséges szeparálni.) E gondolatot a határozat indokolásának végkövetkeztetésével összefüggésben továbbvisszük.

12 1994. évi XXX. törvény az ügyészségi szolgálatról – Üsz. – 20.§ (8) bekezdése

13 AB határozat indokolás 3.5.6–3.5.7 alpontok

fennálló – fent részletezett – ellenőrzési pozíciói soha nem válhatnak „konkrét ügyben való ügyészi állásfoglalás szakmai ellenőrzésének eszközeivé.” A legfőbb ügyészen nem kérhető számon meghatározott döntés tartalma és nem is utasítható meghatározott döntés meghozatalára, avagy annak megváltoztatására. Az Alkotmánybíróság ennek a lehetőségét a hatalommegosztás elveivel, valamint az igazságszolgáltatás és azon belül az ügyészség és a legfőbb ügyész szakmai függetlenségével ellentétesnek tartja.¹⁴ A konkrét ügy érdemének mikénti megítélésére vonatkozó iménti megállapítás, valamint a legfőbb ügyész politikai felelőssége már hangsúlyozott hiányának továbbgondolása vezet annak elismerésére, hogy meghatározott ügyben hozott döntés nem eredményezheti a legfőbb ügyész országgyűlés általi elmozdítását. Ugyanakkor az Alkotmánybíróság – nem kevés pragmatizmusról és gyakorlati érzékről adva számot – annak lehetőségét sem hagyja figyelmen kívül, hogy az országgyűlés, törvényhozói hatalmán keresztül beavatkozhat az ügyészség tevékenységébe, megváltoztathatja a legfőbb ügyész, avagy az ügyészség közjogi pozícióját.¹⁵

Külön érdekessége az indokolás 4. pontjának az interpellációra – kérdésre, azonnali kérdésre – adandó válaszadás legfőbb ügyész általi megtagadásának felvetése. Ezzel kapcsolatban a határozat kimondja, hogy interpelláció – kérdés, azonnali kérdés – eleve is kizárólag az interpellált – kérdezett – feladatkörébe eső tárgyban intézhető. Ami ezen kívül esik, válaszadási kötelezettséget értelemszerűen nem is keletkeztet. E jelenség másik végpontja azonban az, hogy önmagában az a körülmény, hogy adott interpelláció – kérdés, azonnali kérdés – konkrét ügy érdemére, avagy éppenséggel folyamatban lévő ügyre irányul, egymagában nem elégséges indok a válaszadás megtagadására. A válaszadás megtagadásának okát kizárólag a válaszadásnak a határozat rendelkezései 1. pontjában meghatározott tartalmi korlát – az ügyészség alkotmányos feladatainak teljesítése – illetve az Alkotmányban, vagy törvényekben rögzített alapjogok sérelmének veszélye képezheti.¹⁶ A válaszadás tartalmi korlátja tekintetében helyes az a felismerés, miszerint az ügyészség alkotmányos feladatának teljesítésében különösen az igazságszolgáltatás körébe tartozó – tehát leginkább büntető ügyészi – folyamatban lévő ügyekkel kapcsolatos kérdésekre adandó legfőbb ügyészi válaszok jelenthetnek veszélyforrást. E veszély fennállásának és mértékének megállapítása a legfőbb ügyész alkotmányos felelőssége: esetről esetre ő dönti el, hogy a folyamatban lévő ügyre vonatkozó kérdés megválaszolása veszélyezteti-e az ügyészség mint alkotmányosan önálló szervezet feladatának teljesítését.¹⁷

14 Ezen a ponton köszön vissza legélesebben az önálló hatalmi ág – alkotmányosan önálló szervezet között különböztetés részletezésének hiánya. Ha ugyanis az ügyészség nem önálló hatalmi ág – mint ahogyan ténylegesen nem az – akkor a tevékenységébe történő beavatkozás sem a hatalommegosztás elvét sérti, hanem az önálló és független szervezet alkotmányos funkciójának integritását, más szóval: az ügyészség szakmai kompetenciáját.

15 AB határozat indokolás 3.7. pont

16 AB határozat indokolás 4.1 pont

17 AB határozat indokolás 4.2 pont

Az interpelláció – kérdés, azonnali kérdés – irányultsága, illetve a válasz tartalmi korlátai körében az indokolás 4.3 pontja kiemelkedő súlyú megállapítást tartalmaz: „Az, hogy a konkrét ügyben rendelkezésre álló tényeket, adatokat stb. az ügyész milyen módon értékeli, az ügyész szabad mérlegelési jogkörébe és szakmai felelősségébe tartozik. Az országgyűlési képviselő, illetve az országgyűlés arra kérhet magyarázatot, hogy az adott ügyben rendelkezésre álló adatok alapján hozhatta-e az ügyész a kifogásolt döntést, arra azonban nem kérhet magyarázatot, hogy a döntés milyen szakmai viták, megfontolások és érvek alapján született meg az adott formában. Ha tehát az interpellációban kifogásolt döntésnek a jogi alapjai megvannak, a legfőbb ügyész a konkrét döntést egyéb szempontok alapján nem köteles indokolni.” A legfőbb ügyész, illetve az ügyészség itt kifejtett szakmai függetlensége kiterjed arra is, hogy jogszerűen meghozott konkrét döntéseinek indokait az országgyűlés bizottságaiban sem lehet számon kérni. Az országgyűlés – sem annak képviselője, avagy bizottsága – azt sem kifogásolhatja, hogy adott ügyészi döntés helyett miért nem más tartalmú döntés született. Végül az indokolás 4.5 pontja összegzi, hogy az interpellációra – kérdésre, azonnali kérdésre – adandó válasz legfőbb ügyész által történő megtagadása – feltéve, hogy e megtagadás indoka egyezik az Alkotmánybíróság jelen határozatában megfogalmazottakkal – önmagában még nem sérti az országgyűlés, illetve képviselője informálódási jogát. Az Alkotmánybíróság szerint mind az interpelláló, mind pedig az interpellált egyként felel azért, hogy se az interpelláció, se az arra adandó válasz ne sértsen egyetlen jogszabályi előírást sem, és ne veszélyeztesse mások alapjogait. Az indokolás lezárását képező 5. pontban összegyűjtve megtalálhatók a legfőbb ügyész interpellálhatóságának sarkalatos pontjai:

- a legfőbb ügyész függetlenségéből következően őt az országgyűlés nem utasíthatja meghatározott döntés meghozatalára vagy megváltoztatására, a legfőbb ügyész az ügyészség döntéseiről nem tartozik az országgyűlésnek politikai felelősséggel;
- az interpelláció – kérdés, azonnali kérdés – nem irányulhat meghatározott döntés meghozatalára, vagy megváltoztatására, az iménti utasítási tilalom nem kerülhető meg olyan interpellációk – kérdések, azonnali kérdések – megfogalmazása útján, amelyek kifejezetten az utasítási tilalom alá eső tartalomra vonatkoznak;
- az interpellációra – kérdésre, azonnali kérdésre – adott legfőbb ügyészi válasz parlamenti elutasításának egyetlen alkotmányos következménye a Házszabály 117.§ (4) bekezdése szerinti eljárás megindulása, vagyis az, hogy a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező országgyűlési bizottság tárgyalja az interpellációt – kérdést, azonnali kérdést – az arra adott és elutasított legfőbb ügyészi választ és az ezek mögött húzóódó problémát, míg ha az országgyűlés a választ a továbbiakban sem fogadja el, az azt tárgyaló bizottság intézkedési tervet dolgoz ki;
- mind az országgyűlés, mind pedig annak bizottsága kizárólag a számára alkotmányosan megengedett intézkedési javaslattal élhetnek, és nem utasíthatják az interpelláltat, illetve a megkérdezettet – a jelen

esetben a legfőbb ügyész – az interpellációban – kérdésben, azonnali kérdésben – kifogásolt döntés meghozatalára vagy megváltoztatására.

A határozat indokolásának végkövetkeztetéseként az Alkotmánybíróság újfent hangsúlyozza, hogy a „legfőbb ügyész nem tartozik politikai felelősséggel az országgyűlésnek, mivel hiányzik a politikai felelősség két alapvető eleme: a számonkérhetőség és a szankcionálhatóság”. A legfőbb ügyész országgyűlés felé fennálló felelőssége – annak karakterét tekintve – közjogi, alkotmányos, ami kimerül éves általános beszámolási kötelezettségében, valamint az interpellációkra – kérdésekre, azonnali kérdésekre – vonatkozó válaszadási és az országgyűlés, illetve annak bizottságai előtt történő megjelenési kötelezettségében.¹⁸

Érdekes az alábbi két példán bemutatni, hogy az Alkotmánybíróság tárgyalt határozata milyen reakciót váltott ki a sajtóból. A *Heti Világgazdaság* 2004. év február hó 21. napján megjelent 8. száma a határozatról azt tartotta érdemesnek kiemelni, hogy miközben a legfőbb ügyész addigra már tizenhatodik parlamenti leszavazását könyvelhette el, az Alkotmánybíróság az intézményének közjogi pozícióját erősítő egyhangú döntést hozott. A közlemény kiemeli a fent részletesen bemutatott rendelkezések és indoklás közül az interpelláció célját és irányát, a válaszadás tartalmi korlátait, a válaszadás megtagadásának jogát, valamint azt a körülményt, hogy a válaszadás megtagadásának jogosságáról és indokairól maga a legfőbb ügyész dönthet. Külön hangsúlyozza az újsághír a határozat azon többször ismételt megállapítását, miszerint, a legfőbb ügyész függetlensége következtében, a válasza elutasításának sem közjogi, sem pedig politikai következményei nincsenek. A legfőbb ügyész hagyományosan elismert és a *Heti Világgazdaság* szerint az Alkotmánybíróság által megerősített függetlenségének azonban van ettől eltérő olvasata is. Korábban, ugyancsak a *Heti Világgazdaság*-ban, a 2003. év október hó 25. napján megjelent 43. számban az „Ügyészség kontra rendőrség” című vezércikkben megszólalt Hack Péter büntetőeljárás-jogász, aki a legfőbb ügyész intézményét ekként jellemezte: „... a rendszerváltás idején a parlament egy „közjogi kentaurt” hozott létre. A legfőbb ügyészt a miniszterelnökhöz hasonlóan sima többséggel választja meg a

18 AB határozat indokolás 6. pont. Álláspontunk szerint a határozat tévesen következtet arra, hogy a számonkérhetőség és a szankcionálhatóság hiánya a politikai felelősséget zárja ki. A szankció és az elszámoltatás minden fajta felelősség alapvető eleme, ezek hiánya pedig minden felelősségre vonási lehetőséget kizár, illetőleg *lex imperfectává* silányít. Ez a legfőbb ügyész esetében természetes is, hiszen a legfőbb ügyész mint intézmény független, és a pozíciója – az önkéntességet ide nem értve – csak méltatlansági hivatalvesztés következtében szűnhet meg. Emiatt a legfőbb ügyész elszámoltathatósága és szankcionálása jelenleg eleve is képtelenség. Tehát a legfőbb ügyész nem politikailag nem felelős, hanem kimondottan semmilyen módon nem – tehát szakmailag sem – vonható felelősségre. Ezzel szemben a kormány alá rendelt ügyészségi modellben a legfőbb ügyész elmozdíthatósága – számonkérése és szankcionálása – szűk körben, mint minden köztisztviséget viselő személy esetében, létezik, ami azonban nem eredményezi a legfőbb ügyész kormány felé fennálló politikai felelősségét. Ebben a körben újfent probléma a szakmai és a politikai fogalmának a nem kellő tisztázottsága.

Ház, mandátuma azonban ugyanúgy túlnyúlik a kormányzati cikluson – hat évre szól – mint a Legfelsőbb Bíróság kétharmados többséggel választott elnökéé.” E nézettel szemben a cikk idéz Polt Péter hivatalban lévő legfőbb ügyésztől, aki egy héttel annak megjelenése előtt azt nyilatkozta, hogy „egy parlamenti demokrácia arra a fikcióra épül, hogy a törvényhozás többsége a választók nagyobb részét képviseli. Aki erről nem vesz tudomást, az nem fogadja el a jogállam alapeszméjét”. Nyilvánvaló, hogy a két megközelítés elsősorban abban különbözik, hogy míg Hack a jogállam materiális, addig Polt annak formális értelmezéséből indul ki. Ugyanakkor a legfőbb ügyész és a parlament alkotmányos kapcsolata körül kialakult – időközben lecsendesedett – politikai vita nem egyszerűen a többségi demokrácia – konszenzusos demokrácia dichotómia mentén építkezik. Az országgyűlés, függetlenül attól, hogy az Alkotmány a *plena potestast* a népfelségbe helyezi, avagy a hatalommegosztás elvén áll-e, mindenképpen politikai szerv. Ezzel szemben az ügyészség – ma alkotmányosan függetlennek nevezett – szakmai szervezet. E kettő folyamatos konfliktusa strukturálisan garantált. Meggyőződésünk, hogy ezt az antagonizmust kizárólag a szakmai szervezet politikai kapcsolódásainak teljes elvágása oldhatja fel.

A KATONAI ÜGYÉSZSÉG TEVÉKENYSÉGÉT ÉRINTŐ VÁLTOZÁSOK A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG JOGI RENDSZERÉBEN

(Részletek Mikulas Gardeczky ezredes, a szlovák legfőbb ügyész helyettes,
katonai főügyész előadásából. Elhangzott a Magyar Katonai Jogi
és Hadijogi Társaság 2005. szeptember 2-i ülésén)

A Szlovák Köztársaság jogrendszere, ezen belül is a katonai ügyészség tevékenysége jelentős változások előtt áll, köszönhetően az újra kodifikált büntető- és büntetőeljárás törvény, valamint a hivatásos katonák állami szolgálatáról szóló törvény által bevezetett újdonságoknak.

1. A jövő év elején hatályba lépő büntetőtörvénykönyv (2005. évi 300. törvény) különleges, újszerű szabályozásai között találjuk pl. az alábbiakat:

- a) A törvény bevezeti a „fegyver jogos használatának” a fogalmát. A 26. § (1) bekezdése szerint nem bűncselekmény a fegyver jogos használata. Sőt, a (2) bekezdés szerint a fegyver törvényes használatának számít a fegyver használata más ellen saját lakásában, az életét, egészségét vagy vagyonát védelmező személy esetében olyan támadó ellen, aki lakásába (hajlékába) jogtalanul hatolt be, vagy ott jogtalanul tartózkodik, feltéve, ha ez nem okozza a támadó halálát. Vagyis a fegyvert a jogos védelem határán túl is szabad használni, de nem szabad ezzel a támadót megölni.
- b) A kodifikáció egyik alapelvét a szankciórendszer kiszélesítése képezte. Ezen belül főleg az úgynevezett alternatív szankciók bevezetéséről volt szó.

Új, a szabadságvesztés büntetéshez képest alternatív büntetési nemként vezeti be a házi fogvatartás büntetését, amelynek lényege az elítélt szabadságának a korlátozása házi körülmények kö-

zött, miközben a felügyeletére technikai eszközöket is felhasználnak (elektronikus jelzőt stb.). Más alternatív büntetési nemet jelent az ún. kötelező (közhasznú) munkavégzés, amelynek a lényege 40 órától 300 óráig terjedő kiszabott munkavégzésben áll, és ezt egy év leforgása alatt kell elvégezni, miközben az elvégzett munkáért nem jár bér, és az elítéltnak előre bele kell egyeznie az ilyen büntetés kiszabásába.

c) Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni a szabadságvesztés büntetés szigorítását. Ez alatt azt értem, hogy e büntetési nem általános felső határát 15 évről 25 évre emeli a törvény, és a büntetési tételeket általában is emeli, vagyis szigorítja a felelősségre vonást. Kivételes büntetési nemként kezeli az életfogytiglani szabadságvesztés büntetést, és bevezeti annak tényleges végrehajtását is, vagyis bizonyos esetekben kizárja a feltételes szabadlábra helyezést. Itt meg kell említenem az ún. „háromszor és elég” büntetési elv bevezetését. Gyakorlatilag nem új dologról van szó, mert már az utóbbi módosítás is bevezette ezt, szerencsére nem az előterjesztett alakban. A javaslat szerint ugyanis minden olyan erőszakos, különösen súlyos bűntett elkövetője, aki újra ilyen büntetést követ el annak ellenére, hogy már korábban két ízben legalább részben letöltötte a tényleges szabadságvesztés büntetését, életfogytiglani tartó szabadságvesztés büntetéssel büntethető. Szerencsére itt a jóváhagyott törvény elhagyta a kötelezőség elvét, és ezt csak lehetőségként vezeti be. Ha pedig nem állnak fenn az életfogytiglani tartó szabadságvesztés büntetés kiszabásának a feltételei, a bíróság 20 évtől 25 évig terjedő szabadságvesztés büntetést szab ki.

d) A legnagyobb szakmai és laikus vitát azonban az ún. detenció elnevezésű elkülönítés (vagy különzárás) védelmi intézkedés jelenti. Ezt olyan személlyel szemben alkalmazhatja a bíróság, aki a szabadságvesztés büntetés végrehajtása alatt lesz gyógyíthatatlan elmebeteg, vagy elutasítja a kényszergyógykezelés alkalmazását, és jelenléte mind magára, mind elítélt társaira nézve is veszélyes a büntetés-végrehajtási intézetben.

2. A büntetőeljárásról szóló 301/2005. számú törvény módosításának legfontosabb indokai a büntetőeljárás meggyorsítása, egyszerűsítése, minőségének javítása és gazdaságosabbá tétele voltak.

a) Ami azonban ezen belül a katonai büntetőeljárást legközvetlenebbül érinti, az a katonai bíróságok és ügyészségek hatáskörének kiszélesítése. A Büntetőeljárásról szóló törvény 12. § (1) bekezdése szerint a katonai bíróságok (egyben a katonai ügyészségek) hatásköre a következő személyekre terjed ki, függetlenül attól, hogy az általuk elkövetett bűncselekmények köztörvényiek vagy katonaiak:

a) a katonák,

b) a Rendőrség, a Vasúti Rendőrség, a Börtönügyi és Igazságügyi Testület, a Nemzetbiztonsági Hivatal és a Szlovák Információs Szolgálat, valamint a Vámőrség tagjai,

c) a küldő országok fegyveres erőinek a tagjai, ha a Szlovák Köztársaság területén követnek el bűncselekményt a nemzetközi szerződés keretein belül,

d) a hadifoglyok.

Ezen kívül a Be. 12. § (3) bekezdés szerint az a) és b) pontban felsorolt személyek tényleges szolgálatuk megszűnése után elkövetett bűncselekmények, ugyancsak katonai büntetőeljárás hatálya alá tartoznak, mégpedig akkor, ha azt egyenruhában (pl. nyugdíjas katona) követték el. A katonai bíróságok hatásköre polgári (civil) személyekre is kiterjed, mégpedig a katonai árulás, idegen hadseregben való szolgálat vagy fegyveres erőknél teljesített polgári szolgálat alóli kibúvás bűncselekménye miatt.

A katonai bíróságok és ügyészségek ezen teljes hatásköre a fent említett személyekkel szemben csak a terhelt szolgálati viszonyának időtartama alatt elkövetett bűncselekmények miatt érvényesülhet. Ha pedig az első bekezdésben megjelölt személyekkel szemben a szolgálati viszonyuk megszűnése után, köztörvényi bűncselekmény elkövetése miatt kerül sor a felelősségre vonásra, a katonai bíróság az ügyet átteheti civil bíróságra is, illetve az ügyész a vádat civil bíróságnál nyújthatja be, és ez utóbbinak már nincs lehetősége áttenni az ügyet a katonai bíróságra.

b) Az új Be. az általános rendelkezések között az előzetes letartóztatás legfelső határát öt évről négyre csökkentette, miközben ebből csak kettőt vehet igénybe a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség, míg a másik két év lefolyása alatt a bíróságnak kell döntést hoznia. Az általános szabály az, hogy az előzetes letartóztatás ideje csak az elkerülhetetlen ideig tartható fenn. A nyomozás idején már hat hónap elteltével köteles az ügyész – ha maga nem dönt a letartóztatás megszüntetéséről – benyújtani a nyomozási bírónak az előzetes letartóztatás idejének a meghosszabbítására irányuló javaslatát.

Az előzetes letartóztatást helyettesíteni lehet kezeskedéssel, ígérettel vagy felügyelettel is. Újdonságként vezette be a törvény a tanú szabadságának legfeljebb 72 óráig tartó korlátozását (letartóztatását), amely időből 48 óra a kihallgató bíróságot illeti meg. E szokatlannak tűnő intézkedés a tanúzási fegyelem helyreállítását hivatott elősegíteni.

c.) A Be. is átvette a régi szabályozásból a terheltté nyilvánítás feltételes elhalasztását, továbbá a nyomozás feltételes megszüntetését, és ennek új alakját, az együttműködő terhelttel szemben vezetett nyomozás feltételes megszüntetését, de ismeri már a bűnösségről és a büntetésről szóló megegyezést (vádalku) az ügyész és a vádlott között. Az ilyen megegyezést természetesen a bíróságnak jóvá kell hagynia. A törvény alkotói úgy képzelik, hogy éppen ez a különleges eljárási forma képezi majd az apróbb ügyek befejezési módjának a zömét.

Vádat ezen túl is csak az ügyész emelhet. A vádat az ügyész természetesen vissza is vonhatja, de ugyanezt teheti a vádmegegyezéssel (vádalku) is. A bíróság az 5 évnél szigorúbb szabadságvesztéssel is büntetendő bűncselekmény miatt emelt vádat előzetes ülésen is megtárgyalja.

d.) A törvény lehetővé teszi, hogy magánszemélyek vagy jogi személyek is készíthessenek a tárgyalásról hangfelvételt, illetve a tanácselnök hozzájárulásával a hangfelvételt technikai úton közvéltetni is lehet. A tanácselnök azonban ezt a törvényben megszabott esetekben betilthatja. Képet is tartalmazó felvételek készítése azonban tilos.

e.) Ha a vádlott a tárgyalás megkezdése után bűnösnek vallja magát, csupán a büntetéskiszabás, illetve intézkedés kiszabása érdekében folytatható a bizonyítás. Főtárgyaláson kívül a bíróság zárt vagy nyilvános ülésen dönthet, utóbbi esetben akkor, ha ezt a törvény kimondottan elrendeli.

A bíróság ezen esetekben határozattal dönt.

f.) A jogorvoslatok terén újdonságnak számít, hogy a fellebbezés folytán hatályon kívül helyezett ítélet esetében a másodfokú bíróság az ügyet csak akkor utalhatja vissza az első fokú bíróságnak, ha a bizonyítás kiegészítése a másodfokú bíróságon aránytalan nehézségekkel járna, vagy ha a bizonyítás eredménye más döntéshez vezethetne, mint amit az eredeti ítélet tartalmazott.

g.) Az egyesbíró vétségek és olyan büntettek ügyében ítélkezik, amelyeket a törvény legfeljebb 8 évig terjedő szabadságvesztés büntetéssel fenyeget. Az egyesbíró főtárgyalás megtartását mellőzve adhat ki úgynevezett büntetőparancsot, amely által a vádlottat legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztésre, tárgyelkobzásra, kötelező munkavégzésre (ha ezzel egyetért az elítélt is), házi fogságra („őrizetre”) vagy védőintézkedésre ítéli el. A büntetőparancs ellen jogorvoslatként óvásnak van helye. Óvás benyújtása esetén a büntetőparancs a törvény erejénél fogva hatályát veszti, és az egyesbíró elrendeli a főtárgyalás megtartását.

h.) A rendkívüli jogorvoslatokkal kapcsolatban bevezetett újítás, hogy az újonnan bevezetett felülvizsgálati kérelemen kívül az előkészítő eljárás folyamán hozott, jogerőre emelkedett határozatokat és intézkedéseket ezen túl a legfőbb ügyész helyezheti hatályon kívül akkor, ha olyan lényeges törvénysértésről van szó, amely befolyásolhatta az ügyben hozott végzést. Ilyen indítványt a legfőbb ügyészhez a terhelt, az ő érdekében azon személyek, akiknek jogukban állna fellebbezni, továbbá a sértett, valamint a részt vevő harmadik személy is előterjeszthet. A legfőbb ügyész a terhelt javára és terhére egyaránt intézkedhet.

3. A hivatásos katonák állami (szolgálati) viszonyáról szóló 346/2005. számú törvény teszi lehetővé a kizárólag hivatásos katonákból álló fegyveres erők létrehozását. Ismeretes, hogy a védelmi miniszter már ez év augusztus elsejétől felfüggesztette az újoncok (sorkatonák) tényleges katonai szolgálatra történő behívását. A már behívott sorkatonák még letöltik szolgálatukat, de újabbak már nem kapnak behívót.

A hivatásos katonák ezen túl úgynevezett karrierpályán mozoghatnak. Rendfokozatuk a beosztásoktól függ, és előléptetést csak akkor kaphatnak, ha sikeresen teljesítik a beosztásuk ellátásához szükséges követelményeket. Ezért a bérezésükben is hiányozni fog az ez idáig ismert rendfokozati pótlék. Ez azonban nem vonatkozik a katonai ügyészekre és a katonai bíróságok bírúira, akik továbbra is megkapják az ügyészi, illetve bírói tisztségnek megfelelő bért, valamint rendfokozati pótlékot. Ez utóbbi mértéke a többi azonos rendfokozatú hivatásos katona bérezésének a 20 %-ával egyenlő. Katonai ügyész vagy bíró ezután is csak hivatásos katonatiszt lehet. Amint az ilyen személyt

a védelmi miniszter hivatásos katonai szolgálatra felveszi, a legfőbb ügyész vagy az igazságügyi miniszter kérelmére kijelöli őt katonai ügyészi vagy bírói szolgálatra. A kinevezés azonban a legfőbb ügyész hatáskörét képezi, illetve a katonai bírák esetében az a bírák megválasztásának a rendje szerint történik.

A már létrejött, ún. kettős szolgálati viszony keretében az illetékes ügyészség vezetője vagy a katonai bíróság elnöke a katonai szervezet vezetőjeként jogosult az előléptetéstől kezdve a szolgálati viszonyt érintő minden döntésre.

A törvény továbbá elrendeli a katonai fellebbviteli bíróság elnökének és a katonai főügyésznek tábornokká való előléptetését is. A tábornoki rendfokozatú kategórián belül, további előléptetésükről a köztársasági elnök dönt az igazságügyi miniszter, míg a katonai főügyész esetében a legfőbb ügyész előterjesztésére. E vonatkozásban tehát megszűnik a katonai főügyész függősége a védelmi minisztertől és a vezérkari főnöktől.

A katonai bíróságok és ügyészségek anyagi ellátását természetesen ezután is a védelmi tárca biztosítja, persze az előre jóváhagyott költségvetési törvény keretén belül.

Természetesen a katonai ügyész vagy bíró esetében a szolgálati viszony sem szűnhet meg úgy, mint más hivatásos katona esetében. Ehhez előbb az ügyészi vagy bírói szolgálati viszonynak kell megszűnnie, és csak ezután szüntethető meg a hivatásos katonai szolgálati viszony.

Az elmondottakból látható, hogy az új törvények jelentős mértékben megerősítették a katonai ügyészek és katonai bírák helyzetét, és katonai hierarchiától való függetlenségüket is több bizottsággal támasztották alá.

DR. ANTAL SZILVIA – DR. KÁRMÁN GABRIELLA – DR. KISS ANNA

BESZÁMOLÓ AZ V. ORSZÁGOS KRIMINOLÓGIAI VÁNDORGYŰLÉSÉRŐL

I. rész

Október 6-án és 7-én az OKRI munkatársai közül többen részt vettek az V. Országos Kriminológiai Vándorgyűlésen. A konferencia témája a „Bizalom” volt. A „Bizalom – társadalom – bűnözés” fogalmi rendszerét 5 előadó – plenáris ülés keretében – átfogóan, ugyanakkor más és más nézőpontokból kívánta megközelíteni.

Gönczöl Katalin például előadásában a büntetés célját járta körül. Kiindulópontja szerint „a megtorlás a reneszánszát éli”. A figyelemfelkeltő kijelentést követően érdekes levezetést hallhattuk a megtorlás korszerű, kiterjesztett értelmezésének. A hangsúlyt az előadó a szimbolikus elégtételre helyezte, és különös jelentőséget tulajdonított az érzelmeknek.

Majtényi László az információs társadalom szülte bizalmatlanságról beszélt. A jelenség különböző oldalait irodalmi szimbólumokon keresztül mutatta be. Ugyanakkor felhívta a figyelmet arra is, hogy a társadalom megfigyelésének nemcsak árnyoldalai vannak, hanem előnyei is. Előadása számos ponton kapcsolódott a mindennapi életünk során is felvetődő kérdésekhez, ezt a kérdések és hozzászólások nagy száma is jelezte. A szekciók négy témakört öleltek fel, emellett a doktoranduszok is lehetőséget kaptak arra, hogy tanulmányaik, kutatásaik eredményeit ezen a szakmai fórumon ismertessék.

Bizalom a közintézményekben és a büntető igazságszolgáltatásban cím alatt Bárándy Péter nyitotta meg előadásával az általa levezetett szekciót.

Turí András Urbányi Andrással közös előadásában a közbizalom kialakulásának és fenntartásának tényezőiről beszélt, majd olyan jelenségekről szólt részletesen, amelyek a közbizalmat veszélyeztetik.

A korrupció elemzése mellett kitért a közhitelesség elvét aláásó fontosabb problémákra, nevezetesen „a lakásmaffia” és az olajjal kapcsolatos bűncselekmények kérdéskörére.

Kóhalmi László a büntetőeljárás és a jogállamiság összefüggéseinek elemzésére vállalkozott, s mindezt a védő szemszögéből tette. Történeti kitekintését követően különösen a védő kizárásáról, a kényszerintézkedések kezelésének visszásságairól, valamint a védői funkció lehetőségeiről és akadályairól beszélt.

Róth Erika, előadásában annak a kérdésnek a körüljárását tűzte ki célul, hogy „*Bízhat-e a sértett az igazságszolgáltatásban?*”. A kérdésre megnyugtató, ámde óvatos választ kaptunk: bár a jogok, lehetőségek köre bővül, ezzel együtt viszont szaporodnak a gyakorlatban felvetődő bizonytalanságok, a „hogyanok”. Hogyan veszi át a sértett a vádképviseletet a pótmagánvád lehetősége esetén? Hogyan működik hatékonyan a közvetítői intézmény? Ezzel együtt Róth Erika hiányolta a sértett nyilatkozattételi jogát a büntetési igényéről, valamint a jóvátétel szabályozását.

Dunavölgyi Szilveszter a büntetőeljárásban jelentőséggel bíró titokfajtákról tartott előadást. A többi titok említése mellett elsősorban az állami és a szolgálati titok kifejtésére koncentrált.

Kármán Gabriella a szakértői bizonyítással kapcsolatos bizalom kérdését boncolgatta. A szakirodalomban – de egyes területeken a gyakorlatban is – egyre gyakrabban merül fel a kérdés, hogyan befolyásolják az új, természettudományos módszerek a szakvélemények hiteltérdemlőségét. A kérdésre a választ a szakértői tapasztalaton és technikai tudáson alapuló klasszikus kriminalisztikai területek elemzésével kereste. A kutatási eredmények felhívják a figyelmet arra, hogy itt a matematikai-statisztikai módszerek és a számítógépes technika alkalmazása újabb vizsgálatok eredményének a függvénye. Jozef Madliáktól a szlovák ügynökkörvény kritikáját hallhatták az érdeklődők. Előadásában az ügynökkörprovokátor és az ügynökkellenőr intézményének részletezése képezte a vázat. Ebből adódóan felvetette az emberi hajlam felderítésének – mint elvi lehetőségnek – a következményeit, egyúttal a büntetőeljárás eszközrendszerének határait. Mindemellett kifejezte, hogy az „ügynökkellenőrzés” hatékonyságát illetően is szkeptikus. Németh Zsolt a bizalom hiányáról a rendőrségi tevékenység kapcsán beszélt. Több jelenségről szólt, amely erősítheti az állampolgárok negatív érzetét.

A Bizalom a számokban és a véleményben c. szekció munkája Irk Ferenc vezető elnök előadásával indult. Kitért a hivatalos bűnügyi statisztika megbízhatóságával, hitelességével kapcsolatos kételyekre. Kriminológusként javasolta más hivatalos források megismerését a bűnözést jellemző számok elfogadását megelőzően.

Kó József a *survey* kutatások létjogosultságát hangsúlyozta a kriminológiában. Ugyanakkor utalt arra, hogy ez kiegészítő módszer az eddigiek mellett, amelyet a saját keretein belül lehet értelmezni. Antal Szilvia egy kérdőíves börtönkutatás eredményeit osztotta meg a hallgatósággal. A kutatás célja az életviszonyok bemutatása és a nemzetközi elvárások érvényesülésének felmérése volt. A kutatás még folyamatban van, ezért kíváncsian várjuk a fejleményeket. (folytatás következik)

DR. STEINER GÁBOR

TERRORIZMUS EURÓPÁBAN

II. rész

(Nemzeti szeparatista terrorszervezetek)

Franciaország

BASZKFÖLD

AZ ÉSZAKIAK (THOSE OF THE NORTH, CEUX DU NORD, IPARRETARRAK, IK)

Az Északiak (Those of the North, Ceux du Nord, Iparretarrak, IK) a független és egységes baszk államiság megteremtéséért, a baszk nyelv hivatalossá tételéért és az önrendelkezés jogáért harcoló baloldali terrorszervezet, Baszkföld északi, Franciaországhoz tartozó részén ("Iparralde"). Nagyon szoros kapcsolatokat ápolnak a déli baszk területek Spanyolországtól való elszakadásáért küzdő ETA-val, ám korántsem annyira ismertek és rettegettek. A szervezetet 1973-ban, Behe-Nafarroában, Philippe Bidart alapította, amely már a következő évben megjelentette újságját, az Utat (Road, Ildo). Az IK-t 1978-ban betiltották, tevékenységét pedig illegálisnak minősítették. 1980 tekinthető annak az évnek, amikor a mozgalom az erőszak útjára lépett. Ekkor ugyanis egy véletlen baleset folytán egy házi készítésű bomba felrobbant, megölve ezzel a szervezet két tagját. Az IK tevékenysége 1996 óta jelentősen aktivizálódott és fokozódott Franciaország három baszkok-lakta megyéjében, ám ennek ellenére a szervezet csatlakozott az ETA által 1998-ban meghirdetett, de utóbb rövid életűnek bizonyult fegyverszünethez. Az IK akciói leginkább a fegyveres szervek ellen irányulnak, amelynek keretében számtalan halálos kimenetelű merényletet követett el a szervezet a francia katonák és csendőrök ellen. Egy ilyen 1983-as merénylet miatt 17 évvel később, 2000-ben a francia bíróság Philippe Bidart-t,

a szervezet vezetőjét, Gabriel Mouesca-t, a helyettesét és Joseph Etcheveste-t hosszú börtönbüntetésre ítélte. Az IK esernyőszervezete az 1988-ban alapított Hazafias Baloldali Mozgalom (Patriotic Left Movement, Mouvement de la Gauche Abertzale, Ezkerreko Mugimendu Abertzalea, EMA).

BRETAGNE

BRETON FORRADALMI HADSEREG (BRETON REVOLUTIONARY ARMY, ARMÉE
REVOLUTIONNAIRE BRETONNE, EXERCITO REVOLUCIONARIO BRETÓN, ARB)

A szintén az ETA testvérszervezetének tekintett, 1971-ben, az 1964-ben alapított Breton Felszabadítási Front (Breton Liberation Front, Front de Libération de la Bretagne, FLB) korábbi végrehajtó fegyveres szárnyából létrejött baloldali Breton Forradalmi Hadsereg (Breton Revolutionary Army, Armée Revolutionnaire Bretonne, Exército Revolucionario Bretón, ARB) legismertebb és leghírhedtebb akcióit 1998-ban, 1999-ben, illetőleg 2000-ben hajtotta végre. Az ARB 1998-ban merényletet kísérelt meg Belfort-ban, Jean-Pierre Chevenement belügyminiszter városának városházája, illetve 1999-ben Cintegabelle-ben Lionel Jospin miniszterelnök pártjának főhadiszállása ellen, ám akkor még személyi sérülés nem, csak vagyoni kár keletkezett. 2000-ben azonban korszakváltás következett be a szervezet életében, amikor is tagjai Quévert-ben felrobbantottak egy McDonald's éttermet, megölve ezzel egy fiatal női alkalmazottat. Ez a robbantás azért számított fordulópontnak, mivel addig a csoport egyetlen akciója sem vezetett halálos eredményre. A francia rendőrség azonnal őrizetbe vette az ARB-nek, illetve annak esernyőszervezetének, az 1982-ben megalakult Harc – Függetlenségi Baloldali Harcoló Mozgalomnak (Combat – Fight-Movement of the Independentist Left, Emgann – Mouvement de la Gauche Indépendantiste, MGI) a prominenseit, mint például Gael Roblint, az Emgann vezetőjét. Mindkét csoport tagadta az érintettségét, sőt még az egymás közötti efféle kapcsolat fennállását is. Az Emgann mindig is elutasította azt, hogy az ARB politikai szárnyának tekintsek, annak ellenére, hogy magát az „ellenállás hazafias szervének” aposztrofálja. Közleményükben elképzelhetetlennek tartották azt, hogy az ARB, amely addig Bretagne-ban körülbelül 350 olyan akciót hajtott végre, amelyeknek a során senki sem halt meg, követte volna el az egy ártatlan, nekik semmit sem ártó alkalmazott halálát követelő robbantást. Ezzel szemben követelték a francia elnyomás megszüntetését, az egységes és önálló breton állam megteremtését és a breton politikai foglyok szabadon bocsátását.¹ Ennek elérése érdekében amúgy 1969 óta működik Breton Segítség (Breton Help, Skoazell Vreizh) néven egy, az éltelt breton aktivistákkal és azok családtagjaikkal szolidaritást vállaló, őket politikailag és anyagilag is támogató szervezet.

¹ ARB deny Quévert explosion, Emgann, Saorise, 01.08.2000. <http://www.chez.com/carb/articles/deny.htm>

KORZIKAI NEMZETI FELSZABADÍTÁSI FRONT (CORSIKAN NATIONAL LIBERATION FRONT, FRONT DE LIBÉRATION NATIONALE DE LA CORSE, FRONTU DI LIBERAZIONE NAZIUNALISTA CORSU, FLNC)

A Korzika Franciaországtól való elszakadásáért és függetlenségéért küzdő legjelentősebb terror-szervezet, a Korzikai Nemzeti Felszabadítási Front (Corsican National Liberation Front, Front de Libération Nationale de la Corse, Frontu di Liberazione Naziunalista Corsu, FLNC), az aleriai incidensre válaszul, 1976-ban jött létre. 1975. augusztus 21-én az 1967-ben megalakult Korzikai Regionalista Akció (Corsican Regionalistic Action, Action Régionaliste Corse, ARC) 13 fegyverese, a szervezet alapítójának, Edmond Siméoninak a vezetésével, tiltakozásul az algériai menekülteknek a szigetre történő, államilag irányított betelepítésére, elfoglalta egy „pied-noir” (korábbi algériai francia gyarmatosító) borospincéjét Aleriában. Tűzharc alakult ki a fegyveresek és a rendőrség között, többen meghaltak, az akció vezetőjét pedig börtönbe vetették. A francia kormány az FLNC-t hivatalosan 1983-ban feloszlatta, a szervezet ennek ellenére tevékenységét egészen 1990-ig folytatta, amikor is három részre szakadt (azóta róla mint ex-FLNC-ről beszélünk): az FLNC–Rendes Szárnyra (Usual Channel, Canal Habituel), az FLNC–Történelmi Szárnyra (Historical Channel, Canal Historique) és az Ellenállásra (Resistance, Resistenza). A Rendes Szárny esernyőszervezetének az 1990-ben alapított Önrendelkezési Mozgalmat (Movement for Self-Determination, Mouvement pour l’Autodétermination, MPA), a Történelmi Szárny esernyőszervezetének az 1987-ben alapított, azonban 1998 előtt még Nacionalista Gyűlés (Nationalist Rally, Rassemblement Nationaliste, Cuncolta Naziunalista) néven ismert Függetlenségi Gyűlést (Independence Rally, Rassemblement Indépendantiste, Cuncolta Indipendentista), az Ellenállás esernyőszervezetének pedig az 1989 óta működő Korzikai Nemzeti Gyűlést (Corsican National Rally, Rassemblement National Corse, Accolta Naziunale Corsa, ANC) tekinthetjük. 1996-ban az FLNC–Rendes Szárnyának és az Ellenállásnak egyes tagjai kiváltak, és együtt létrehozták az FLNC–1996. május 5-t (du 5 mai 1996), amelynek az 1995-ben létrejött Éljen Korzika (Corsica Viva) mozgalom lett az esernyőszervezete. A fentiekén túlmenően fontos még megemlíteni a hozzájuk képest viszonylag újnak, ám annál fontosabbnak számító, és az FLNC legnagyobb riválisának tekintett terrorszervezetet, az 1999-ben megalakult és a Cuncolta korábbi vezetője, a 2001-ben négy éves börtönbüntetésre ítélt Francois Santoni által irányított Korzikai Hadsereget (Corsican Army, Armata Corsa, AC) is.

Az Ír Köztársasági Hadsereg (Irish Republican Army, IRA) az 1916-ban a sziget feletti brit uralom ellen Patrick Pearse vezetésével kirobbant ír nemzeti felkelés („Húsvéti Felkelés”, „Easter Rising”) következményeként, 1917-ben, az Eamon de Valera által irányított Sinn Féin párt katonai szárnyaként, három titkos szervezet egyesüléséből – az Ír Köztársasági Testvériségből (Irish Republican Brotherhood), az Ír Önkéntesekből (Irish Volunteers) és az Ír Polgári Hadseregből (Irish Citizen Army) – jött létre. Az 1921-es fegyverszünet a szigetet két részre osztotta, 26 déli megyéből előbb Ír Szabadállam, majd 1949-ben Ír Köztársaság lett, azonban 6 északi protestáns megye Ulster néven Nagy-Britannia része maradt. Ezzel kezdetét vette az íreknek a sziget egyesítéséért folytatott és azóta is tartó harca. Az IRA szállóigévé vált jelszava: „Szabadságot először, utána békét” („Freedom first then peace”). E jelszó jegyében telt el az utóbbi pár évtized is. 1969. augusztus 12-én Derry katolikus többségű Bogside kerületében a protestáns Orániai Rend (Orange Apprentice Boys) megtartotta hagyományos felvonulását Orániai Vilmos (William of Orange, 1650-1702) katolikusok felett aratott 1689-es győzelme emlékére. A véres összecsapásoknak („Bogside-i Csata”, „Battle of the Bogside”) csak a brit katonaság bevetése vetett véget. Az ír polgárháború legvéresebb összecsapása az 1972. január 30-ai „Véres Vasárnap” („Bloody Sunday”) volt, amikor is a brit katonaság tüzet nyitott egy londonderry-i, az IRA aktivisták internálása ellen tiltakozó polgárjogi felvonulásra, és megölt tizenhárom fegyvertelen katolikus tüntetőt. A válasz sem várható magára sokáig. Az IRA mint a katolikus kisebbség védelmezője 1972. július 21-én, a „Véres Pénteken” („Bloody Friday”) 26 bombát robbantott Belfastban, megölve ezzel 9, ill. megsebesítve 130 embert. Az IRA leghíresebb akcióját 1979. augusztus 27-én követte el, amikor is egy ír bomba megölte az éppen a szabadságát a county sligo-i kastélyában töltő Lord Mountbatten of Burma herceget, a királynő unokatestvérét, és az unokáját, Nicholas-t. 1981. május 5-én, 66 nap éhezés után meghalt az időközben, április 9-én parlamenti képviselőnek megválasztott Bobby Sands, egyike annak a tíz, letartóztatott és a Maze Börtönben fogvatartott IRA-tagnak, akik éhségsztrájkba kezdtek, és halálukig éheztek azért, hogy politikai fogolyoknak („Prisoner of War”) ismerjék el őket. 1984. október 12-én az IRA merényletet kísérelt meg Margaret Thatcher miniszterelnök ellen, a Grand Hotelben, a Konzervatív Párt ott megrendezett konferenciája idején. Két ember meghalt, harminc megsebesült, de a miniszterelnök épp bőrrel megúszta a támadást. 1991. február 7-én az IRA a Downing Streeten robbantott akkor, amikor a kormány, John Major miniszterelnök vezetésével éppen ülésezett, de

szerencsére senki sem sérült meg. Még 1969-ben, a „Bogside-i Csata” hatására az IRA kettévált: a kiegyezést kereső marxista Hivatalos IRA-ra (Official IRA, OIRA), illetve a tárgyalásokat elutasító nacionalista Provizórikus IRA-ra (Provisional IRA, the Provos, PIRA). Az OIRA 1972-ben fegyverszünetet kötött, és abbahagyta a harcot, ezért ma leegyszerűsítve a megkülönböztető jelzőjét az 1916-os Provizórikus Kormányról elnevezett PIRA-t nevezik IRA-nak. A PIRA esernyőszervezete az 1905-ben alapított, 1974 óta legálisan működő, az észak-ír parlamentben jelen lévő, a kettészakadáskor a nevét szintén a Provizórikus előtaggal ellátó, majd azt az egyszerűség kedvéért később elhagyó Mi Magunk (We Ourselves, Sinn Féin, SF), melynek vezetője, Gerry Adams az unionisták szerint korábban maga is terrorista volt. A PIRA-tól meg kell különböztetni az 1994-ben, a PIRA által 1994. augusztus 31-én megkötött fegyverszünettel (amely a John Major angol és Albert Reynolds ír miniszterelnök által 1993. december 15-én aláírt „Downing Street-i Nyilatkozaton” („Downing Street Declaration”) alapult) szembeni tiltakozásként létrejött, nálánál jóval gyengébb Folytonos IRA-t (Continuity IRA, CIRA) vagy más – általuk egyébként elutasított és nem használt² – néven Ír Nemzeti Köztársasági Hadsereget (Irish National Republican Army, INRA), amelynek esernyőszervezete a Sinn Féin-ből 1986-ban kiszakadt Köztársasági Sinn Féin (Republican Sinn Féin, RSF), vezetője Ruairi O’Bradaigh, illetve az 1998-ban szintén a PIRA-ból kivált, legveszélyesebbnek tartott erőszakos Valódi IRA-t (Real IRA, Óglaigh na hÉireann, RIRA), amely szembehelyezkedett a PIRA által 1998. április 10-én megkötött fegyverszünettel („Belfasti, más néven Nagypénteki Megállapodás”, „Belfast Agreement”, „Good Friday Agreement”), és a fegyveres harc folytatására szólított fel. A RIRA esernyőszervezete az 1997-ben létrejött 32 Grófság Szuverenitása Mozgalom (32-County Sovereignty Movement), amely magát „politikai nyomásgyakorló csoportként” definiálja, vezetője pedig Michael „Mickey” McKevitt. A többi észak-ír katolikus terrorszervezet közül kiemelendő még a marxista OIRA-ból annak legbaloldalibb szárnyaként 1974-ben kivált, a PIRA által 1998-ban kötött fegyverszünetet szintén elutasító, a többi nacionalista ír szervezettől eltérően azonban marxista és antikapitalista Ír Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Irish National Liberation Army, INLA), amelynek az esernyőszervezete az Ír Köztársasági Szocialista Párt (Irish Republican Socialist Party, IRSP).

ÉSZAK-ÍRORSZÁG (PROTESTÁNS)

ULSTERI VÉDELMI SZÖVETSÉG (ULSTER DEFENSE ASSOCIATION, UDA)

Az Ulsteri Védelmi Szövetséget (Ulster Defense Association, UDA) mint kezdetben legális szervezetet (legalábbis az 1992-es betiltásáig) az IRA ellenében, az unionista közösség megvédelése érdekében

² Colm Mitchel: The Continuity IRA <http://www.geocities.com/southarmagh sniper1/CIRA.html>

1971-ben egy fanatikus protestáns lelkész, Ian Paisley alapította (egykori jelmonda: „jog az erőszak előtt” – „law before violence”), esernyőszervezetként olyan fanatikus militáns szervezeteknek, mint például az Ulsteri Szabadságharcosok (Ulster Freedom Fighters, UFF), amelyet sokan ma is az UDA végrehajtó csoportjaként tartanak számon. Ennek bizonyítékául szolgálhat talán az is, hogy az UDA tagság nagy részét UFF tagok képezik.³ Az UFF esernyőszervezete az Ulsteri Demokrata Párt (Ulster Democratic Party, UDP), vezetője a többször letartóztatott Johnny „Mad Dog” Adair. Az UFF mellett ilyen szélsőséges militáns szervezetnek tartják még többek között az 1912-ben az ír önállósodási törekvésekkel, az önkormányzati szabadsággal („Önkormányzat”, „Home Rule”) szemben alapított, 1966-ban pedig az IRA tagok likvidálására azonos néven újraélesztett Ulsteri Önkéntes Erőt (Ulster Volunteer Force, UVF), amely egyesek szerint az UDA legnagyobb riválisának számít⁴, másik szerint viszont csupán az UDA egyik végrehajtó ágaként funkcionál.⁵ Az UVF katonái részt vettek mind az első, mind a második világháborúban, mint a brit hadsereg 36. Unionista Hadosztálya (36th Ulster Division). 1996-ban az UVF néhány tagja Billy Wright vezetésével kiszakadt a szervezetből és megalakította a Lojalista Önkéntes Erőt (Loyalist Volunteer Force, LVF), amely 2002-ben az UFF-hez csatlakozott. Az UVF-et gyakran azonosítják egy másik protestáns terrorszervezettel, az 1998-ban létrejött Vörös Kéz Egységgel (Red Hand Commando, RHC), amelyről, hogy valójában kik is alkotják, és hogy melyik szervezet áll mögötte, nagyon keveset tudunk. Az UVF esernyőszervezete a mérsékelt (például az 1998-as „Nagypénteki Megállapodással” egyetértő) parlamenti Progresszív Unionista Párt (Progressive Unionist Party, PUP), amelynek vezetője Hugh Smyth, illetve a nála sokkal ismertebb szövívő, David Ervine. Az UDA-t a katolikus vádak szerint megalakulásától kezdődően támogatta, segítette a brit katonaság, illetve rendőrség, és így az UDA az ő tevékeny közreműködésükkel tudta évtizedeken keresztül terrorizálni a katolikus kisebbséget.⁶ Az UDA-nak mint a legjelentősebb protestáns szervezetnek a vezetői időről-időre titkos találkozókat szerveznek az IRA vezetőkkel, egy esetleges tűzszünet kidolgozása érdekében. Az UDA esernyőszervezete az észak-ír parlamentben helyet foglaló radikális Demokratikus Unionista Párt (Democratic Unionist Party, DUP).

3 John Pike: Ulster Defence Association (UDA) and Ulster Freedom Fighters (UFF), FAS, 01.05.2003.
<http://www.fas.org/irp/world/para/uda.htm>

4 Paul D. Kenny: Northern Ireland, the positions, 1999. http://www.net-gate.com/~pdkenny/ni_pos1.html

5 Special operations. Com guide to terrorist organizations
http://www.specialoperations.com/Terrorism/SOCGuide/N_Z.htm

6 Chris Talbot: Documents Prove British State Organised Murders in Northern Ireland, 10.04.1998.
http://www.totse.com/en/politics/the_world_beyond_the_usa/166428.html

SKÓCIA

SKÓT NEMZETI FELSZABADÍTÁSI HADSEREG (SCOTTISH NATIONAL LIBERATION ARMY, SNLA)

A Skót Nemzeti Felszabadítási Hadsereg (Scottish National Liberation Army, SNLA) a 70-es években alakult (alapítója és vezetője az 1984 óta dublini száműzetésben élő Adam Busby), Skócia elszakadásáért küzdő, magát „Tartán Hadseregnek” („Tartan Army”) nevező terrorszervezet. Az SNLA esernyőszervezete a legális Skót Szeparatista Csoport (Scottish Separatist Group, SSG), amely saját bevállása szerint politikai segítséget nyújt az SNLA-nak céljai elérése érdekében. A célok három követelés köré csoportosíthatók: az első az angol bevándorlás leállítását, a második a kelta nyelv hivatalossá tétele, a harmadik pedig a teljes függetlenség elérése.⁷ Miután a szervezet 1983-ban levélbombát küldött Margaret Thatchernek és a wales-i hercegnek, az utóbbi időben két híres-hírhedt merénylet megkísérlésével hívta fel magára a nemzetközi figyelmet: 2001-ben, illetve 2002-ben anthraxszal, illetve más toxikus anyaggal fertőzött levelet küldött többek között Vilmos hercegnek, illetve Cherie Blairnek, a brit miniszterelnök feleségének.

WALES

SZABAD WALES HADSEREG (FREE WALES ARMY, Y GWERINIAETHWYR, FWA)

A brit fennhatóság alól való felszabadulás és a nemzeti függetlenség kivívása érdekében napjainkban és a közelmúltban öt jelentősebb terrorszervezet működik-működött Walesben („Cymru”): a Szabad Wales Hadsereg (Free Wales Army, Y Gweriniaethwyr, FWA), a Glendower Fiai (Sons of Glendower, Meibion Glyndwr, MG), a Walesi Védelmi Mozgalom (Movement for the Defense of Wales, Mudiad Amddifyn Cymru, MAD), a Walesi Köztársaság Munkásainak Katonái (Workers’ Army of the Welsh Republic, WAWR) és a Wales Őrzői (The Keepers of Wales, Cadwyr Cymru, CC).⁸ A szélsőséges walesi szeparatista mozgalmak esernyőszervezetének sokan az 1949-ben alapított radikális nacionalista Walesi Köztársasági Mozgalmat (Welsh Republican Movement, WRM), illetve annak modernkori örökösét, a Független Wales Pártot (Independent Wales Party, Cymru Annibynnol, IWP) tartják.⁹

7 The Scottish Separatist Group and the Scottish National Liberation Army, Scottish Separatist Group, 03.2000. <http://ssg.maoism.ru/index.html>

8 The Dragon and the Flame: An analysis of the Welsh arson campaign, ContemporaryReview Company Ltd., <http://www.welshdragon.net/resources/Articles/arson.html>

9 The Welsh Republican Movement 1949-2002, Welsh Republican Comment <http://groups.msn.com/WelshRepublicanComment/historywrm.msnw>

A Baszk Haza és Szabadság (Basque Fatherland and Liberty, Basque Homeland and Freedom, Euskadi Ta Askatasuna, ETA) a spanyolországi baszk területek elszakadásáért, és az egységes Baszkföld („Euskadi”) megteremtéséért küzdő, a nyílt összecsapásokat kerülő, egyéni terrorista akciókkal operáló („akció-represszió taktika”)¹⁰, egyszerre marxista és nacionalista terrorista mozgalom. A szervezet 1959-ben, Frederico Krutwig Sagredo vezetésével, Francisco Franco Bahamonde (1892-1975) tábornok regnálása alatt föld alatti szervezetként jött létre (leválva az általuk megalkuvónak tartott Baszk Nacionalista Pártról (Basque Nationalist Party, Partido Nacionalista Vasco, PNV)), válaszul arra, hogy a falangista kormány a baszkoktól megvonta a köztársasági időszakban, 1936-ban kapott teljes területi és kulturális autonómiát, illetve rendszeresen terrorizálta a helyi lakosságot. Az ETA a diktatúra ideje alatt teljes mértékben maga mögött tudhatta a lakosság támogatását. Így volt ez 1970-ben is, amikor a december 3. és 8. között megtartott úgynevezett „Burgos-i Per” („Trial of Burgos”, „Processo de Burgos”) során az ETA hat vezetőjét Franco katonai bírósága 28-án kihirdetett ítéletében halálra ítélte. A kormány ugyanis a heves baszk tüntetések és nemzetközi tiltakozások hatására kénytelen volt döntését visszavonni, és a halálos ítéleteket 31-én 30 éves börtönbüntetésekre átváltoztatni. A szervezet 1961-ban, amikor szerte az országban a spanyol polgárháborút kirobbantó falangista felkelés (1936) 25. évfordulóját ünnepelték, lépett ténylegesen a terrorizmus útjára, akkor hajtotta végre az első merényletét. Az ETA terroristák ekkor ugyanis megpróbálták kisiklatni egy, falangista polgárháborús veteránokat az ünnepségekre, Donostiába szállító vonatot, azonban ez a merényletük még sikertelen maradt. 1968. augusztus 2-án azonban tagjai megölték legelső áldozatukat, Meliton Manzanast, San Sebastian (Guipúzcoa) baszk város titkosrendőrségének (Szociálpolitikai Brigád, Socio-Political Brigade, Brigada Político-Social) szadista vezetőjét, a rendszer rettegett jelképét, a korábbi náci kollaboránst. Leghíresebb és legsikeresebb akciójukat kétségkívül 1973. december 20-án hajtották végre, amikor is Madridban egy ETA bomba megölte a Franco tábornok politikai örökösének és lehetséges utódának tartott Luis Carrero Blanco admirális miniszterelnököt. Franco tábornok 1975-ös halála – talán e merényletnek is köszönhetően – így egyben a rendszer végét is jelentette. A spanyol demokratikus fordulat (1977) után, 1979-ben újból intézményesült a baszk

¹⁰ Harsányi Iván: Tudományos munka az ETA történetéről. Klió, 01.2002.

autonómia, és az oldottabb környezetben az ETA politikai esernyőszerkezete, a Népi Egység (People's Unity, Herri Batasuna, HB) mint legális politikai párt jelent meg a közéletben. A rendszerváltás azonban nem hozta meg az ETA által remélni vélt fordulatot: az addigi harcostársak, a korábbi spanyol demokratikus ellenzék kormányra kerülve, az érdekszövetség elmúltával egyre erőteljesebben utasította el a baszk terrorizmust. A diktatúra elmúltával és a merényletek hatására a szervezet iránti rokonszenv is fokozatosan csökkent, 1980-ban, az ETA „legvéresebb évében” már 118-an veszítették életüket. 1983-ban egy titokzatos szervezet is feltűnt a színen, az Antiterrorista Felszabadító Csoport (Anti-Terrorist Liberation Group, Grupos Antiterroristas de Liberación, GAL). A GAL, amely valójában a spanyol titkosrendőrség tevőleges támogatását élvező szélsőjobboldali szervezet volt, ez időben (1987-ig) sorra tette el láb alól az ETA prominenseit, szám szerint 17-et. Az ETA 1987. június 19-én Barcelonában felrobbantotta a Hypercor bevásárlóközpontot, 21 ember meghalt, 45 pedig megsérült. Ez volt az első olyan merénylet, amely kizárólag civilek ellen irányult. Az ETA mindezek hatására egyre inkább radikalizálódott, és 1995-ben sikertelen merényleteket kísérelt meg már Jose Maria Aznar mai spanyol miniszterelnök (1996 óta) és János Károly király ellen is. Aznar, aki akkor még csak pártjának, a baszkok által a falangisták örökösének tartott konzervatív Néppártnak (People's Party, Partido Popular, PP) volt az elnöke, csak páncélozott autójának köszönhette az életét, amikor április 19-én Madridban egy autóba rejtett bombát robbantottak föl mellette. Augusztus 10-én a rendőrség hiúsította meg Palma de Mallorcán az ott nyaraló király elleni merényletet, akinek a jachtját kívánta egy orvlövész egy kikötőre néző lakás ablakából célba venni. A rendőrség rövid időn belül letartóztatta az ezekért a merényletekért felelősnek tartott Jose Javier Arizkurent, az ETA vezetőjét, akit később bűnösnek találtak, és 13 éves börtönbüntetésre ítélték. Az ETA 1997. július 10-én Eibar vasútállomásán elrabolta Miguel Angel Blancót, a Néppárt egyik helyi politikusát, azzal a követeléssel, hogy 500 baszk elítéltet baszk börtönökbe szállítsanak át. A követelés teljesítésére szabott két napos határidő eredménytelen eltelte után azonban túsukat hidegvérrel meggyilkolták. 1998. június 25-én egy másik helyi konzervatív politikus, Manuel Zamarreno esett a terror áldozatául. E merényletek ellenére 1998. szeptember 16-án megszületett az első, azonban akkor még véglegesnek tekintett fegyverszünet („Lizzarra Egyezmény”, „Pact of Lizzarra”, „Patto di Lizzarra”), ám a béke csak egy rövid évig tartott, és az ETA azóta meghirdette a harcot többek között még a módszereikkel egyet nem értő, mérsékelt baszk nacionalisták, illetve tehetősebb baszk üzletemberek („forradalmi adó”) ellen is. Az ETA és esernyőszerkezete, a HB között helyezkedik el az 1975-ben, a Franco-éra utolsó hónapjaiban alapított, szintén illegális Hazafias Szocialista Koordináció (Patriotic Socialist Coordination, Koordinadora Abertzale Sozialista, KAS), illetve annak 1999-es betiltása utáni jogutódja, – az egyébként az ETA egykori közvetlen jogelődjének számító diákszervezettel azonos nevű – Cselekedni (EKIN), amely sokak szerint valójában az ETA agytrösztje, az ETA erőszakos akcióinak

kitervelője és szellemi irányítója.¹¹ Az ETA vezetők kiváló kapcsolatokat ápolnak és rendszeresen találkoznak az IRA prominenseivel, az általuk sikeresebbnek ítélt „IRA-modell” átvétele céljából.

GALICIA

SZABAD GALICIAI NÉP GERILLA HADSEREGE (GUERRILLA ARMY OF THE FREE GALICIAN PEOPLE, EXÉRCITO GUERILLHEIRO DO POVO GALEGO CEIVE, EGPGC)

A Szabad Galíciai Nép Gerilla Hadserege (Guerrilla Army of the Free Galician People, Exército Guerillheiro do Povo Galego Ceive, EGPGC) egy, a Szabad Galícia (Free Galicia, Galicia Ceive, OLN) mozgalomból született, és 1986 és 1991 között aktív, a függetlenség kivívásáért harcoló galíciai marxista terrorszervezet volt.¹²

KATALÓNIA

SZABAD FÖLD (FREE LAND, TERRA LLIURE, TL)

A legjelentősebb katalán terrorszervezet, az 1979-ben alapított (és első akcióját 1980-ban elkövető) baloldali Szabad Föld (Free Land, Terra Lliure, TL) célja az egyébként a baszkokhoz rendkívül szolidáris – és hasonló történelmű – katalán nép önálló államiságának és a Spanyolországtól való teljes elszakadásának a megteremtése volt. A TL céljai elérése érdekében leginkább spanyol gazdasági, illetőleg katonai intézmények ellen intézett támadásokat. A katalán szeparatista mozgalmak működésének csúcspontja a 80-as évek közepe volt, amikor tízezreket tudtak mozgósítani, és akár több tízezeren is részt vettek tüntetéseiken. A csoport esernyőszervezetének a radikális baloldali Föld Megvédése Mozgalmat (Movement for the Defense of the Country, Moviment de Defensa de la Terra, MDT) tekintették. 1991-ben a szervezet bejelentette: felhagy a fegyveres harccal, és békés, demokratikus eszközökkel kívánja meg elérni Katalónia függetlenedését. A TL azonban fenntartotta magának a jogot az erőszakos módszerekhez való visszatéréshez, amennyiben az demokratikus úton nem lenne megvalósítható.¹³ A szervezet egy része ezt követően csatlakozott a parlamenti radikális Katalán Köztársasági Baloldalhoz (Catalonia Republican Left, Esquerra Republicana de Catalunya, ERC), a többség azonban továbbra is a fegyveres küzdelmet választotta immár az ETA oldalán, és következetesen elutasított bármilyen megegyezésre való törekvést a központi hatalommal.

11 An ezine for poor and working class people. We have nothing to lose but our chains.

<http://biphome.spray.se/malecki/Latest.htm>

12 Xosé M. Nunez: The Galician Movement in Spain (1960-97), Nationalism and Ethnic Politics, 02.1997.

<http://www.tau.ac.il/tarbut/readers/syllabi/nunez-galicianmovement.htm>

13 Catalans Chronology <http://www.cidcm.umd.edu/inscr/mar/data/spcatalchro.htm>

FÖLVETÉSEK A VESSZŐHASZNÁLATRÓL – 2.

„A nyelvet, mely eleven, folyton változó
és fejlődő folyamat, sohasem lehet
véglegesen 'rendbe hozni', kisöpörni és
fényesre kefélni, de annyit igenis elérhetünk,
hogy az öntudat résen álljon, és csöndben,
rejtetten munkálkodjék.”
(Kosztolányi Dezső)

A tagmondatok közötti vesszőhasználat is többféle esetben vizsgálható. Szögezzük le előbb, mi is az összetett mondat. Egynél több gondolatot közöl, s ennek nyelvi megnyilvánulása a külön bővítésménnyel ellátható állítmány.

Állhat két tagmondatból: mellérendelő (*Az erőszaknak nem kell akaratot bénítónak /vis absoluta/ lennie, elegendő az akaratot hajlító /vis compulsiva/ erőszak is.*)¹, avagy alárendelő (*A segítségnyújtás elmulasztását elsősorban a cserbenhagyás vétségétől kell elhatárolni, mert a két bűncselekmény szubszidiárius viszonyban áll egymással.*) szerkezetben. Lehet többszörösen összetett is a mondat (*Amikor az elkövetés irányába ható szándék már kialakult, a visszatartó motívumok hatásai okszerűen gyengébbek, és leküzdésük nem vesz igénybe jelentősebb időt.*). Ékelődhet is egyik tagmondat a másikba (*Azokat az oksági folyamatban közrejátszó körülményeket, amelyek elősegítik, siettetik az eredmény bekövetkezését, de alapvető jelentőségük nincs, közreható okoknak /concausa/ nevezzük.*).

A tagmondatok közötti vesszőhasználat alapeseteit vesszük most számba.

Vesszővel választjuk el az alárendelő mellékmondatokat, hasonlóképpen a mellérendelő tagmondatokat, ill. az esetleges tagolatlan mondategységeket is. Ezt nem befolyásolja, hogy van-e kötőszó-

használat, avagy nincsen. (*Az emberrablás immateriális bűncselekmény, a követelés teljesítése nem tényállási elem.*)

Vannak olyan nyelvi helyzetek, amikor nehéz egyértelműen megállapítani, hogy csupán állítmányok halmozásával állunk-e szemben, vagy pedig valóban összetett a mondat.

A halmozás alapesetei:

- ha az igei állítmányoknak csak egy alanyi bővítményük van (*egyszerre kérkedett, könyörgött és ígért¹*);
- ha az igei állítmányok egyéb bővítményei is közösek (*emiatt gyűlölte és féltette is¹*). Ebben az esetben azonban a vesszőhasználat jelentés megkülönböztető funkcióval is bírhat. (*És csak hízik, dagad, a hasa lebuggyan a nadrágszíja fölött.¹* – Ez esetben az egész test súlyosodik; *És csak hízik, dagad a hasa, lebuggyan a nadrágszíja fölött.¹* – A vessző helyének változásával a jelentés módosul: csak a pocak nő.);
- ha a névszói állítmányok közül csupán az egyiknek van bővítménye (*A dédunoka szép, egészséges gyermek¹*).

Összetett viszont a mondat akkor, ha nem mindegyik igei állítmányhoz kapcsolódik külön bővítmény, de bővítési lehetőségeik különbözőek, ill. más-más vonzatokkal egészíthetők ki. Mellérendelő tagmondatok (*A terheltet rendszeresen, súlyosan bántalmazta, üldözte, és megöléssel fenyegette;*) és alárendelt mellékmondatok esetén (...*akkor kihívóan megrántotta a vállát, és elindult.*¹) egyaránt ez érvényesül.

Mindkét típusú összetételre vonatkozik az is, amikor a vesszőt akkor is kitesszük, ha az állítmány(ok)nak az alanytól különböző, külön bővítménye van. (*A magánlaksértés vonatkozásában ugyanis a használat, a birtoklás ténye részeseül büntetőjogi védelemben, nem pedig a tulajdonjog.*)

Szükséges a vessző akkor is, ha a második tagmondat hiányos. (*Éjszaka mi is kiállhattunk volna az esőre, és talán...¹*)

Akad néhány kivétel e két szabály alól.

A névszói állítmányok esetén nem teszünk vesszőt, ha csupán az egyik állítmánynak van bővítménye (*A kísérlettel összefüggésben vizsgálendő, hogy az eredmény elérésére alkalmas volt-e vagy alkalmatlan.*), ill. ha van is mindkettőnek külön bővítménye, azok nem vonzat jellegűek, tehát szabadon kapcsolhatóak. (*A rábírtni törekvés eredménytelen felbujtás és mint ilyen, előkészületi jellegű magatartás.*)

Nem teszünk vesszőt akkor sem a tagmondatok és mellékmondatok közé, ha van ugyan külön bővítménye az igei állítmányoknak, de az alanyon kívül más közös bővítményük is van, és az az állítmány után áll.

Nem kell a vessző akkor sem, ha a külön bővítmények azonos szerkezetben követik az állítmányt, így az alaptagokkal párhuzamos szerkezetet alkotnak.

Tetszőleges viszont a vesszőhasználat a következő esetekben (Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila: Helyesírás. Osiris, 2004.):

„1. Ha az állítmányoknak eltérő és közös bővítményük is van, s a közös bővítmény az állítmányok előtt áll: *Attila könyvborítókat tervezett /,/ és illusztrált képekkel.*

2. Ha az állítmányoknak külön bővítményeik vannak, a közös alanyi bővítmény azonban a mondat végén áll: *Összevissza repkedtek /,/ és fülsiketítően csiviteltek a madarak.*

3. Ha az állítmányoknak külön alanya van, de egy vagy több közös bővítménnyel is rendelkeznek: *A folyó kiáradt /,/ és a vetés elpusztult a nagy eső miatt.*”

A mondatszók többnyire tagolatlan önálló mondatként szerepelnek (*Tessék?*¹⁾, más esetekben viszont tagolt mondat szerzetlen részeként jelennek meg a szövegben.

Könnyű a szabály, ha értelmezhetően külön tagmondat-szerepűek, ilyenkor mindig vesszővel választjuk el (lehetséges gondolatjellel, kérdő vagy felkiáltójellel is, erről később) az utánuk álló, illetve előttük lévő mondatelemektől (*Tényleg, csináltál valamit az asszonnyal?*¹⁾)

Itt is vannak azonban választható esetei az írásjel használatának:

– ha a mondatszók beépülnek a mondatba (*Hát kell ennél több bizonyítás?*¹⁾);

– ha a két mondatszó követi egymást, mintegy összeépül a jelentése (*Gondold csak el!*¹⁾);

– ha a no, ill. a na buzdítást, helyeslést tartalmaz, többnyire nem szükséges (*Na és mi köze mindezeknek a te ügyedhez?*¹⁾ Ám, ha mégis alkalmazunk vesszőt, megváltoznak a hangsúly-, ill. indulati-érzelmi viszonyai a mondatnak, más jelentéssíkok épülhetnek be. Példamondatunkban a *Na, és mi köze...* vesszővel jelentheti a megelőző közlés helyeslését, esetleg ellenzését, vessző nélkül viszont a támogató együttérzés kifejezője a *Na* mondatelem. Nem kell, nem szabad viszont vesszőt tenni, ha a mondatszó szorosabb grammatikai kapcsolatba kerül a mondat valamely elemével azáltal, hogy esetragos főnév vagy főnévi névmás kapcsolódik hozzá (*Bezzeg velem könnyen elbirtál!*⁴⁾).

A *bizony, íme, persze, sajnos, szerintem(d)* írásjeles elkülönítése többféle lehet (*Szerintem Ballával is az a főgengszter üzent neked!*²⁾), a mondat érzelmi tartalmától, ill. a beszélő egyéni megítélésétől függhet, erre is visszatérünk majd.

Külön nyelvi jelenség a megszólítások beépülése a szövegbe. Bármely formában – szerkesztetlenül egyetlen szóként, avagy szószerkezetté épülve, szerkesztett egységként – jelennek meg, tagmondatként értékelendők, így vesszővel választandók el. Ez a szabály érvényesül akkor is, ha a tagolt tagmondat előtt, akkor is, ha utána áll (*Apa, én soha senkinek nem mondok el semmit!*³⁾; *Maga mit keres itt, Pus?*³⁾) Be is ékelődhet a tagmondatba, ebben az esetben elé is, utána is vessző kívánkozik (*Nézz csak oda, tata, jobban!*⁴⁾). A módosító mondatrészletek (*mondjuk, lásd, mondd, úgymond, úgy tetszik, szóval, szerencsére stb.*) is vesszővel választandók el, hiszen megrövidült formájuk ellenére őrzik tagmondat-értéküket (*Szóval, ezután itt lesz a helyem? – szólalt meg tompán!*⁴⁾). Viszont, ha a módosító jelentés egyetlen mondatrészre vonatkozik csupán, nem kell a vessző (*Szerencsére nem sokat töprengtet!*⁴⁾).

Az írásjelek további árnyaló sajátosságairól a következő részben olvashatnak.

A példamondatok, mondatrészletek a következő anyagokból valók

- jelzet nélkül: Balogh Ágnes: Büntetőjog II. Különös rész. Dialóg-Campus, Budapest-Pécs, 2005.
- 1-es jelzettel: Kaposvári Bertalan: Kiválasztottak, Dekameron K., Bp., 2005.
- 2-es: Kaposvári Bertalan: A ló hosszú álma. Seneca K., Bp., 1999.
- 3-as: Kaposvári Bertalan: A szél háza. Közdok K., Bp., 2000.
- 4-es: Kaposvári Bertalan: A Bahamákon innen. Seneca K., Bp., 1997.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL

Büntetőjog

- GÁL ISTVÁN LÁSZLÓ (SZERK.) A pénzmosás elleni küzdelem aktuális kérdései.
Pécsi Tudományegyetem ÁJK, Pécs, 2005.
- HAUTZINGER ZOLTÁN (SZERK.) Tanulmányok a „Határőrség a minőség útján” című tudományos konferenciáról. PÉCSI HATÁRŐR
TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNYEK IV. Pécs, 2005.

Munkajog

- BODA GYÖRGY – SZLÁVIK LÁSZLÓ Kontrolling rendszerek. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti
Kiadó Kft., Bp., 2005.
- POÓR JÓZSEF (SZERK.) Rugalmas ösztönzés, rugalmas juttatások.
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2005.
- SZAKÁCS IMRE Számvitel A-tól Z-ig. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti
Kiadó Kft., Bp., 2005.

Polgári jog

- GÁSPÁRDY L. – WOPERA Zs. – KORMOS E.
- CSERBA L. – NAGY A. – HARSÁGI V. Polgári perjog. Általános Rész. Lezárva: 2005. aug. 31.
KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2005.

GÁSPÁRDY L. – WOPERA ZS. – KORMOS E.

CSERBA L. – NAGY A. – HARSÁGI V. Polgári perjog. Különös Rész. Átdolgozott kiadás.
Lezárva: 2005. aug. 31. KJK-KERSZÖV Kiadó Jogi
és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2005.

Általános téma

KÖBEL SZILVIA „Oszd meg és uralkodj!” Az állam és az egyházak
politikai, jogi, igazgatási kapcsolatai Magyarországon
1945-1989. Rejtjel Kiadó, Bp., 2005.

PACZOLAY PÉTER Alkotmányelmélet és európai integráció.
Szent István Társulat, Bp., 2005.

(-) PHD Tanulmányok 4. Tanulmányok Finszter Géza
60. születésnapjára (szerk. Korinek László).
Pécsi Tudományegyetem ÁJK Doktori Iskolája, Pécs, 2005.

POKOL BÉLA Jogelmélet. Társadalomtudományi trilógia II.
Századvég Kiadó, Bp., 2005.

SEREG ANDRÁS Alkotmánybírák talár nélkül. KJK-KERSZÖV Jogi
és Üzleti Kiadó Kft., Bp., 2005.

AZ EB ZÖLD KÖNYVE A KÖZÖSSÉG PÉNZÜGYI ÉRDEKEINEK A VÉDELMEÉRŐL, VALAMINT AZ EURÓPAI ÜGYÉSZ INTÉZMÉNYÉNEK A FELÁLLÍTÁSÁRÓL¹

XI. rész

Kit illessen meg az Európai Ügyész vezetése alatt foganatosított nyomozási cselekmények felülvizsgálatának joga? (A vádemelés ellenőrzését ellátó bíró megnevezése; a jogorvoslatokat elbíró bíróság felállítása)

A vádemelés ellenőrzését ellátó bíró kinevezésére három modellt állítottak fel:

Az első megoldás egy Európai Előzetes Eljárási Kamara létrehozása. Ez nemcsak a vádemelést, hanem a bizonyítékok elégségességét is vizsgálhatná. Hivatalból, vagy a terhelt kérelmére lépne fel. Egy ilyen bíróság létrehozásához azonban szerződés módosításra lenne szükség.

A második megoldás szerint az ellenőrzési jogot a nemzeti bíróság gyakorolja. Az államok igazságszolgáltatási hierarchiájuk különféle fokain álló bíróságokat nevezhetnének meg. A Bizottság ezt a rugalmasabb verziót látja célravezetőbbnek.

Funkcionális szempontból az Európai Ügyész abban a tagállamban nyújtja be a vádat, ahol ítéletet vár. Fontos kérdések, vajon kire kellene ruházni a vádemelés feletti ellenőrzési jogot, és vajon kielégítő védelemben részesülnek-e az alapjogok az Európai Ügyész javasolt eljárása során, továbbá, hogy kellően biztosított-e a kétszeres büntetés tilalmának érvényesülése?

¹ A fordítást készítette: Dr. Fodor Bea – Dr. Ükös Gabriella – Dr. Kiss Anna

Az Európai Ügyész kapcsolata más cselekvőkkel, együttműködés tagállami hatóságokkal:

Az Európai Ügyésztség helyzetének elemzésekor érdemes megvizsgálni, hogy milyen kapcsolatba kerülne a már meglévő hatóságokkal, intézményekkel.

Három szempontból elemezhetjük a kérdést: 1./ az Európai Ügyésztség együttműködése tagállami hatóságokkal, 2./ az Európai Ügyésztség együttműködése az EU harmadik pillérének egyes intézményeivel, valamint 3./ az Európai Ügyésztség együttműködése harmadik államokkal.

Az Európai Ügyésztség létrehozása nem alakítaná át alapvetően a tagállamok bűnüldözési rendszerét. (Továbbra is) nemzeti szintű szabályozás vonatkozna a bűnügyi rendőrségre, az eljárás bírósági felügyeletére, a bírósági eljárásra, az ítéletek végrehajtására.

A hatáskörök elhatárolásán túl szabályozni kellene az Európai Ügyésztség és a fenti hatóságok állandó együttműködését. Ez leginkább a másodlagos közösségi jog szintjén lenne biztosítható. A kialakított párbeszéd megkönnyítené a kölcsönös konzultációkat és az információcserét. Ez különösen a „vegyes” ügyekre vonatkozik.

A fentiekén túlmenően a nyomozási bíró által engedélyezett, illetve elrendelt intézkedések végrehajtása is szabályozásra szorul. E szabályok legfőbb célja, hogy a nemzeti hatóságok támogassák az Európai Ügyésztség munkáját.

Az Európai Ügyésztség és az EU keretében működő büntetőjogi együttműködés szereplői közötti kapcsolat: Az Európai Ügyésztség és az EU keretében működő büntetőjogi együttműködés szereplői közötti kapcsolat a funkcionális komplementaritáson alapulna. Mivel az Európai Ügyésztség kizárólag a Közösség pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel foglalkozna, e speciális hatáskörét nem lenne nehéz összeegyeztetni a büntetőjogi együttműködés intézményeivel. E körben kiemelten az Eurojust, az Europol, és az Európai Igazságszolgáltatási Hálózat érdemel említést. (Folytatás következik.)